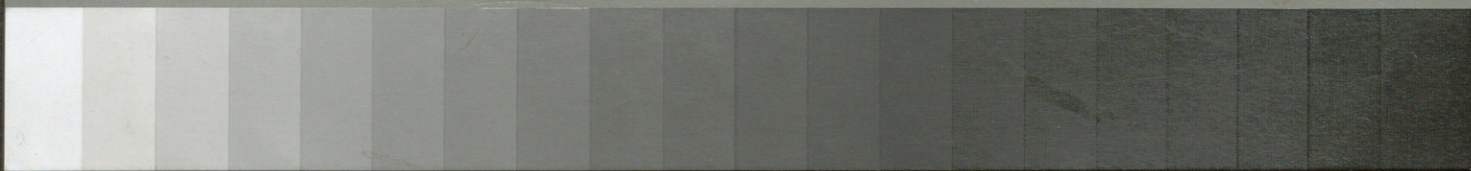

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

TAJNE!

Z. S. R. R.

OPIS WOJSKOWO-GEOGRAFICZNY
BIAŁORUSKIEGO
OBSZARU OPERACYJNEGO

TAJNE!

Z. S. R. R.
OPIS WOJSKOWO-GEOGRAFICZNY
BIAŁORUSKIEGO
OBSZARU OPERACYJNEGO

U W A G I:

- 1) Posiadany egzemplarz jako tajny winien być po użyciu go trzymany pod zamknięciem.
- 2) Stałą aktualność wydawnictwa zapewnią uzupełnienia i poprawki podane przez Wydział IV. Opisowy w postaci:
 - a) rozkazu nakazującego wprowadzenie wskazanych poprawek lub uzupełnień przez samych posiadaczy wydawnictwa bądź na marginesie tekstu, bądź na czystych kartkach dodanych po każdej części wzgl. rozdziale;
 - b) nowych załączników dodatkowych lub zastępujących stare;
 - c) gotowych kartek z tekstem słownym do wklejenia na miejsca po wyciętych starych kartkach lub w miejsca wskazane;
 - d) nowych wydań jeśli zmiany zaszły z biegiem czasu będą tak duże, iż uzupełnienia częściowe staną się niecelowe.
- 3) Czytając poszczególne rozdziały należy się posługiwać odnośnikami załącznikami, pamiętając o tem, iż cyfry przy odpowiednich nazwach, mostach i t. p. na szkicach, mapach i olecie są odnośnikami do tekstu słownego, zawierającego wiadomości szczegółowe. Tak np. studiując linję kol. Słuck—Osipowicze znajdzie czytelnik opis stacji Wierchutino oznaczonej na szematycznej mapie kol. cyfrą 4. pod tą samą liczbą w tekście podającym opis tejże linii kolejowej.

Dublet

T A J N E

Generalny Inspektor Sił Zbrojnych	
Biuro Inspekcji	
Wpł. dn.	9. XII. 30.
Licz.	3084 19. 30
Zaloga	6
REF	
SzeA	

12

20. 10. 1902

!! PRZED UŻYCIEM KSIĄŻKI !!

poprawić błędy drukarskie.

Str.:	Miejsce:	Wydrukowano:	Ma być:
8	góra	Największe, niewielkie jeziora typu poleskiego leżą w dolinach więk-	Największe z nich jez. Oswejskie liczy—46 km ² , jez. Neszczedro —
17	środek	nieuprawnionych	nieuprawnionych
78	środek	Orechowno	Orzechowno
78	dół	południowym	południkowym
80	góra	szereż	szerzej
82	góra	bagien polskich	bagien poleskich
82	dół	... jezior i tworząc	... jezior, tworząc
85	środek	gęste małe	gęsto małe,
86	środek	Świsłocz	Świsłoczy
107	góra	na linję	nad linją
126	dół	Kruglica	Kruglice
129	góra	Witryno	Wietryno
134	środek	Boguszewka	Bohuszewskaja
139	góra	Kruglica	Kruglice
140	środek	Szczytkowice	Szczytkowicze
153	dół	Narowl	Narowla

THE HISTORY OF THE

REPUBLIC OF THE UNITED STATES

OF AMERICA

FROM THE FIRST SETTLEMENTS TO THE PRESENT TIME

BY

JOHN F. BURNETT

Author of "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

and "The History of the United States of America,"

30

PRZEDMOWA

TAJNE!

Z. S. R. R.
OPIS WOJSKOWO-GEOGRAFICZNY
BIAŁORUSKIEGO OBSZARU OPERACYJNEGO

WARSZAWA — 1930.

91/47): 355.682

WOLSKOWY INSTYTUT GEOGRAFICZNY
WYDZIAŁ IV OPISOWY

TAJNIE!

Z. S. R. R.

OPIS WOJSKOWO-GEOGRAFICZNY
BIATORUSKIEGO ODRZARU OPERACYJNO

PRZEDMOWA.

1) Opis wojskowo-geograficzny ma na celu ułatwienie pracy wyższym dowódcom przez:

- a) dostarczenie wszechstronnej charakterystyki tych warunków terenowych, które wywierają poważny wpływ na zamierzenia i działania wojenne, a których nie podają lub określają tylko ogólnie mapy operacyjne;
- b) zebranie wszystkich danych, wpływających na rozwiązanie zagadnień z działu organizacji terenu, zaopatrzenia i ewakuacji.

2) Opis białoruskiego obszaru operacyjnego stanowi pierwszą próbę operacyjnego opisu terenu obszarów zagranicznych. Bardziej celowe dostosowanie treści i układu do potrzeb wyższych dowódców i sztabów będzie mogło mieć miejsce w następnych pracach opisowych dopiero po krytycznym wypowiedzeniu się zainteresowanych dowódców o niniejszym wydawnictwie.

3) Obszar opisany, nazwany „białoruskim obszarem operacyjnym”, obejmuje tylko zachodnią część terytorjum Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad (na zachód od linii Dniepru). Obszary Białoruśi sow. położone na wsch. od Dniepru nie są opisane.

Wstęp: „Ogólne wiadomości o Białoruskiej Socjalistycznej Republice Rad”, oraz Część V.: „Dane statystyczne”, w odróżnieniu od całości opisu, zawierają w swej treści zbiór wiadomości dotyczących całego obszaru białoruskiej republiki (w granicach politycznych), t. zn. i okręgów położonych na wsch. od linii Dniepru.

4) Wyszczególnienie i ocena źródeł podstawowych podane są w tekście opisu na wstępie poszczególnych rozdziałów.

[illegible]

BIBLIOTEKA PODRĘCZNA W.I.N.W.

№ 314

15.

W oddzieleniu od pozostałych opowiadań w swej treści zbioru

TREŚĆ:

PRZEDMOWA	Str. 1
---------------------	-----------

WSTĘP.

OGÓLNE WIADOMOŚCI O BIAŁORUSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLICE RAD (B. S. R. R.).

I. Zarys geograficzny.

Położenie, granice i obszar	3
Ukształtowanie powierzchni i charakterystyka kraj- obozów	3
Grunty	4
Klimat	5
Rzeki	6
Jeziora	8
Bagna	8
Lasy	11
Ludność	11
Stan gospodarczy:	17
Rolnictwo	17
Hodowla	20
Naturalne bogactwa	21
Przemysł	21

II. Zarys ustroju i organizacji władz B. S. R. R.

Zarys historyczny	25
Prawno-polityczny stosunek B. S. R. R. do Z. S. R. R.	26
Podział administracyjny	26
Organizacja władz	27

C Z Ę Ś Ć I.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BIAŁORUSKIEGO
OBSZARU OPERAC.

I. Położenie	33
II. Teren	33
A) Strefa północna	33
B) Strefa środkowa	34
C) Strefa południowa	35
III. Warunki komunikacyjne	37
IV. Grunty	38
V. Warunki klimatyczne	39
VI. Warunki kwaterowania	40
VII. Warunki sanitarne	41
VIII. Warunki eksploatacji zasobów miejscowych	42

C Z Ę Ś Ć II.

PRZESZKODY.

Rozdział I.

Rzeki	49
1) Rz. Zach. Dźwina	51
2) " Uszacz	52
3) " Uła	54
4) " Świecza	55
5) " Łuczesa	55
6) " Dryssa	56
7) " Obol	57
8) " Usa	58
9) " Berezyina	58
10) " Hajna	61
11) " Usza	62
12) " Świsłocz	63
13) " Prypeć	65
14) " Słucz Płn.	66
15) " Oressa	68
16) " Ptycz	69
17) " Stwiga	71
18) " Uborć	71
19) " Sławeczna	72
20) " Druć	73
21) " Dniepr	75

Rozdział II.

Jeziora	78
I. W strefie północnej	78
II. W strefie środkowej	81
III. Na Polesiu	81

Rozdział III.

Bagna	82
I. Polesie	82
Ogólna charakterystyka bagien poleskich	82
Charakterystyka poszczególnych kompleksów bagiennych	83
1) Bagna otaczające jez. Kniaż	83
2) „ w widłach rz. Słucz Pn. i rz. Morocz	84
3) „ położone na zach. i pld. od rz. Oressy	84
4) „ wododziału Oressy i Ptyczy	85
5) „ położone na wsch. od ogólnej linii Ptycz—Prypeć	85
6) „ wododziału Stwigi i Uborci	85
II. Strefa środkowa	86
III. Strefa północna	87

Rozdział IV.

Lasy	89
1) Polesie	89
2) Strefa środkowa	90
3) Strefa północna	91

Rozdział V.

Umocnienia	92
------------	----

C Z Ę Ś Ć III.

KOMUNIKACJE.

Rozdział I.

Koleje	99
Charakterystyka sieci kolejowej	100
Opis linii kolejowych :	103
I. Bigosowo — Połock — Witebsk	103
II. Orzechowno — Połock	106

VI

	Str.
III. Niegorieleje — Mińsk — Orsza	107
IV. Orsza — Lepel	110
V. Radoszkowicze — Mińsk — Żłobin	111
VI. Werejce — Gorodziańska	115
VII. Uborek — Zawiszyn	116
VIII. Sluck — Osipowicze	116
IX. Bobrujsk — Rudobielka	117
X. Żytkowicze — Kalinkowicze — Rzeczyca	118
XI. Żłobin — Kalinkowicze — Owruć	120
XII. Wasilewicze — Chojniki	123
Linje wąskotorowe	123

Rozdział II.

Drogi kołowe	124
I. Charakterystyka techniczna	124
II. Charakterystyka szczegółowa	126
Skorowidz dróg opisanych	126
Opis dróg	127

Rozdział III.

Drogi wodne	155
I. Ogólna charakterystyka	155
II. Charakterystyka szczegółowa	157
1) Rz. Zach. Dźwina	157
1) „ Berezyna	158
3) „ Prypeć	158
4) „ Dniepr (górny)	159
5) Systemat Berezynski	160

C Z Ę Ś Ć IV.

LOTNISKA.

164

C Z Ę Ś Ć V.

DANE STATYSTYCZNE.

Tablica	1. — Ludność.
„	2. — Rolnictwo.
„	3. — Hodowla.
„	4. — Wozy.
„	5. — Przemysł.

VII

SPIS SZKICÓW.

	Str.
1) Mapka zalesienia białorusk. obszaru operac.	9
2) Gęstość zaludnienia na białoruskim obszarze operac.	13
3) Organizacja władz Białoruskiej Socjal. Rep. Rad.	30
4) Szkic umocnień w rej. m. Połock	95
5) Szkic szematyczny lotnisk i lądowisk na obszarze Biał. Okr. Wojen.	167

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW.

1) Oleata podziału operacyjnego i przeszkód naturalnych na biał. obszarze oper.	Zał. Nr. 1
2) Szematyczna mapa kolejowa biał. obsz. oper.	Zał. Nr. 2
3) Mapa gruntów i komunikacyj na biał. obsz. oper.	Zał. Nr. 3
4) Szemat sieci telegr. i telef. na biał. obszarze oper.	Zał. Nr. 4
5) Mapa szematyczna podziału admini- stracyjnego B. S. R. R.	Zał. Nr. 5
6) Mapka przemysłu B. S. R. R.	Zał. Nr. 6

I. ZARYS GEOGRAFICZNY.

II. ZARYS USTROJU I OPLANIACJI WŁAŚC.

III	Niegorieleje	212
IV	Opisz	213
V	Opisz	214
VI	Opisz	215
VII	Opisz	216
VIII	Opisz	217
IX	Opisz	218
X	Opisz	219
XI	Opisz	220
XII	Opisz	221
XIII	Opisz	222
XIV	Opisz	223
XV	Opisz	224
XVI	Opisz	225
XVII	Opisz	226
XVIII	Opisz	227
XIX	Opisz	228
XX	Opisz	229
XXI	Opisz	230
XXII	Opisz	231
XXIII	Opisz	232
XXIV	Opisz	233
XXV	Opisz	234
XXVI	Opisz	235
XXVII	Opisz	236
XXVIII	Opisz	237
XXIX	Opisz	238
XXX	Opisz	239
XXXI	Opisz	240
XXXII	Opisz	241
XXXIII	Opisz	242
XXXIV	Opisz	243
XXXV	Opisz	244
XXXVI	Opisz	245
XXXVII	Opisz	246
XXXVIII	Opisz	247
XXXIX	Opisz	248
XL	Opisz	249
XLI	Opisz	250
XLII	Opisz	251
XLIII	Opisz	252
XLIV	Opisz	253
XLV	Opisz	254
XLVI	Opisz	255
XLVII	Opisz	256
XLVIII	Opisz	257
XLIX	Opisz	258
L	Opisz	259
LI	Opisz	260
LII	Opisz	261
LIII	Opisz	262
LIV	Opisz	263
LVI	Opisz	264
LVI	Opisz	265
LVI	Opisz	266
LVI	Opisz	267
LVI	Opisz	268
LVI	Opisz	269
LVI	Opisz	270
LVI	Opisz	271
LVI	Opisz	272
LVI	Opisz	273
LVI	Opisz	274
LVI	Opisz	275
LVI	Opisz	276
LVI	Opisz	277
LVI	Opisz	278
LVI	Opisz	279
LVI	Opisz	280
LVI	Opisz	281
LVI	Opisz	282
LVI	Opisz	283
LVI	Opisz	284
LVI	Opisz	285
LVI	Opisz	286
LVI	Opisz	287
LVI	Opisz	288
LVI	Opisz	289
LVI	Opisz	290
LVI	Opisz	291
LVI	Opisz	292
LVI	Opisz	293
LVI	Opisz	294
LVI	Opisz	295
LVI	Opisz	296
LVI	Opisz	297
LVI	Opisz	298
LVI	Opisz	299
LVI	Opisz	300

CZĘŚĆ IV.

LOTNISKA

CZĘŚĆ V.

DANE STATYSTYCZNE.

Tablica	1.	—	Ludność
"	2.	—	Rolnictwo
"	3.	—	Handel
"	4.	—	Wóz.
"	5.	—	Przemysł

I. ZARYS GEOGRAFICZNY.

Położenie obszaru.

Białoruska Socjalistyczna Republika Rad (B. S. R. R.), leży w dorzeczu górnego Dniepru, Zach. Dźwiny i dolnej Prypiery.

OGÓLNE WIADOMOŚCI O BIAŁORUSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLICE RAD (B. S. R. R.)

Granice półn., wsch. i poł. dzielące republiki z sąsiednimi państwami, nie mają właściwie żadnego znaczenia politycznego, a są raczej granicami o charakterze administracyjnym.

Obszar republiki białoruskiej, po zmianie w roku 1927, wschodniej granicy z Rosją, jest następujący:

- I. ZARYS GEOGRAFICZNY.
- II. ZARYS USTROJU I ORGANIZACJI WŁADZ.

Ukształtowanie powierzchni i charakterystyka krajobrazów.

Pod względem ukształtowania powierzchni i charakteru krajobrazów dzielimy Białoruś na trzy odrębne obszary: północny, środkowy i południowy.

Obszar północny, położony w dorzeczu Zach. Dźwiny, posiada bardzo nierówną i droczalną rzeźbę powierzchni. Dla tej części Białorusi najbardziej typowym jest krajobraz morenowy z niesymetrycznie rozrzuconymi zwałami moreny czołowej. Wszystkie prawie doliny i wgłębienia terenowe wypełnione są tu jeziorami o kształtach charakterystycznie wydłużonych. Wąwozów i żłobów jest tu bardzo wiele, które, stoki strome, sąsiady przeważnie zalesione. Wśród terenów żaluznych i pociętych występują tu często na znacznych

WSTĘP.

OGÓLNE WIADOMOŚCI O BIAŁORUSKIEJ
SOCJALISTYCZNEJ REPUBLICE RAD

(B. S. R. R.)

- I. ZARZĄD GEOGRAFICZNY.
II. ZARZĄD USTROJU I ORGANIZACJI WŁADZ.

I. ZARYS GEOGRAFICZNY.

Położenie, granice i obszar.

Białoruska Socjalistyczna Republika Rad (B. S. R. R.), leży w dorzeczu górnego Dniepru, Zach. Dźwiny i dolnej Prypeci.

Na zach. B. S. R. R. graniczy z Polską (670 km linii granicznej) i Łotwą (70 km linii granicznej); na pld. — z Ukrainą Socjalistyczną Republiką Rad (U. S. R. R.), na wsch. i ptn. — z Rosyjską Socjalistyczną Federacyjną Republiką Rad (B. S. F. R. R.).

Granice ptn., wsch. i pld., rozdzielające republiki związkowe, nie mają właściwie żadnego znaczenia politycznego, a są raczej granicami o charakterze administracyjnym.

Obszar republiki białoruskiej, po zmianie w roku 1927, wschodniej granicy i po przyłączeniu do Białorusi powiatów guberni homelskiej, wynosi obecnie 125.950 km².

Ukształtowanie powierzchni i charakterystyka krajobrazów.

Pod względem ukształtowania powierzchni i charakteru krajobrazów dzielimy Białoruś sow. na trzy odrębne obszary: północny, środkowy i południowy.

Obszar północny, położony w dorzeczu Zach. Dźwiny, posiada bardzo nierówną i urozmaiconą rzeźbę powierzchni. Dla tej części Białorusi najbardziej typowym jest krajobraz morenowy z niesymetrycznie rozrzuconymi zwałami moreny czołowej. Wszystkie prawie doliny i wgłębienia terenowe wypełnione są tu jeziorami o konturach charakterystycznie wydłużonych. Wzgórza po większej części mają formy świeże, stoki strome, szczyty przeważnie zalesione. Wśród terenów falistych i pociętych występują tu często na znacznych

przestrzeniach obszary nizinne i mocno zabagnione, przypominające swym charakterem typowe krajobrazy poleskie. Osiedla naogół liczne; wsie przeważnie małe (10—15 gospodarstw), szeroko rozrzucone — mają charakter luźnych zgrupowań pojedynczych gospodarstw (chutorów).

Obszar środkowy (okręg miński, orszański, mohylewski i póln. część okręgu bobrujskiego) stanowi najwyższej położoną część republiki białoruskiej. Pod tym względem szczególnie wyróżnia się wyżyna mińska, której najwyższy punkt (Łysa Góra, na póln. od Mińska) liczy 343 m n. p. m. i stanowi największe wzniesienie na całym obszarze zachodniorosyjskiej równiny.

Krajobrazy obszaru środkowego różnią się wyraźnie od krajobrazów północnej Białorusi. Teren naogół lekko falisty, wzgórza mają przeważnie stoki łagodne, wierzchołki płaskie i otwarte; doliny szerokie, po większej części suche (pola uprawne). Lasów stosunkowo mało. Bagna rzadko tu występują w postaci zwartych i wielkich kompleksów, ciągną się one natomiast wąskimi pasami wzdłuż dolin rzecznych. Wsie dość duże, leżą przeważnie w dolinach rzek lub wgłębieniach terenowych; wielkość osiedli wzrasta w miarę posuwania się w kierunku pld.-wsch.

Obszar południowy (Polesie) obejmuje dorzecze Prypeci. Pod względem ukształtowania powierzchni i krajobrazów, Polesie różni się zasadniczo od reszty obszarów republiki białoruskiej. Obszar południowy stanowi wielką nizinę z bardzo małymi, prawie niewidocznymi wzniesieniami. Wysokości bezwzględne Polesia wahają się od 100 do 170 m n. p. m. Grunty na Polesiu są przeważnie płaskie lub bagienne. Lasy liściaste lub mieszane tworzą tu wielkie i zwarte kompleksy. W płaskich wgłębieniach terenowych wzdłuż rzek lub na działach wodnych leżą wielkie przestrzenie bagienne, często pokryte karłowatą sosną, olchą, brzozą lub zaroślami łoży. Osiedli mało, duże wsie (50—100 gospodarstw) leżą zwykle w dolinach rzek; wśród błot gdzieś rozrzucone są pojedyncze gospodarstwa (chutory).

Grunty.

Charakter gruntów na obszarze Białorusi sowieckiej jest dość różnorodny.

Na najwyższych odcinkach wzniesień leżą przeważnie ciężkie gliny morenowe z dużą ilością kamieni narzutowych.

Na stokach wyżyn i w nizinach gliny morenowe pokryte są wszędzie osadami wód lodowcowych, przyczem osady drobnoziarniste leżą wyżej, piaszczyste zaś w nizinach. W związku z tem na wyżynach w rejonie Słucka i Orszy, leżą grunty lessowe, na stokach wyżyn gliniasto-piaszczyste lub piaszczysto-gliniaste, wreszcie na dnie nizin — lotne lub drobnoziarniste piaski. Kotliny terenowe i doliny rzek wypełnione są zwykle gruntami bagiennymi lub próchnicowemi.

Klimat.

Białoruś leży w pasie przejściowym od klimatu kontynentalnego Rosji europejskiej do klimatu morskiego obszarów nadbałtyckich.

Wpływ morza Bałtyckiego na Białorusi zaznacza się przede wszystkim w miesiącach letnich, dzięki czemu lato jest tu chłodne i wilgotne, bardzo mało różniące się od lata Litwy lub póln.-wsch. części Polski.

W miesiącach zimowych wpływ kontynentalnego klimatu Rosji jest większy niż latem, stąd zimy na Białorusi są dłuższe i ostrzejsze od zim w Polsce.

Tabela klimatyczna Białorusi sow.

Nazwa miejscowości	Przeciętna temperatura C.			Roczna ilość opadów w m m	Ilość dni z opa- dami	Ilość dni ze śnie- giem	Prze- cięt- na grubość warstwy śnieg. w cm
	roku	sty- cznia	lipca				
Mińsk	5,6	6,9	17,8	648	184	63	26
Mozyrz . . .	6,5	6,5	18,8	641	154	49	18
Bobrujsk . .	5,8	6,9	18	581	179	66	16
Mohylew . .	5,3	7,7	18	639	172	74	38
Witebsk . . .	4,2	8,3	16,7	673	199	88	37
Połock	5,2	6,8	17,8	554	151	55	31

Opady atmosferyczne. Ogólny charakter opadów atmosferycznych na Białorusi sowieckiej jest ten sam, co i w póln.-wsch. obszarach Rzplitej Polskiej. Przeciętna ilość opadów

rocznych na całym obszarze Białorusi wynosi około 600 m/m, przyczem na płn. opadów mamy więcej (do 700 m/m) niż na płd. (do 520 m/m).

Deszcze wiosenne są rzadkie. Po względnie suchej i chłodnej wiosnie rozpoczynają się opady letnie. W płn. i w środk. Białorusi przejawiają się one w postaci częstych i drobnych deszczów, pospolicie zwanych tu trzydniówkami, w płd.-wsch. części w postaci rzadkich i krótkotrwałych deszczów, często w postaci burz.

Największą ilość opadów notują na Białorusi w lipcu i w grudniu, najmniejszą — w kwietniu i w lutym.

Opady zimowe i czas trwania pokrywy śnieżnej w poszczególnych częściach Białorusi są różne.

Na płn. i płn.-wsch. przeciętna grubość warstwy śnieżnej dochodzi do 40 cm, śnieg zalega trwale przez okres $4\frac{1}{2}$ miesięcy (od połowy listopada do pierwszych dni kwietnia).

Na płd. pokrywa śnieżna trwa krócej, przeciętnie około 3 miesięcy, przyczem zaledwie przez dwa miesiące (styczeń i luty), śnieg zalega trwale. W pozostałych miesiącach zimowych, wskutek częstych odwilży, śnieg okresami całkowicie znika. Grubość warstwy śnieżnej wynosi tu od 10 do 25 cm.

Wiatry. Zasadniczymi kierunkami wiatrów na obszarze Białorusi sow. są kierunki płn.-zach. i płd.-zach., przyczem na płn. przeważają wiatry płd. zach. oraz zach. Na płd. i w obszarach środkowych zmniejsza się ilość wiatrów płd.-zach. i zach., natomiast kierunkami zasadniczymi są kierunki płn.-zach. i wsch.

Oprócz wymienionych najważniejszych kierunków, obserwowane są dość często silne wiatry płd. — zimą, oraz i płn.-wsch. — latem.

Ogólnie na całym obszarze Białorusi sow. najsilniejsze wiatry notowane są w miesiącach zimowych, najsłabsze — w miesiącach letnich. Okresy bezwietrzne (zupełna cisza), są bardzo rzadkie.

Rzeki.

Rzeki na obszarze Białorusi sowieckiej należą do dwóch wielkich basenów morskich: bałtyckiego (Zach. Dźwina i Niemien) i czarnomorskiego (Dniepr).

Terytorjum republiki obejmuje tylko górne biegi wielkich rzek i ich górne dopływy, wobec czego na Białorusi brak jest poważniejszych szlaków wodnych.

Wszystkie większe rzeki biorą swój początek w okolicach falistych, jeziernych lub zabagnionych i przyjmują w górnych swych biegach dużą ilość dopływów, dzięki czemu Białoruś sowiecka posiada dobrze rozwiniętą sieć wodną, która dość równomiernie zasila cały obszar republiki.

Wszystkie prawie rzeki białoruskie, pomimo swego krętego biegu, płyną w dwóch zasadniczych kierunkach: pld. i płn.-zach. Charakter ich w poszczególnych częściach republiki jest różny.

W części płn., rzeki dorzecza Zach. Dźwiny przecinają obszary nierówne i kamieniste; mają one prąd przeważnie dość szybki, dno kamieniste, brzegi suche, wysokie, często urwiste. Żegluga na tych rzekach utrudniona jest przez liczne małe progi podwodne.

W środkowej części Białorusi rzeki posiadają bieg znacznie spokojniejszy, koryta bardziej regularne, brzegi przeważnie niskie, doliny szerokie, zabagnione i miejscami trudno dostępne.

Na południu rzeki mają charakter typowych rzek polskich: bardzo małe spadki, brzegi niskie, doliny bagniste, koryta nieregularne z licznymi odgałęzieniami, wytwarzającymi zawiłą sieć odnóg, wysp, zatok i zakoli.

Wodostany na rzekach białoruskich zależne są od ilości opadów atmosferycznych, a przede wszystkim od ilości opadów zimowych. Stąd na wiosnę, w okresie topnienia śniegów, wodostany są najwyższe. Ponadto na stan wód w dużej mierze wpływa stopień zalesienia obszarów u źródeł rzek: rzeki, biorące początek w rejonach lesistych, mają w ciągu roku stosunkowo małe wahania wodostanu.

Czas trwania lodów na rzekach jest najdłuższy na płn. i najkrótszy na pld. Pod tym względem obszar Białorusi sow. podzielić można na trzy pasy:

- 1) pas północny (na płn. od linii Połock — Mohylew), w którym rzeki zamarzają na przeciąg $4\frac{1}{3}$ miesięcy;
 - 2) pas środkowy (do linii Mińsk — Homel), w którym skorupa lodowa trwa od $3\frac{2}{3}$ do 4 miesięcy, oraz
 - 3) pas południowy (na pld. od linii Mińsk — Homel), w którym rzeki zamarzają na przeciąg $3\frac{1}{2}$ miesięcy.
- Czas trwania żeglugi na rzekach białoruskich wynosi przeciętnie od 7 do 8 miesięcy.

Białoruś posiada 5 rzek żeglowych: Dniepr, Zach. Dźwina, Berezyna, Soż i Prypeć oraz około 14 rzek spławnych.

Jeziora.

Jeziora białoruskie rozmieszczone są w dwóch grupach: na płn. i pld. republiki.

Jeziora płn., bardzo liczne, zgrupowane w dorzeczu Zach. Dźwiny, są przeważnie średnich rozmiarów. Największe, niewielkie jeziora typu poleskiego leżą w dolinach większych rzek, jez. Łukomelskie — 33 km². Wszystkie jeziora płn. posiadają kontury charakterystycznie wydłużone, brzegi przeważnie suche i wysokie, dno twarde i kamieniste. Często są one połączone między sobą małymi strumieniami lub kanałami tworząc wielkie kompleksy jeziorne lub długie łańcuchy o kierunkach południowych.

Na pld. Białorusi jezior jest znacznie mniej. Jeziora poleskie nie tworzą, jak na płn., grup i łańcuchów, lecz są rozrzucone pojedynczo na całym obszarze Polesia, przede wszystkim w dolinach większych rzek. Mają one formy okrągłe, dno grząskie, brzegi na szerokich przestrzeniach bagniste i zarośnięte. Jeziora poleskie, za wyjątkiem jez. Kniaź (49 km²), są płytkie i małych rozmiarów.

W środkowej części Białorusi — jezior mało. Pojedyncze niewielkie jeziora typu poleskiego leżą w dolinach większych rzek przede wszystkim w dolinach Berezyny i Ptyczy.

B a g n a.

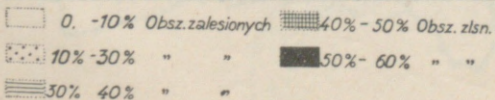
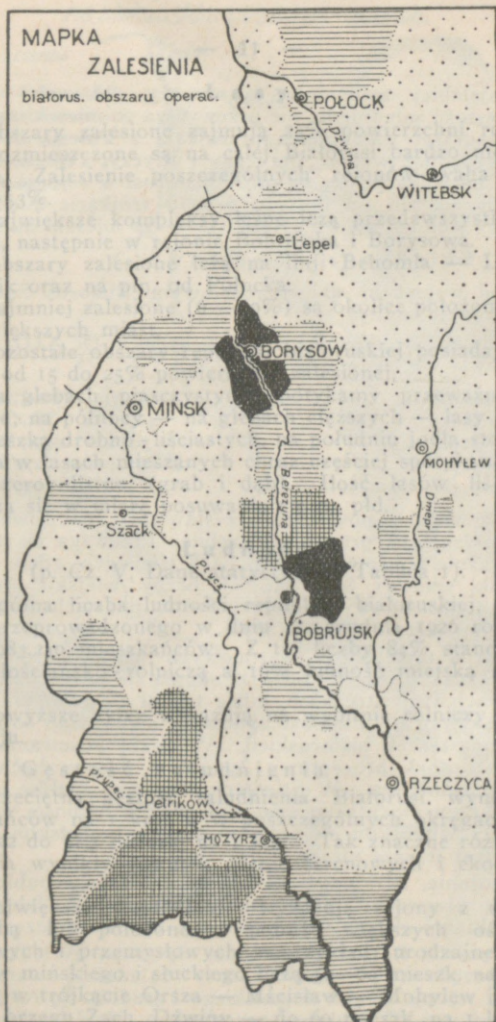
Na obszarze Białorusi sów. błota zajmują 16,4% powierzchni. Największe przestrzenie bagienne leżą na Polesiu, zajmując tu do 30% powierzchni. Błota poleskie są typu nizinnego, porośnięte karłowatą sosną, brzezina, olchą, trawami bagicznymi lub trzciną.

Duże przestrzenie bagienne znajdują się też na płn. Białorusi. Błota płn. należą do typu błot mchowych (oparzeliska); są one znacznie głębsze i bardziej niedostępne od błot poleskich. Największe przestrzenie bagniste leżą w trójkącie Witebsk — Smoleńsk — Orsza; są to t. zw. „błota Weretyjskie”; ponadto liczne mniejsze lub większe obszary błot oparzeliskowych lub torfowych, rozrzucone są na całym jeziornym obszarze dorzecza Zach. Dźwiny.

W części środkowej — błot mało. Wąskie pasma bagienne leżą w dolinach rzek Berezyny i Ptyczy.

MAPKA ZALESIENIA

białorus. obszaru operac.

L a s y.

Obszary zalesione zajmują 25% powierzchni republiki. Lasy rozmieszczone są na całej Białorusi bardzo nierównomiernie. Zalesienie poszczególnych rejonów waha się od 6% do 53%.

Największe kompleksy leśne leżą przedewszystkiem na Polesiu, następnie w rejonie Bobrujska i Borysowa. Na północy obszary zalesione leżą na linii Behomla — Lepła — Czasznik oraz na ptn. od Połocka.

Najmniej zalesione (6—10%) są okolice położone w pobliżu większych miast.

Pozostałe obszary republiki białoruskiej posiadają przeciętnie od 15 do 25% powierzchni zalesionej.

Na glebach piaszczystych spotykamy przeważnie lasy sosnowe; na północy — na glebach cięższych — lasy jodłowe z domieszką drobno-liściastych, na południu jodła stopniowo znika, a w lasach mieszanych coraz częściej spotykane są gatunki szerokolistne (grab i dąb). Ilość lasów liściastych zwiększa się w miarę posuwania się na pld.

L u d n o ś ć.

(p. Cz. V. Dane statystyczne. Tablica 1).

Ogólna liczba ludności republiki białoruskiej, według spisu przeprowadzonego w dniu 17. grudnia 1926 roku, wynosi 4,983.240 mieszkańców. Z tej liczby 84% stanowi ludność włościańsko-rolniczą a 16% ludność miejską i robotniczą.

Powyższe cyfry wskazują na wybitnie rolniczy charakter kraju.

1) Gęstość zaludnienia.

Przeciętna gęstość zaludnienia Białorusi wynosi 39,5 mieszkańców na 1 km², a w poszczególnych okręgach waha się od 22 do 51,3 mieszk. na 1 km². Tak znaczne różnice zaludnienia wynikły wskutek różnic terenowych i ekonomicznych.

Największe zaludnienie wykazują rejony z urodzajną glebą lub położone w pobliżu większych ośrodków handlowych i przemysłowych, na przykład: urodzajne rejony okręgów mińskiego i stuckiego liczą 50—60 mieszk. na 1 km²; obszary w trójkącie Orsza — Mścislaw — Mohylew i wzdłuż lewego brzegu Zach. Dźwiny — do 60 mieszk. na 1 km².

Najstąbiej zaludnione są obszary pld.-zach. Polesia, gdzie gęstość zaludnienia nie przewyższa 20 mieszk. na 1 km². Pasy rzadkiego zaludnienia przenikają z Polesia daleko na pñ., szczególnie wzdłuż Berezyny i Ptyczy. Wreszcie słabo zaludnione obszary leżą na pñ. Białorusi w rejonie na zach. od Lepła, na pñ. od Połocka oraz w trójkącie między Witebskiem, Smoleńskiem i Orszą (10 — 20 mieszk. na 1 km²).

2) Skład narodowościowy.

Pod względem narodowościowym Białoruś Sow. daje obraz dość jednolity.

Tablica narodowościowa w/g. spisu z 17. XIII. 1926 r., przedstawia się następująco:

Białorusini	4,017,301	(80,6%),
Żydzi	407,059	(8,2%)
Rosjanie	383,806	(7,7%)
Polacy	97,498	(2,0%)
Inne narodowości	77,576	(1,5%)

Jak widać z powyższego zestawienia Białorusini posiadają bezwzględną przewagę liczebną. Przewaga ta szczególnie wyraźnie występuje w osiedlach wiejskich, gdzie element białoruski stanowi 89% ogólnej liczby wiejskiej ludności. Stosunek procentowy Białorusinów w miastach i miasteczkach jest znacznie niższy (40%).

Wśród mniejszości narodowych najliczniejszą grupę tworzą Żydzi. Element żydowski skupia się przede wszystkim w miastach i miasteczkach, gdzie trudni się handlem i drobnym przemysłem. Ludność żydowska stanowi do 60% zaludnienia miasteczek białoruskich. W miarę posuwania się na wsch., stosunek procentowy Żydów w miasteczkach cokolwiek się zmniejsza. W osiedlach wiejskich Żydów jest mało: w okręgu mozyrskim stanowią oni 8% ludności wiejskiej, w okręgu witebskim — 3,2%, w okręgu homelskim procent Żydów jest jeszcze niższy.

Rosjanie, rozrzućeni na całym obszarze republiki, skupiają się przeważnie w miastach lub osadach fabrycznych w charakterze elementu urzędniczego lub robotniczego.

Z pośród Rosjan wyodrębnia się grupa „Wielikorusów” (staroobrzędowców). „Wielikorusy” zaludniają zwartą masą, niektóre rejony okręgu homelskiego i trudnią się rolnictwem, ogrodnictwem lub drobnym przemysłem rękodzielniczym.

GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA na białoruskim obszarze operac.

13

LEGENDA

- do 20 osób na 1 km²
- od 20 do 40 osób "
- " 40 " 50 "
- " 50 " 60 "
- powyżej 60 "

Polacy według oficjalnych statystyk białoruskich stanowią 2% ludności republiki. W rzeczywistości Polaków jest więcej, gdyż władze białoruskie tendencyjnie zmniejszają w swych statystykach liczbę ludności polskiej na korzyść Białorusinów.

Ludność polska stanowi przeważnie element włościańsko-rolniczy. Najliczniejsze skupienia (kolonje) ludności polskiej leżą w rejonach mińskim i borysowskim, w kilku miejscowościach okręgu połockiego i w niektórych zach. rejonach okręgu mozyrskiego.

Wśród innych mniejszości narodowych zasługują na wyróżnienie Łotysze i Niemcy. Kolonje łotewskie spotykamy w okręgach: witebskim, połockim i mohylewskim, niemieckie zaś w okręgu mozyrskim.

Kolonje łotewskie i niemieckie różnią się od sąsiednich wsi białoruskich znacznie wyższą kulturą rolną i charakterem osiedli.

3) Oświata *).

Na terytorjum republiki białoruskiej czynne są obecnie: 4 wyższe uczelnie:

- 1) biał. państwowy uniwersytet w Mińsku,
 - 2) biał. państwowa akademja rolnicza w Gorkach (okr. Orszański),
 - 3) instytut weterynaryjny w Witebsku,
 - 4) komunistyczny uniwersytet w Mińsku,
- ponadto: 6 rafaków (robotnicze fakultety): w Mińsku (2), Witebsku, Orszy, Gorkach i Homlu, 30 naukowych zakładów technicznych, 34 szkół zawodowych, oraz około 5.470 szkół powszechnych, z tego 308 „siedmiolatek”, reszta t. zw. szkół „prymitywnych” („czterolatki”).

Szkolnictwo powszechne znajduje się dotychczas w stadium reorganizacji.

Według białoruskich oficjalnych danych analfabeci stanowią 59,3% ludności (w miastach 33,6%, na wsiach 64,5%).

4) Miasta i osiedla.

Republika białoruska posiada na swym obszarze 12 miast liczących ponad 10.000 mieszkańców, około 70 miasteczek i do 58.400 osiedli typu wiejskiego.

*) Dane oficjalne z r. 1927/28.

Ważniejsze miasta:

Mińsk, stolica republiki	130.838	mieszkańców,
Witebsk, miasto okręgowe	98.869	"
Homel " "	86.256	"
Bobrujsk " "	50.398	"
Mohylew " "	50.244	"
Borysów " rejonowe	27.734	"
Połock " okręgowe	25.950	"
Orsza " "	21.244	"
Rzeczyca " rejonowe	16.542	"
Stuck " "	15.988	"
Rohaczew " "	11.225	"
Żłobin " "	11.005	"
Mozyrz " okręgowe	9.681	"

Według charakteru i znaczenia miasta dzielą się na następujące grupy:

- Witebsk i Borysów—miasta fabryczno-przemysłowe,
- Orsza i Połock — węzły komunikacyjne i ważne ośrodki handlowe,
- Mińsk, Bobrujsk, Mohylew i Homel — ośrodki administracyjne,
- Mozyrz, Stuck, Rzeczyca i Żłobin — miejscowe ośrodki handlu, drobnego przemysłu i administracji.

Miasteczka.

Miasteczka w liczbie około 70 rozrzucone są na całym obszarze. Mają one wyłącznie miejscowe znaczenie jako ośrodki handlu i drobnego przemysłu.

Budynki drewniane, parterowe (rzadziej piętrowe), kryte drzewem lub słomą, rozrzucone bezładnie i bezplanowo. Ulice źle utrzymane, przeważnie nie brukowane.

Osiedla wiejskie.

Wielkość i charakter osiedli wiejskich w poszczególnych częściach Białorusi jest różny.

Na Polesiu przeważa typ dużych wsi (50 — 100 zagród), położonych najczęściej w dolinach rzek. Pozatem na całym obszarze Polesia rozrzucone są luźno pojedyncze gospodar-

stwa, t. zw. chutory. Średnia odległość między osiedlami na Polesiu wynosi około 9 km.

Na płn. od Polesia charakter i wielkość osiedli zmienia się w miarę posuwania się na płn. W pld. części tego obszaru, w rejonach urodzajnych i gęsto zaludnionych, spotykamy przeważnie duże wsie, położone w dolinach rzek lub w parowach. Średnia odległość między osiedlami wynosi tu do 5 km. W miarę posuwania się w kierunku płn.-zach., wielkość osiedli szybko maleje i w dorzeczu Zach. Dźwiny przeważa już wieś mała (10—15 zagród), szeroko rozrzucona, stanowiąca raczej skupienie pojedynczych chutorów.

Wioski białoruskie są przeważnie jedno-ulicowe, wyciągnięte wzdłuż dróg lub traktów, otwarte, pozbawione drzew i ogrodów. Zabudowania drewniane, kryte słomą lub drzewem. Domy mieszkalne jedno lub dwuizbowe z szeroką przestrzałową sienią. Izby dość obszerne, lecz niskie z małymi okienkami, przeważnie niebielone, brudne i pełne robactwa. Zabudowania gospodarskie prymitywne. Często domy mieszkalne, chlewy i stajnie mieszczą się pod wspólnym dachem.

Na 1 zagrodę przypada przeciętnie 5 — 8 mieszkańców.

STAN GOSPODARCZY.

Stan gospodarczy republiki białoruskiej przedstawia się naogół źle. Nieurodzajna gleba, duży procent obszarów nieuprawnionych, brak surowców, niski poziom kultury, brak sił fachowych, drożyzna siły roboczej, brak kapitałów, słaba organizacja pracy oraz nastroje polityczne są teni czynnikami, które hamują normalny rozwój rolnictwa i przemysłu w republice.

Według oficjalnych wydawnictw Centr. Urzędu Statystycznego w Mińsku, poszczególne gospodarcze działy na Białorusi Sow. przedstawiają się w sposób następujący:

Rolnictwo.

(p. Cz. V. Dane statystyczne. Tablica 2).

Białoruś jest krajem wybitnie rolniczym; około 85% ludności pracuje na roli.

Użytkowanie ziemi na całym obszarze Białorusi przedstawia tabela (dane za rok 1928):

	Osiedla i ogrody	Grądy orze	Łąki	Pastwiska	Las	Inne ob- szary uży- teczne	Nieuzityki	Razem
Obszar w km ²	2.220	46.000	18.700	7.560	31.400	2.170	17.900	125.950 km ²
Obszar w pro- centach . . .	1,8	36,5	14,8	6,0	25,0	1,7	14,2	100%

Z ogólnej liczby 125,950 km² około 60%, jest w posiadaniu włościan, pozostałe 40% należy do majątku państwowego (w tem około 30% lasu).

Gospodarstw wiejskich Białoruś liczy około 796.600; na 1 gospodarstwo przypada średnio 9,1 ha ziemi użytkowej (bez lasów), w tem 5,2 ha ziemi uprawnej. Obecnie wysiłki władz sowieckich dążą do łączenia prywatnych gospodarstw rolnych w kolektywy gospodarcze (kol.-chozy), drogą tworzenia różnorodnych stowarzyszeń (sow.-chozy, komuny, artele).

Zasiewy. Ilość i procent obszaru zasianego poszczególnymi ziemiopłodami wykazuje następująca tabela (dane za rok 1928):

	Z y t o		Pszeni- ca		Jęczmień	Owies	Gryka	Ziemniaki	Len i konopie	Trawy siane	Pozostałe	Razem
	ozime	jare	ozime	jare								
Obszar w km²	13.360	12.306	6.4	2.637	5.610	1.910	1.580	1.667	1.650	1.857	34.320 km²	
Obszar w pro- centach . .	39,0	0,4	0,9	1,8	7,7	16,3	5,5	13,3	4,9	4,8	5,4	100%

Największy % obszarów uprawnych wykazują gospodarstwa wiejskie w okr. mińskim, gdzie przypada na 1 gospodarstwo do 10 ha ziemi zasianej, najmniejszy w okr. mozyrskim i homelskim — około 3 ha na 1 gosp.

Urodzaje.

Zbiór z 1 ha w kg. (przeciętny zbiór za pięciolecie (1924 — 1928))

Zyto		Pszenica		Jęczmień	Owies	Gryka	Ziemniaki
ozime	jare	ozime	jare				
658	519	774	654	707	701	429	8660

Najbardziej urodzajnym jest okr. bobrujski (zach. część okręgu — rejon słucki). Najgorzej przedstawiają się urodzaje w okr. mozyrskim, a następnie homelskim.

Zbiory.

Niżej podana tabela wykazuje przeciętny zbiór roczny najważniejszych ziemiopłodów w latach od 1925 do 1928:

Rok	Ogólny obszar zasiewów w km ²	O g ó l n y z b i ó r w l.					
		Zyto	Pszeni-ca	Jęcz-mień	Owies	Gryka	Ziemniaki
1925	32.000	902.020	94.930	177.380	411.970	81.210	3.198.790
1926	33.220	749.110	81.660	165.940	330.380	75.850	4.000.350
1927	34.030	840.930	72.420	166.720	314.090	82.310	3.603.380
1928	34.320	904.900	69.900	188.200	427.800	81.900	4.159.100

Samowystarczalność. Po odliczeniu potrzeb na zasiewy przypada przy średnim urodzaju na 1 mieszkańca w kg.:

Zyto	Pszeni-ca	Jęczmień	Owies (na 1 konia)	Gryka	Ziemniaki
129	14	23,9	243	12,7	670

Jak powyższa tabela wykazuje, zaopatrzenie ludności w zboża chlebne przy średnim urodzaju nie jest wystarczające.

Najkorzystniej pod względem samowystarczalności przedstawiają się okręgi: orszański i bobrujski, najgorzej — okr. mozyrski, homelski i połocki.

Zbiór owsa nie pokrywa miejscowego zapotrzebowania, wskutek czego na Białorusi podstawową paszą dla koni jest siano.

H o d o w l a.

(p. Cz. V. Dane statystyczne. Tablica 3).

Warunki klimatyczne Białorusi oraz duża ilość pastwisk i łąk w znacznej mierze przyczyniają się do rozwoju hodowli koni i bydła. Ze względu na brak kultury hodowlanej, rozwój ten idzie bardziej w kierunku ilościowym, niż w kierunku gatunkowym.

Ogólną ilość koni i bydła podaje następująca tabela (dane za r. 1927):

K o n i e		Bydło rogate	Trzoda chlewna	O w c e
ogólna ilość	w tem roboczych			
1.095.600	863.050	2.257.300	2.337.400	3.239.100

Materiał koński pod względem gatunkowym przedstawia się niekorzystnie. 20,1% koni posiada wzrost poniżej 133 cm, 38,1% do 142 cm, 41,8% powyżej 142 cm, t. zn., że więcej niż połowa koni w republice nie osiąga wzrostu 142 cm. W stosunku do ludności najwięcej koni posiadają okr. mohylewski i orszański, najmniej — okr. mozyrski. Pod względem jakościowym materiał koński najlepiej przedstawia się w okr. mińskim i bobrujskim (rej. Słucka).

Hodowla bydła rogatego jest dostatecznie rozpowszechniona. W stosunku do ludności największą ilość bydła rogatego wykazuje okr. mozyrski, najmniejszą okr. orszański, witebski i miński. Przemysł mleczarski dotychczas rozwinięty jest słabo.

Hodowla trzody chlewnej stanowi najważniejsze źródło dochodu ludności wiejskiej. Hodowane są przeważnie świnie

czarne, o długiej szczecinie. Największa ilość trzody chlewnej przypada na okr. mohylewski, bobrujski i mozyrski, najmniejsza — na okr. witebski.

Naturalne bogactwa.

Bogactw naturalnych, za wyjątkiem drzewa, na Białorusi sow. jest bardzo mało.

Lasy pokrywają około 25% obszaru republiki. Najbardziej zalesiony jest okr. mozyrski, miński i bobrujski, najmniej — okr. witebski i orszański.

Torf — znajduje się na całym obszarze republiki. Największe pokłady leżą we wsch. części Polesia (rej. Rzeczycy), najmniejsze w okr. połockim i witebskim.

Wapniak — spotyka się również na całym obszarze republiki. Eksploatowany jest w rej. mińskim (Smolewicze), boryowskim, bobrujskim, orszańskim i klimowickim. Największe pokłady wapniaka znajdują się w rej. Orszy nad Dnieprem.

Glinę twardą — eksploatuje się w rej. mińskim, witebskim, mohylewskim i homelskim.

Fosfaty spotykane są wzdłuż środkowego biegu rz. Soż (w rej. Klimowicze i Mścislawa).

Rudę żelazną, t. zw. błotnistą, eksploatuje się w bardzo małej ilości w okolicach Sienna, Orszy, Czerykowa, Bychowa, Mścislawa, Rohaczewa, Borysowa i Bobrujska.

P r z e m y ś ł.

(p. Cz. V. Dane statystyczne. Tablica 5).

Białoruś należy do krajów mało uprzemysłowionych. Udział przemysłu w ogólnej sumie produkcji gospodarstwa narodowego republiki wynosił w roku 1928 — 23,3%.

Przemysł fabryczny *) — liczy około 425 mniejszych lub większych zakładów przemysłowych i zatrudnia ogółem około

*) Według klasyfikacji sowieckiej do przemysłu fabrycznego należą zakłady, zatrudniające najmniej 16 robotników i posiadające napęd mechaniczny, lub 30 robotników bez napędu mechanicznego; pozostałe zakłady zaliczone są do przemysłu rzemieślniczego.

33.600 robotników (w r. 1927). Podział przemysłu na poszczególne gałęzie podaje tabela:

	P r z e m y s ł										Razem
	drzewny	spożywczy	papierniczy	skórzany	metalowy	mineralny	włókienniczy	chemiczny	inne		
Produkcja w %	23,9	23,1	10,7	7,7	6,0	5,8	5,6	4,5	12,7		100 %
Ilość zatrudnionych robotników w %	17,5	9,6	10,7	6,1	9,2	12,6	10,6	9,9	13,6		100 %

Do poszczególnych gałęzi przemysłu zaliczają się następujące fabryki, wzgl. zakłady:

Przemysł drzewny: tartaki, fabr. forniaru, mebli, beczek i skrzyń.

Przemysł spożywczy: gorzelnie, drożdżownie, młyny, olejarnie, browary, fabr. tytoniu (machorki), krochmalnie.

Przemysł papierniczy: fabr. papieru (wyroby papieru zwykłego, kartonu i tapet).

Przemysł skórzany: garbarnie (skóra chromowa) i fabr. obuwia.

Przemysł metalowy: fabr. narzędzi rolniczych (około 50%), gwoździ, armatury i warsztaty montażowe.

Przemysł mineralny: fabr. szkła, wyrobów ceramicznych i kafl.

Przemysł włókienniczy: fabr. wyrobów lnianych, bawełnianych i wełnianych.

Przemysł chemiczny: fabr. zapalek.

Przemysł różny: fabr. szczotek, zakłady krawieckie, fabryki trykotaży, zakł. poligraficzne, fabr. okularów, elektrownie i wodociągi.

Geograficzne rozmieszczenie przemysłu fabrycznego na obszarze Białorusi podaje szkic (p. załącznik Nr. 6).

Przemysł rękodzielniczy stanowi 57,8% ogólnej produkcji przemysłowej. Liczy on około 49.990 warsztatów i zatrudnia do 79.000 robotników (70% ogólnej liczby robotników, pracujących w przemyśle republiki w r. 1926).

Stosunek procentowy przemysłu rękodzielniczego do przemysłu fabrycznego przedstawia się następująco:

Galęzie przemysłu	% produkcji przemysłu rękodzielniczego w stosunku do produkcji przemysłu fabrycznego	Galęzie przemysłu	% produkcji przemysłu rękodzielniczego w stosunku do produkcji przemysłu fabrycznego
Przemysł odzieżowy i toaletowy	91,4	Obróbka minerałów	18,2
Obróbka wełny	86,6	Przemysł chemiczny	15,6
Wyrób obuwia	85,4	Przemysł poligraficzny	12,0
Przemysł spożywczy	74,8	Budowa maszyn	10,6
Przemysł skórzanym i futrzany	72,2	Przemysł papierniczy	3,5
Obróbka metali	60,1	Obróbka lnu	2,9
Obróbka konopi	57,7	Przemysł bawełniany	0,0
Obróbka drzewa	43,9		

Stosunek wzajemny poszczególnych gałęzi przemysłu rękodzielniczego oraz stosunek procentowy zatrudnionych robotników podaje tabela (dane z r. 1926):

	Przemysł rękodzielniczy						Razem
	spożywczy	odzieżowy i toaletowy	skórzany	drzewny	metalowy	inny	
Produkcja w %	48,4	27,2	7,3	7,2	3,7	5,7	100 %
Ilość zatrudnionych robotników w %	46,8	42,7	7,8	10,6	15,0	7,1	100 %

Zależnie od charakteru eksploatacji, przedsiębiorstwa przemysłowe na Białorusi dzielą się na trzy grupy: państwowe, kooperatywne i prywatne.

Do przemysłu państwowego należą przedsiębiorstwa: ogólnopaństwowe (sojuzne), republikańskie (w zarządzie Sow. Nar. Gosp. Białorusi) i miejskie (komunalne).

Przemysł kooperatywny powstał drogą łączenia się osób prywatnych w związki przemysłowe.

Przemysł prywatny rozwinięty jest bardzo słabo.

Stosunek wzajemny poszczególnych grup w przemyśle fabrycznym podaje tabela (dane z r. 1927):

R o d z a j e k s p l o a t a c j i			% produkcji przemysłu fabrycznego
P r z e m y ś l	upaństwowy	ogólno-państwowy	7,3
		republikański	67,5
		miejski	21,1
	kooperatywny		2,6
	prywatny		1,5

Przeważająca część przemysłu fabrycznego znajduje się pod zarządem Sow. Nar. Gosp. Białorusi (cały przemysł szklany i zapakczany, większa część przemysłu papierniczego, pończoszniczego, trykotażowego, skórzanego i metalowego).

Do przemysłu miejskiego należą elektrownie i wodociągi. Inne gałęzie odgrywają w przemyśle miejskim nieznaczną rolę.

II. ZARYS USTROJU I ORGANIZACJI WŁADZ B.S.R.R.

Zarys historyczny.

Narodowy ruch białoruski datuje się od roku 1917, t. j. od chwili rozwoju rewolucji rosyjskiej, która rzuciła hasło „samostanowienia narodów”.

W końcu marca 1918 roku, po podpisaniu traktatu pokojowego w Brześciu, zjazd delegatów organizacji białoruskich proklamował w Mińsku poraz pierwszy niepodległą narodową republikę białoruską. Akcja narodowa na Białorusi, prowadzona wtenczas przez nieliczną grupę inteligencji białoruskiej, była wydatnie popierana przez niemieckie władze okupacyjne. W styczniu 1919 roku po ustąpieniu niemieckich wojsk, Mińsk zajęła armja czerwona. W tym okresie białoruska narodowa republika przekształca się w Białoruską Socjalistyczną Republikę Rad, a w Mińsku poraz pierwszy powstaje białoruski rząd sowiecki. Po utworzeniu Litewskiej Socjalistycznej Republiki Rad złączono obszary Litwy i Białorusi i stworzono Litewsko-Białoruską Socjalistyczną Republikę Rad. Sztuczny ten twór państwowy trwał zaledwie kilka miesięcy, gdyż ofenzywa wojsk polskich doprowadziła w końcu roku 1919 do okupacji prawie całego terytorjum republiki lit.-biał. W końcu 1920 roku powstaje nanowo B. S. R. R., początkowo w składzie sześciu powiatów b. guberni mińskiej. W roku 1921 strony podpisujące preliminarz traktatu ryskiego potwierdzają urzędowo fakt istnienia republiki białoruskiej.

Wreszcie w końcu 1922 roku na X wszechrosyjskim zjeździe sowieców, utworzony zostaje Związek Socjalistycznych Republik Rad Z. S. R. R., do którego B. S. R. R. wchodzi w charakterze republiki związkowej.

Prawno-polityczny stosunek B. S. R. R. do Z. S. R. R.

Konstytucja białoruska orzeka, że wszechbiałoruski zjazd sovietów decyduje o stosunku B. S. R. R. do Związku, oraz przyznaje mu prawo powzięcia decyzji o wystąpieniu republiki ze Związku.

Postanowienie powyższe teoretycznie określa niepodległościowy charakter republiki białoruskiej. W rzeczywistości jest inaczej. Organizacja władz centralnych i struktura całego związku sprowadza poszczególne republiki związkowe, a więc i B. S. R. R. do roli jednostek administracyjnych, wyposażonych tylko w szerokie prawa autonomiczne.

Prawa autonomiczne B. S. R. R., obejmują resorty ściśle miejscowego znaczenia: rolnictwo, oświatę, zdrowie publiczne, ubezpieczenie społeczne, sądownictwo i administrację terytorjalną. Pozostałe resorty sprawowane są przez t. zw. komisariaty połączone, które w praktyce sprowadzają się do organów wykonawczych odpowiednich komisariatów ogólnozwiązkowych. Wreszcie takie resorty, jak wojsko, komunikacje, poczty i telegrafy oraz sprawy zagraniczne, zupełnie nie posiadają swych kierowników w rządzie białoruskim, a są sprawowane wyłącznie przez odpowiednie komisariaty rządu ogólnozwiązkowego, które wysyłają do rządów republik związkowych tylko swych delegatów.

Wprowadzenie polityczno-gospodarczego podziału B. S. R. R. przekreśla ostatecznie niepodległościowe znaczenie poszczególnych „związkowych” republik. W podziale tym granice poszczególnych obwodów polityczno-gospodarczych nie liczą się zupełnie z granicami republiki; łączą one w swych granicach po kilka republik sowieckich, lub dzielą niektóre republiki na części.

Scentralizowanie w Moskwie, jako stolicy Rosji, planów organizacji politycznej, narodowej i ekonomicznej, pod przemożnym wpływem republiki rosyjskiej jest dalszym czynnikiem, uniemożliwiającym w zupełności swobodę ruchów i woli narodowej poszczególnych republik „związkowych”, a w tej liczbie i republiki białoruskiej.

Podział administracyjny.

Administracyjnie Białoruś sowiecka podzielona jest na okręgi, rejony i „sielsowiety”.

W roku 1927 wprowadzono ostatnią zmianę administracyjną republiki, ustalając podział B. S. R. R. na 8 okręgów

(miński, połocki, witebski, orszański, mohylewski, homelski, bobrujski i mozyrski), 101 rejonów i 1.694 sielsowietów. Stolicą republiki jest miasto Mińsk.

Organizacja władz.

Organizacja władz republiki oparta jest na systemie „rejonowym”, według normalnych zasad wprowadzonych w R. S. F. R. R.

Władze centralne.

Najwyższą władzą republiki jest WSZECHBIAŁORUSKI ZJAZD RAD, utworzony z delegatów rad miejskich (1 delegat na 2.000 mieszkańców) i rad wiejskich (1 delegat na 10.000 mieszk.).

Zjazd ten wybiera Centralny Komitet Wykonawczy republiki białoruskiej (C. I. K.). Przy C. I. K. działa Najwyższy Sąd republiki. C. I. K. wybiera własne prezydium, które jest stałą najwyższą władzą w republice.

Następną władzą (jako organ wykonawczy i rządzący) jest RADA LUDOWYCH KOMISARZY, mianowana przez C. I. K. i składająca się z dwojakiego rodzaju komisariatów ludowych: niepołączonych i połączonych. Do kategorii niepołączonych należą komisariaty: spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, oświaty, zdrowia, ubezpieczeń społecznych i rolnictwa. Komisariaty niepołączone odpowiedzialne są wyłącznie przed C. I. K. Komisariaty połączone tworzą: Najwyższa Rada Gospodarstwa Ludowego, komisariat finansów, pracy, handlu zagranicznego i wewnętrznego oraz kontroli. Komisariaty połączone z jednej strony są odpowiedzialne przed C. I. K., z drugiej zaś, są organami wykonawczymi odpowiednich komisariatów rządu związkowego. Prócz tego przy „Sownarkomic” działają 4 delegaci ogólnozwiązkowych komisariatów Z. S. S. R. (spraw zagranicznych, wojskowych, poczt i telegrafów oraz komunikacji).

Radzie ludowych komisarzy podlega bezpośrednio: EKOSA (Ekonomiczny Komitet), G. P. U. (Urząd Polityczny), GOSPLAN (Państw. urząd planów gospodarczych), KOMISJA PROJEKTÓW USTAWODAWCZYCH, CENTRALNY URZĄD STATYSTYCZNY.

Władze miejscowe.

Miejscowe władze na terenie Białorusi sowieckiej są następujące:

1) OKRĘGOWY ZJAZD SOWIETÓW. Jest on reprezentacją delegatów rejonowych zjazdów (1 delegat na 2.000 mieszkańców) i delegatów okręgowego miasta (1 delegat na 200 mieszkańców). Okręgowy zjazd sowietów wyłania władzę wykonawczą i rządzącą w okresie niedziałania zjazdu, t. zw. Okręgowy komitet wykonawczy (okrispołkom)—ten zaś wybiera z pośród siebie „prezydium”. „Okrispołkom” posiada oddziały fachowe według poszczególnych dziedzin, a mianowicie: wojskowy, rolny, gospodarstwa miejscowego, finansowo-podatkowy, zdrowia, ubezpieczeń społecznych, pracy i oświaty. Oprócz tego komitetowi wykonawczemu podlega bezpośrednio G. P. U., Biuro Statystyczne, Gosplan i komisja handlu wewnętrznego. Okręgowy zjazd sowietów jest najwyższą władzą samorządową oraz wykonawczą na terenie okręgu. Jest on odpowiedzialny przed Wszechbiałoruskim zjazdem sow. i przed Komisariatami Ludowymi.

2) REJONOWY ZJAZD SOWIETÓW jest najwyższą władzą samorządową i wykonawczą na terenie rejonu. Składa się on z przedstawicieli rad miejskich danego rejonu (za wyjątkiem przedstawicieli rady miasta okręgowego) w/g. skali 1 delegat na 100 mieszk. i z delegatów rad wiejskich według normy 1 delegat na 500 wyborców. Rejonowy zjazd Sowietów wybiera z pośród siebie Rejonowy Komitet Wykonawczy, ten zaś wyłania „prezydium”. W kancelarii ogólnej rejonowego C. I. K. ogniskują się wszystkie sprawy dotyczące rejonu.

3) WIEJSKIE SOWIETY, są najmniejszymi komórkami ustroju sowieckiego i sprawują władzę wykonawczą oraz samorządową na terenie rad wiejskich (sielsowietów). Wsie wybierają rady wiejskie według skali wyborczej (1 delegat na 200 mieszk.). W obręb jednego „sielsowietu” wchodzi nieraz kilka wsi. Dopuszczalna odległość wsi od miejsca pobytu sielsowietu nie może przekraczać 5 km. Rady wiejskie wybierają prezydium w składzie 1 przewodniczącego i 2 członków.

4) MIEJSKIE SOWIETY, są najwyższą władzą miejscową na terenie danego miasta i składają się z delegatów ludności (1 delegat na 100 mieszk.). Organem wykonawczym rady miejskiej jest wyłonione z niej prezydium, któremu podlega kilka sekcji fachowych. Rady miejskie odpowiedzialne są przed rejonowym zjazdem sowietów. Rady miast okręgowych — przed okręgowym zjazdem sowietów.

5) MIASTECZKOWE SOWIETY, podobnie jak rady miejskie są miejscową władzą na terenie miasteczka (skala wyborcza: 1 delegat na 200 mieszk.). Rady miasteczkowe wyłaniają ze swego grona prezydium w składzie od 5 — 7 członków; są one odpowiedzialne przed rejonowym zjazdem sowietów.

Ustrój białoruskiej republiki, jak wynika z powyższej charakterystyki organizacji władz, opiera się na radach (sowietach) różnych stopni, stąd utrwałała się popularna nazwa państwa „sowieckiego”. U góry tej dość skomplikowanej piramidy administracyjnej znajduje się Wszechrosyjski Zjazd Sowietów, wybierający C. I. K. całego Z. S. S. R. (W. C. I. K.).

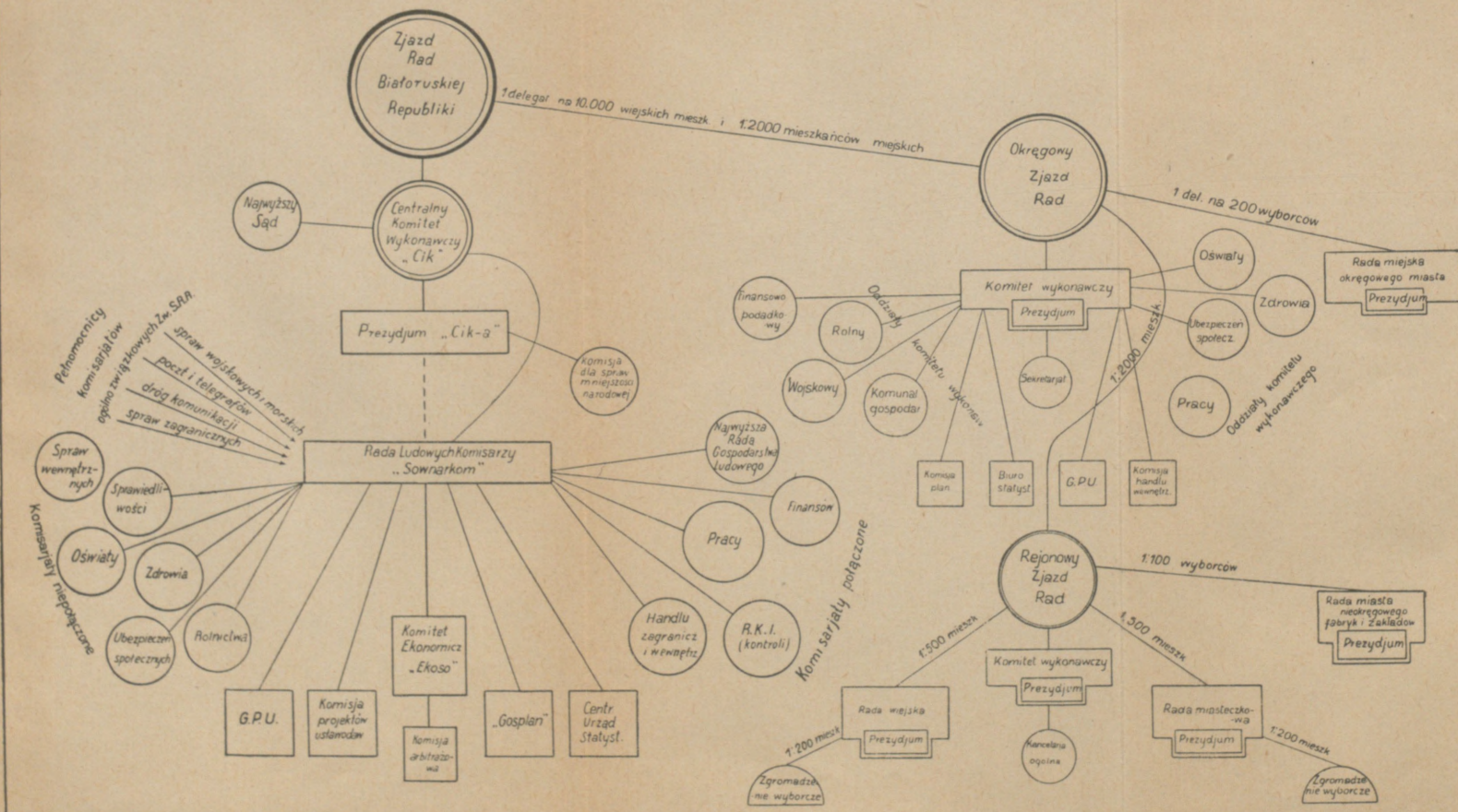
Wszechbiałoruski Zjazd Sowietów, deleguje swych przedstawicieli na Wszechrosyjski Zjazd Sow. według skali 1 delegat na 25.000 mieszk. miast i 1 delegat na 125000 mieszk. wsi.

C. I. K. związkowy oraz mianowana przez niego rada komisarzy ludowych i t. zw. „Politbiuro” (biuro polityczne partii komunistycznej), są faktycznymi władzami rządzącymi państwem.

Przy tym systemie, gdzie wszystkie władze od najniższego do najwyższego stopnia oparte są na systemie wyborczym, zdawałoby się, że udział szerokich mas w rządzeniu krajem jest zapewniony. W rzeczywistości jest inaczej. Ludność państwa sowieckiego faktycznie pozbawiona jest wpływu na bieg i kierunek rządzenia, gdyż wola wyborcy, aby dotrzeć do najwyższej instancji ustawodawczej musi przejść przez sowiety aż czterech stopni. Wybory, jak o tem świadczą masowe protesty ludności, odbywają się pod silnym terorem, nie dają więc należytego obrazu woli mas. Ponadto ustrój sowiecki pozbawiony jest wszelkich cech ustroju demokratycznego, gdyż udział w rządzeniu posiada tylko klasa proletariacka. Inne warstwy społeczne: zamożni chłopci, rzemieślnicy, inteligencja — pozbawieni są prawa wyborczego. Nawet wśród klasy pracującej — proletariackiej, sowiecka ordynacja wyborcza przeprowadza różniczkowanie, ustalając współczynnik wyborczy dla robotników pięciokrotnie wyższy niż dla włościan. Dzięki temu ustrojowi na Białorusi dziesiątki tysięcy członków sowietów różnych stopni nie są przedstawicielami szerokich mas społecznych republiki, lecz stanowią silną i wyłączną reprezentację jednej klasy rządzącej, t. j. proletariackiej, przy wyraźnem uprzywilejowaniu klasy robotniczej.

Opis wojsk. geograf. białorus. obszaru op.

ORGANIZACJA WŁADZ BIAŁORUSKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI RAD.(B.S.R.R.)

I. Położenie.

Białoruski obszar operacyjny obejmuje zach. część terytorium republiki białoruskiej na zach. od linii Dźwiny.

Obszary Białorusi sow. położone na wsch. od Dźwiny nie są objęte niniejszym opisem.

Granice białoruskiego obszaru operacyjnego oznaczone są na szkicu. (p. zał. Nr. 1).

C Z Ę Ś Ć I.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BIAŁORUSKIEGO OBSZARU OPERACYJNEGO.

Granice stref terenowych — jak na szkicu. (p. zał. Nr. 1).

A) Strefa północna obejmuje dorzecze Zach. Dźwiny.

Obszary położone na płn. od linii Zach. Dźwiny posiadają w pasie przygranicznym formy terenu świeże i urozmaicone; następnie, w miarę posuwania się na wsch., teren zatacza charakter falisty i podisty, a w rejonie na płn. od Połocka przyjmuje cechy krajobrazów płaskich i równinnych. Na wsch. od linii rz. Obol teren wyraźnie podnosi się w kierunku wsch. i na linii Nowel — Gorodok — Witebsk występuje ostro zarysowane pasmo wzgórsi (200—300 m p.m.), które powstaje nad całym otwartym wycinkiem między rz. Obol i szosą Nowel—Witebsk.

Prawe dopływy rz. Zach. Dźwiny nie mają naogół znaczenia poważniejszych przesłód terenowych; charakter przeszkody operacyjnej posiadają one może tylko rz. Obol, przekroczenie której w okresie wylewów, wskutek zabagnienia doliny, będzie w dużym stopniu utrudnione. Między linią kolejową Połock — Siebież i rz. Obol leżą wielkie i zwarte kompleksy lasów jodłowych.

2) Na płd. od rz. Zach. Dźwina formy terenu są znacznie ostrzejsze i bardziej urozmaicone. Stronne wzgórza po-

C Z Ę Ś Ć I.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BIAŁORUSKIEGO
OBSZARU OPERACYJNEGO.

I. Położenie.

Białoruski obszar operacyjny obejmuje zach. część terytorjum republiki białoruskiej na zach. od linii Dniepru.

Obszary Białorusi sow. położone na wsch. od Dniepru nie są objęte niniejszym opisem.

Granice białoruskiego obszaru operacyjnego oznaczone są na szkicu. (p. zał. Nr. 1).

II. Teren.

Pod względem terenowym białoruski obszar operacyjny przedstawia się dość różnorodnie. Znaczne i zasadnicze różnice terenowe pozwalają na podział biał. obszaru operac. na trzy równoległe strefy, o charakterze odrębnych wycinków terenowych: strefa północna, strefa środkowa i strefa południowa.

Granice stref terenowych—jak na szkicu. (p. zał. Nr. 1).

A) Strefa północna obejmuje dorzecze Zach. Dźwiny.

1) Obszary położone na pñ. od linii Zach. Dźwiny posiadają w pasie przygranicznym formy terenu świeże i urozmaicone; następnie, w miarę posuwania się na wsch., teren zatracą charakter falisty i pocięty, a w rejonie na pñ. od Połocka przyjmuje cechy krajobrazów płaskich i równinnych. Na wsch. od linii rz. Obol teren wyraźnie podnosi się w kierunku wsch. i na linii Newel — Gorodok — Witebsk, występuje ostro zarysowane pasmo wzniesień (200—300 m n. p. m.), które panuje nad całym otwartym wycinkiem między rz. Obol i szosą Newel—Witebsk.

Prawe dopływy rz. Zach. Dźwiny nie mają naogół znaczenia poważniejszych przeszkód terenowych; charakter przeszkody operacyjnej posiadać tu może tylko rz. Obol, przekroczenie której w okresie wylewów, wskutek zabagnienia doliny, będzie w dużym stopniu utrudnione. Między linią kolejową Połock — Siebież i rz. Obol leżą wielkie i zwarte kompleksy lasów jodłowych.

2) Na pñd. od rz. Zach. Dźwina formy terenu są znacznie ostrzejsze i bardziej urozmaicone. Stronne wzgórza po-

chodzenia morenowego, głębokie i wąskie parowy i doliny rzek oraz gęsto rozsiane jeziora i odcinki bagienne, dają tu mało dogodnie warunki dla prowadzenia działań manewrowych większymi jednostkami. Występują tu cztery kolejne i równoległe linie przeszkód terenowych:

- 1) linja jezior Orzechowo — Sieliszcze — Pyszno,
- 2) linja jezior Wietryno — Uszcz — Lepel,
- 3) linja rzeki Uszcz,
- 4) pas jezierny Połock — Gommel — Kamień — Lepel.

Szczególnie silną przeszkodę terenową stanowi ostatnia z wymienionych linii, przedłużona obecnie w kierunku płn., aż do linii rz. Zach. Dźwina stałymi fortyfikacjami przedmościa Połock (wiadomość nie stwierdzona).

Na wsch. od strefy jeziernej Połock — Lepel ciągną się obszary otwarte, przecinane głębokimi i wąskimi dolinami lewych dopływów Dźwiny. Rzeki te mogą mieć znaczenie poważniejszych przeszkód operacyjnych tylko w okresie wylewów lub w miesiącach wyjątkowo mokrych.

3) Rz. Zach. Dźwina stanowi dość poważną przeszkodę terenową, przekroczenie której wbród poza istniejącymi przeprawami możliwe jest tylko w bardzo nielicznych i ściśle określonych miejscach. Sucha i dostępna dolina w znacznym stopniu obniża obronne znaczenie linii Dźwiny.

B) Strefa środkowa obejmuje najbardziej urodzajne i najgęściej zaludnione obszary Białorusi sow. i przedstawia się stosunkowo najkorzystniej dla działań manewrowych w wielkim stylu.

Łagodne i po większej części otwarte wzniesienia wyżyny mińskiej oraz dział wodny Dniepru i Dźwiny (między Borysowem i Orszą) tworzą naturalny, do 100 km szeroki, korytarz terenowy: Mińsk — Orsza. Linja rz. Berezyny przecina prostopadle w w. korytarz i stanowi tu jedyną poważniejszą przeszkodę terenową (przekroczenie rz. Berezyny bez środków technicznych będzie zawsze uciążliwe, szczególnie w okresie wiosennych wylewów). Równoległe do linii Berezyny ciągnie się szeroki pas lesisty, który w rejonie m. Borysów znacznie się rozszerza i tworzy wielki zwarty kompleks leśny, o charakterze dość poważnej przeszkody operacyjnej.

Od pld. korytarz Mińsk — Orsza osłonięty jest szerokim (do 40 km) bagnisto-lesistym pasem, na ogólnej linii m. m. Uzda — Szack — Świsłocz. Obszary te, zwane Połesiem Mińskim, zabagnione i zalesione, ze słabo rozwiniętą siecią

dróg, stanowią odrębny wycinek terenowy mało dogodny dla działań manewrowych wielkimi jednostkami.

Między Małym Polesiem, a bagnistymi obszarami właściwego Polesia sow. leży bardziej suchy i dostępny pas, o charakterze korytarza terenowego (Słuck — Bobrujsk). Zachodnia część tego wycinka (na zach. od rz. Słucz Płn.) obejmuje otwarte i gęsto zaludnione obszary wyżyny słuckiej; na wsch. od rz. Słucz Płn. teren znacznie się obniża i przyjmuje cechy zbliżone do krajobrazów poleskich. Bagniste i szerokie doliny rzek Oressy i Ptyczy stanowią na kierunku Słuck — Bobrujsk dość uciążliwe przeszkody terenowe.

Na wsch. od rz. Berezyna aż do Dniepru leżą obszary równinne i zalesione. Dopływy Berezyny i Dniepru przecinają cały obszar międzyrzecza Berezyny i Dniepru równoległymi liniami przeszkód terenowych. Rzeki te po większej części mają szerokie i zabagnione doliny, wskutek czego przekraczanie ich jest dość uciążliwe, szczególnie w okresach wylewów. Wzdłuż rz. Berezyny i w rejonie na wsch. i płn.-wsch. od Bobrujska leżą wielkie i zwarte kompleksy leśne.

C) **Strefa południowa** obejmuje obszar Polesia sow.

Pod względem terenowym Polesie sow. przedstawia się jako odrębny i względnie jednolity obszar operacyjny, o charakterze wielkiej niziny z małymi, prawie niewidocznymi wzniesieniami. Olbrzymie przestrzenie bagienne, które wypełniają wszystkie doliny rzeczne, bądź też ciągną się wielkimi kompleksami wzdłuż działów wodnych, pokrywają do 40% powierzchni Polesia sow. Bagna na Polesiu przedstawiają zawsze poważną przeszkodę dla ruchu wojsk. Dostępność bagien uzależniona jest w dużym stopniu od warunków atmosferycznych i charakteru wylewów wiosennych. W suche lata większość bagien wysycha na tyle, że możliwy jest przez nie przejazd lekkimi wozami nawet poza istniejącymi drogami. Najmniej dostępne bagna, bywają w okresie wiosennych roztopów. Oprócz bagien i zabagnionych linii rzecznych poważną przeszkodę dla działań wojennych przedstawiają na Polesiu kompleksy leśne, które pokrywają mniejszymi lub większymi partjami cały obszar Polesia sow. Lasy pokrywające miejsca nisko położone i podmokłe, tworzą zwykle zwarte i bardzo gęste kompleksy, przekroczenie których zawsze jest uciążliwe, a nieraz nawet wręcz niemożliwe; natomiast lasy na odcinkach suchych naogół nie stanowią poważniejszej przeszkody dla ruchu wojsk.

1) Zachodnia część Polesia sow. (do ogólnej linii Ptycz — Prypeć) jest naogół bardziej niedostępna niż część wsch. Posiada ona charakter płaskiej niziny, wypełnionej wielkimi kompleksami bagiennymi. Bagniste i szerokie doliny Oressy i Ptyczy stanowią w okresie wiosennych wylewów uciążliwe przeszkody terenowe i naturalne linie obronne. Lasy mniej więcej równomiernie pokrywają cały obszar zach. części Polesia sow. Najbardziej zwarte i jednolite kompleksy leśne występują w rejonie na pñ. od Petrykowa i na pñd. od Turowa (puszcza Turowska).

Z tego naogół równinnego, lesisto-bagnistego krajobrazu, wyodrębniają się wyraźnie płaskie, po większej części otwarte wzniesienia terenowe, które zwykle ciągną się równolegle do dolin rzecznych. Najbardziej wyraźne i szerokie pasmo suchego terenu ciągnie się wzdłuż doliny Prypeci i stanowi najdogodniejszy terenowo kierunek, dla ruchu z zach. na wsch.

2) Wschodnia część Polesia sow. (między linią Ptycz — Prypeć i linią Dniepru) jest obszarem mniej zabagnionym i zalesionym oraz bardziej dostępnym niż część zach. Na linii Mozyrz — Brahin — Łojów leży szerokie i suche pasmo wyniosłości terenowych (wyspa Mozyrska i wyspa Brahińska), które w połączeniu z wyniosłościami wzdłuż doliny Prypeci stanowi wśród bagiennych i zalesionych obszarów Polesia sow. odrębny wycinek terenowy, przecinający równoleżnikowo cały obszar strefy południowej. Bagna zach. części Polesia po większej części ciągną się szerokimi pasami wzdłuż dolin rzecznych i tylko na pñ. i pñd. od m. Brahin leżą większe kompleksy bagienne, które nawet w okresach suchych stanowią poważną przeszkodę dla ruchu wojsk.

3) Linia rzeki Prypeć, dzięki szerokości i głębokości koryta oraz zabagnieniu doliny, posiada bardzo poważne znaczenie, jako przeszkoda terenowa. Przekroczenie Prypeci jest uciążliwe szczególnie w okresie wylewów, kiedy cała dolina na przestrzeni kilku lub kilkunastu km zalana jest wodami wylewu. Latem dolina przeważnie wysycha, jednakże przekroczenie Prypeci wbród nagół nigdzie nie jest możliwe.

Na Prypeci funkcjonuje stała komunikacja wodna i rzeka ta stanowi dla obszarów Polesia sow. ważną linię komunikacyjną. Prypeć oraz dolne odcinki Słuczy Pñ., Oressy i Ptyczy mogą być wykorzystane, jako strefy działania flotylli rzecznych.

III. Warunki komunikacyjne.

Koleje.

Z głębi Rosji do opisywanego obszaru prowadzi 5 linii transportowych:

- Wielkie Łuki — Nowel — Połock (1 tor, drugi tor w budowie),
- Smoleńsk — Witebsk — Połock (od Witebska do Połocka 2 tory),
(od Smoleńska do Witebska — 1 tor),
- Smoleńsk — Orsza — Mińsk (2 tory), z jednotorowym odgałęzieniem Orsza — Lepel,
- Homel — Bobrujsk — Mińsk (Homel — Osipowicze — 2 tory; Osipowicze — Mińsk — 1 tor), z jednotorowym odgałęzieniem Osipowicze — Słuck,
- Homel — Kalinkowicze — Łuniniec (2 tory).

Rokadowo biał. obszar operacyjny przecina tylko jedna linja jednotorowa Leningrad — Witebsk — Orsza — Żłobin — Korosteń (odcinek Nowel — Witebsk — dwutorowy). Znaczne oddalenie tej rokady od granicy państwowej (120—240 km) jest czynnikiem wysoce ujemnym, zmuszającym przeniesienie całego ciężaru wyładowań na linje dofrontowe.

Od zachodu do opisywanego obszaru prowadzą tylko trzy linje kolejowe:

- Lida — Mołodeczno — Połock (1 tor),
- Baranowicze — Stołpce — Mińsk (2 tory, na odcinku Niegorieloje — Mińsk 1 tor),
- Żabinka — Pińsk — Łuniniec (1 tor).

Od roku 1925 władze sowieckie przystąpiły z dużą energią do rozbudowy sieci kolejowej Z. S. S. R.

Prace wykonane, rozpoczęte lub projektowane na terenie Białoruskiego Okręgu Wojennego podaje załącznik Nr. 2; zaznaczyć przytem należy, że ogromna większość tych prac ma znaczenie wybitnie strategiczne. Główny wysiłek rozbudowy sieci kolejowej skierowany jest na ptn. część opisywanego obszaru, co zdaje się wskazywać, że rejon wyładowczy Orsza — Borysów — Połock — Witebsk, jest planowo przygotowywany i rozbudowywany, jako rejon koncentracyjny.

Od roku 1928 tempo prac w ptn. strefie opisywanego obszaru osłabło, jednocześnie z dużą energią przystąpiono do budowy linii Rosławł — Mohylew — Osipowicze; pozwala to sądzić o planowym przygotowywaniu bobrujskiego rejonu koncentracyjnego.

Drogi kołowe.

Szosa. Na biał. obszarze operacyjnym sieć szosowa rozwinięta jest bardzo słabo. Szosa Brześć n/B. — Słuck — Bobrujsk — Mohylew i Bobrujsk — Rohaczew, przecina tylko południową część opisywanego obszaru. Rozpoczęto lub zaprojektowano budowę szos: 1) Mińsk — Berezyna pld. — Mohylew; 2) Mińsk — Słuck; 3) Połock — Witebsk i 4) Witebsk — Sienno — Mohylew. W pozostałych częściach obszaru mogą być wykorzystane dla ruchu tylko trakty pocztowe lub drogi wiejskie.

Trakty pocztowe różnią się od dróg wiejskich jedynie szerokością. Nawierzchnia traktów jest naogół źle utrzymywana. Wykorzystanie poszczególnych traktów dla ruchu ciężkich zaprzęgów wojskowych i lekkich samochodów możliwe jest tylko podczas okresów suchych. W czasie roztopów wiosennych lub podczas długotrwałych deszczów trakty nadają się przeważnie tylko dla ruchu lekkich zaprzęgów.

W ostatnich latach niektóre trakty zostały naprawione i przystosowane dla ruchu autobusów.

Drogi wiejskie — nadają się dla ruchu zaprzęgów wojskowych tylko w okresach suchych.

Sieć dróg kołowych na opisywanym obszarze jest niewystarczająca; braki te występują przede wszystkim: na obszarach Polesia sow., w lesisto-bagnistym pasie Uzda — Szack — Swisłocz, w dolinie Berezyny i w lesistych rejonach na ptn. od Połocka.

Mała ilość szos i ogólnie zły stan dróg gruntowych utrudni lub nawet uniemożliwi użycie na biał. obszarze operacyjnym kolumn samochodowych i wozów o trakcji mechanicznej.

Drogi wodne.

Rz. Zach. Dźwina i rz. Prypeć stanowią dofrontowe wodne linie komunikacyjne. Dla komunikacji rokadowej możliwe jest wykorzystanie Berezyny (żegluga wdół od Borysowa) i Dniepru (żegluga wdół od Orszy).

IV. Grunty

(patrz mapa gruntów, zał. Nr. 3)

Warunki marszowe na drogach gruntowych, stanowiących prawie wyłączny rodzaj dróg na biał. obszarze operac., uzależnione są w dużej mierze od charakteru i rodzaju grun-

tów. Pod tym względem opisywany obszar przedstawia się naogół mało korzystnie.

Najczęściej spotykanym rodzajem gruntów są tu gleby gliniaste, gliniasto-piaszczyste i lessy, zaliczone do kategorii gruntów ciężkich i średnich. Grunty te łatwo wchłaniają wodę, lecz jej nie przepuszczają, dzięki czemu większość dróg białoruskich podczas roztopów wiosennych (marzec, kwiecień), jesienią (październik, listopad), oraz latem przy większych deszczach przekształca się w błotniste i grząskie szlaki, na których ruch ciężkich zaprzęgów staje się w znacznym stopniu utrudniony. W okresach suchych, grunty średnie i ciężkie twardnieją i dają drogom białoruskim względnie trwałą i gładką nawierzchnię.

Grunty lekkie (piaski) zajmują znaczne przestrzenie na Polesiu i w strefie środkowej. Drogi, przecinające obszary piaszczyste, w okresach suchych są uciążliwe dla ciężkich zaprzęgów, natomiast w okresach deszczowych ruch na tych drogach staje się znacznie łatwiejszy.

Czwartą wreszcie kategorię gruntów stanowią tu grunty nizinno-bagienne (błota, torfy, łąki podmokłe); zajmują one znaczne przestrzenie na Polesiu, oraz wypełniają doliny rzek, kotliny i nizinne obszary w strefie jezior póln.

V. Warunki klimatyczne.

Klimat biał. obszaru operac. pod względem wojskowym przedstawia się naogół korzystnie; przy przerzuceniu działań wojennych na teren opisywany, wpływ zmiany klimatu na jednostki walczące będzie minimalny. Nie dotyczy to obszarów poleskich, gdzie bagienne opary (mgły) i znaczne nasycenie atmosfery wilgocią mogą spowodować szerzenie się w oddziałach malarji i chorób zakaźnych.

Znaczne zachmurzenie atmosfery, wyrażające się w przeciętnej ilości 140 dni pochmurnych w roku, wpływa dość niekorzystnie na warunki obserwacji naziemnej i lotniczej. Na Polesiu gęste mgły (przeważnie w godzinach porannych i o zachodzie słońca) mogą często całkowicie uniemożliwić obserwację.

Opady śniegowe mają duży wpływ na warunki komunikacyjne obszaru. Grubość warstwy śniegowej na pld. opisywanego obszaru dochodzi od 10 do 25 cm, na póln. 30—40 cm. Śnieg trwale leży na pld. 2—3 mies., na póln. 3—3½ mies. Zimą przy zamianie kół na płozy mogą być wy-

korzystane dla ruchu wojsk wszystkie prawie drogi kołowe, nie wyłączając dróg wiejskich. Na Polesiu manewrowanie jednostek w zimie staje się znacznie łatwiejsze a przy użyciu nart, obszary bagienne normalnie zupełnie niedostępne, stają się możliwe do przebycia.

Lody na rzekach białoruskich trwają 3 — 4½ mies. (od pierwszych dni grudnia—do pierwszych dni kwietnia). Większe rzeki zamarzają przy temperaturze niżej o stopni w ciągu 20—23 dni, mniejsze rzeki 15—17 dni, kanały — 12 dni, jeziora — 16 dni.

Przeciętne daty zamarzania i ruszania lodów na najważniejszych rzekach Białorusi:

L. p.	Nazwa rzeki	Dzień zamarzania	Dzień ruszania lodów	Łoś dni trwania skorupy lodowej
1	Zach. Dźwina (pod Witebskiem)	2/XII	12/IV	131
2	Dniepr (pod Mohylewem)	1/XII	4/IV	127
3	Bereżyna (pod Borysowem)	3/XII	3/IV	124
4	Bereżyna (pod Bohrujskiem)	5/XII	7/IV	123
5	Prypeć (pod Mozyrzem)	8/XII	27/III	109

VI. Warunki kwaterowania.

Miasta białoruskie, z obszernym rynkiem pośrodku i niesymetrycznie rozrzuconymi wąskimi ulicami i zaułkami, mało nadają się dla kwaterunku większych jednostek wojskowych. Najkorzystniej pod tym względem przedstawiają się przedmieścia, gdzie zazwyczaj znajdują się koszary i większe budowle (fabryki, magazyny). Dla umieszczenia dowództw najlepiej nadają się budynki użyteczności publicznej (szkoły, biura). Szukać ich należy w centrze miast, przede wszystkim na rynku.

Miasteczka drewniane, z niebrukowanymi ulicami, nie posiadają stajen i stodół i naogół nie nadają się dla kwaterek oddziałów broni jezdnych.

Wsie białoruskie, przeważnie jedno-ulicowe, wyciągnięte nieraz na kilka km, utrudniają zwarty kwaterunek oddziałów. Chałupy drewniane, jedno lub dwuizbowe są niskie i brudne, stajnie zaś niskie i ciemne. Jedna zagroda pomieścić może przeciętnie 4—10 ludzi i 3—8 koni. Na zagrodę przypada średnio 5—8 mieszkańców. Wielkość wsi białoruskiej zmienia się w miarę posuwania się na południe. W strefie płn. wsie są przeważnie małe (10—15 zagród), bardzo szeroko rozrzucone; duża ilość pojedynczych gospodarstw (chutorów). W strefie środkowej wsie większe (20—50 zagród); warunki kwaterowania najlepsze w rejonie Mińska, Słucka i Orszy. Na Polesiu — wsie duże (50—150 zagród), położone w dolinach rzek, chałupy i zabudowania gospodarskie prymitywne.

VII. Warunki sanitarne.

Pod względem sanitarnym opisywany obszar stoi bardzo nisko. Miasta i miasteczka białoruskie nie posiadają urządzeń kanalizacyjnych i wodociągowych oraz racjonalnie urządzonych rzeźni.

Wsie brudne; izby mieszkalne nigdy nie przewietrzane i pełne robactwa.

Opieka lekarska nad ludnością nie jest wystarczająca: według danych za rok 1928 na całym obszarze B. S. R. R. zarejestrowano ogółem 1.291 lekarzy (1 lekarz na 3.860 mieszkańców).

Stan szpitalnictwa B. S. R. R., w roku 1928 przedstawiał się następująco:

O k r ę g	Ilość szpitali	Ilość łózek	Na 1 łóżko przypada mieszkańców
Miński	34	1600	550
w tem m. Mińsk	10	1092	120
Bobrujski	17	575	1248
w tem m. Bobrujsk	1	180	280
Homelski	25	760	888
w tem m. Homel	7	390	221

O k r ę g	Ilość szpitali	Ilość łóżek	Na 1 łóżko przypada mieszkańców
Mohylewski	23	1070	774
w tem m. Mohylew	3	655	77
Mozyrski	13	302	1168
w tem m. Mozyrz	2	106	92
Orszański	15	515	1111
w tem m. Orsza	2	200	106
Połocki	11	310	1207
w tem m. Połock	1	130	200
Witebski	20	958	609
w tem m. Witebsk	7	768	129
Razem na B. S. R. R.	158	6090	818
w tem miasta okręg.	33	3520	135

Według danych z 1927 na 10.000 mieszkańców zarejestrowano chorych: 245,5 na grypę, 192,7 na świeżb, 122,5 na gruźlicę, 76,3 na trachomę, 26,4 na koklusz, 22,9 na szkarlatynę, 21,8 na odrę, 18,5 na malarję (przeważnie na Polesiu), 14,6 na tyfus, 13,7 na syfilis, 11,7 na rzeżączkę, 7,2 na dyfteryt, 4,3 na dezenterję i 44,6 na inne choroby. Razem na Białorusi sow. przypada na 10.000 mieszkańców 822,7 chorych na choroby epidemiczne i infekcyjne.

VIII. Warunki eksploatacji zasobów miejscowych. (p. część V — dane statystyczne).

R o l n i c t w o .

Produkcja rolna Białorusi Sow. zaspakaja potrzeby miejscowej ludności tylko w środkowych urodzajnych okręgach republiki. Zbiory w płu. i pld. okręgach nie pokrywają miejscowego zapotrzebowania. Możliwości eksploatacji miejscowych zasobów zbożowych na białoruskim obszarze operac. są naogół bardzo ograniczone i zaopatrzenie w żywność wojsk walczących będzie musiało być tu oparte prawie wyłącznie na dowozach z głębi kraju.

Zapotrzebowanie paszy (siana) i opału w znacznej mierze może być tu pokryte drogą eksploatacji miejscowych zasobów.

Stan produkcji rolnej według przyjętego podziału operacyjnego w ogólnych zarysach przedstawia się następująco:

a) **Strefa póln.**

Zbiory zbóż chlebowych, ziemniaków i owsa nie wystarczają na potrzeby miejscowej ludności, jedynie produkcja jęczmienia pokrywa z nieznaczną nadwyżką miejscowe zapotrzebowania.

W zach. rejonach strefy póln. szeroko rozpowszechniona uprawa lnu i konopi.

b) **Strefa środkowa:** obejmuje najbardziej urodzajne obszary białoruskiej republiki. Produkcja rolna pokrywa tu całkowicie zapotrzebowanie rynku wewnętrznego. Zbiory owsa, ziemniaków oraz w rejonach wsch. zbiory zbóż chlebowych w stosunku do miejscowego spożycia wykazują przy średnim urodzaju nieznaczną nadwyżkę.

Najbardziej urodzajne rejony leżą w okolicach Siucka, Mińska i Orszy.

c) **Polesie:**

Zaopatrzenie miejscowej ludności w produkty rolne jest niewystarczające. Największe braki w pokryciu miejscowego zapotrzebowania wykazują zbiory zbóż chlebowych, owsa i jęczmienia. W rejonach wsch. Polesia sow. zbiory są co najmniej wyższe, lecz i tu nie mogą one zaspokoić potrzeb miejscowej ludności.

H o ł d o w l a.

Bydło rogate, trzoda chlewna i owce.

Warunki zaopatrzenia wojsk walczących w mięso drogą eksploatacji zasobów miejscowych na opisywanym obszarze przedstawiają się naogół zadawalniająco:

- na 100 mieszk. przypada średnio bydła rogatego 45,3 szt. (w poszczególnych rejonach od 35,4 do 92,2 szt.);
- na 100 mieszk. przypada średnio trzody chlewnej 46,9 szt. (w poszczególnych rejonach od 27,1 do 58,6 szt.);
- na 100 mieszk. przypada średnio owiec 65,0 szt. (w poszczególnych rejonach od 51,2 do 82,2 szt.);
- na 1 km² przypada średnio bydła rogatego 17,9 szt. (w poszczególnych rejonach od 15,0 do 20,2 szt.);

- na 1 km² przypada średnio trzody chlewnej 18,6 szt. (w poszczególnych rejonach od 12,2 do 26,1 szt.);
- na 1 km² przypada średnio owiec 25,7 szt. (w poszczególnych rejonach od 18,1 do 34,7 szt.).

K o n i e.

Zasoby materiału konskiego rozmieszczone są pod względem ilościowym na całym opisywanym obszarze dość równomiernie.

Średnio na 100 mieszkańców przypada 22 konie (od 17,3 do 25,7 szt.) i na 1 km² — 8,7 szt. (od 3,8 — okręg mozyrski do 11,5 okręg orszański). Pod względem gatunkowym materiał konski przedstawia się słabo. 21,1% koni posiada wzrost niżej 133 cm, 38,7% — do 142 cm i 41,8% — wyżej 142 cm. Według danych z roku 1922 zakwalifikowanych do wojska było tylko 13% ogólnej liczby koni, z tego 0,6% według kategorii koni wierzchowych, 1,1% — artyleryjskich i 11,3% — taborowych.

Stan gatunkowy koni najlepiej przedstawia się w okręgach mińskim i bobrujskim, najgorzej w okręgach mozyrskim i połockim.

P r z e m y s ł.

Białor. obszar operac. odznacza się bardzo słabym uprzemysłowieniem. Udział przemysłu w ogólnej produkcji gospodarstwa narodowego republiki białoruskiej wynosił w roku 1928, zaledwie 23,3%.

Produkcja przemysłowa w drobnej tylko części pokrywa zapotrzebowanie rynków wewnętrznych republiki. Jedyne przemysł drzewny i włókienniczy w stosunku do miejscowego zapotrzebowania wykazuje nadwyżkę produkcji i możliwości eksportowe.

Na całym obszarze białoruskiej republiki istnieje około 425 fabryk, t. j. tych zakładów przemysłowych, które zatrudniają ponad 30 robotników, lub które posiadają napęd mechaniczny i zatrudniają ponad 16 robotników (klasyfikacja sowiecka). Większość tych fabryk pracuje w przemyśle drzewnym (tartaki) i spożywczym (gorzelnie i browary). Przemysł metalowy jest reprezentowany słabo.

Głównemi ośrodkami przemysłowemi są miasta Witebsk, Mińsk, Borysów i Bobrujsk.

Geograficzne rozmieszczenie ośrodków przemysłowych podaje szkic, zał. Nr. 6.

Wyszczególnienie i opis zakładów przemysłowych patrz Część V. tablica Nr. 5.

Część V. Tablica Nr. 2.
Wyszczególnienie i opis zakładów przemysłowych państwa.
Podaje szkielet Nr. 6.
Geograficzne rozmieszczenie zakładów przemysłowych
Minsk, Borysów i Bobrujsk.
Głównymi ośrodkami przemysłowymi są miasta Witebsk,

Zasoby materiału koniarskiego rozłożone są pod względem pod względem ilościowym na całym obszarze nierównomiernie.

Srednio na 100 mieszkańców przypada w kowie (od 17,3 do 25,7 szt.) i na 1 km² — 8,7 szt. (od 3,4 do 11,5 szt. w okręgu orszańskim). Pod względem masy materii koniarskiej przedstawia się dość obszernie, obszar 100 km² posiada więcej niż 133 km, 38,7% — do 141 km, 24,1% — powyżej 141 km. Według danych z roku 1921 2202 koni w województwie było tylko 13% ogólnej liczby koni z tego 6,6% według kategorii koni wierzchowych, 1,1% — siodłowych i 11,3% — taborowych.

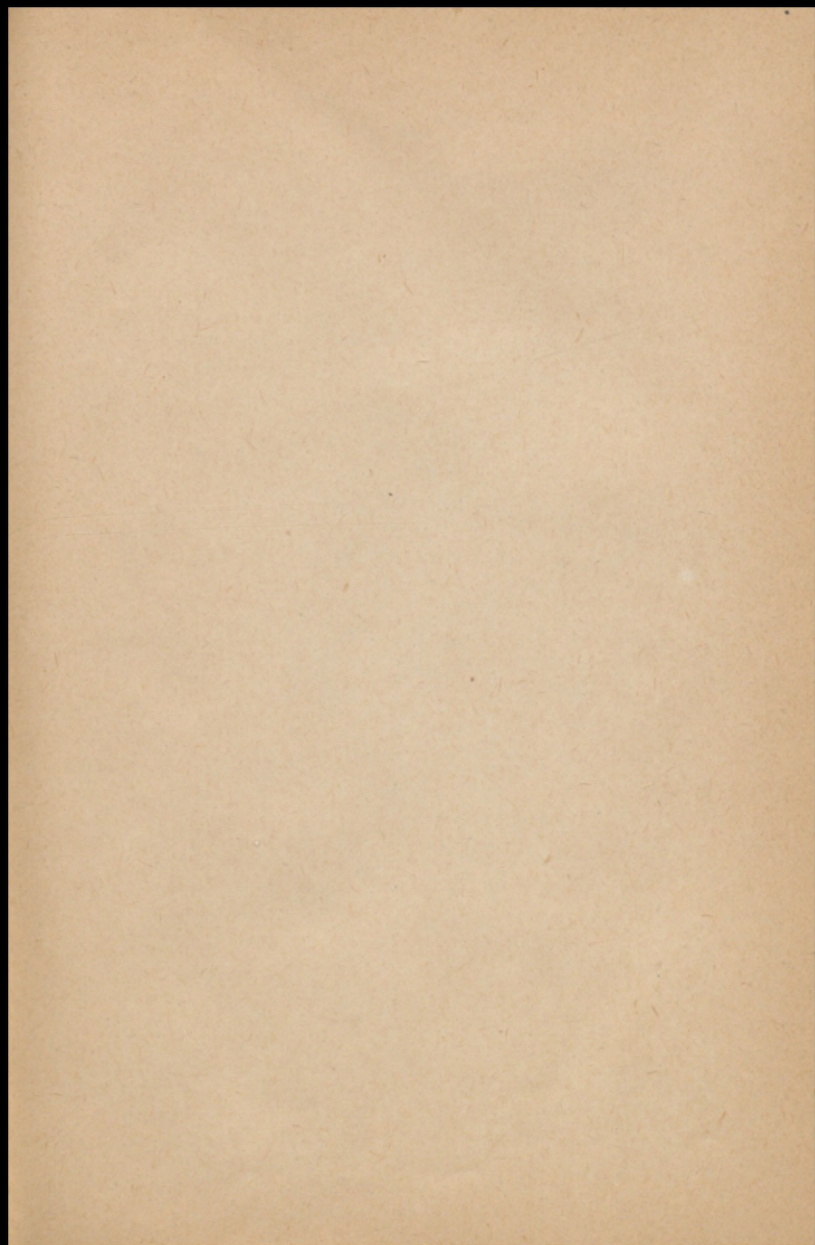
Stan gatunkowy koni najlepiej przedstawia się w okręgach mińskim i bobrujskim, najgorzej w okręgach mozyrskim i połockim.

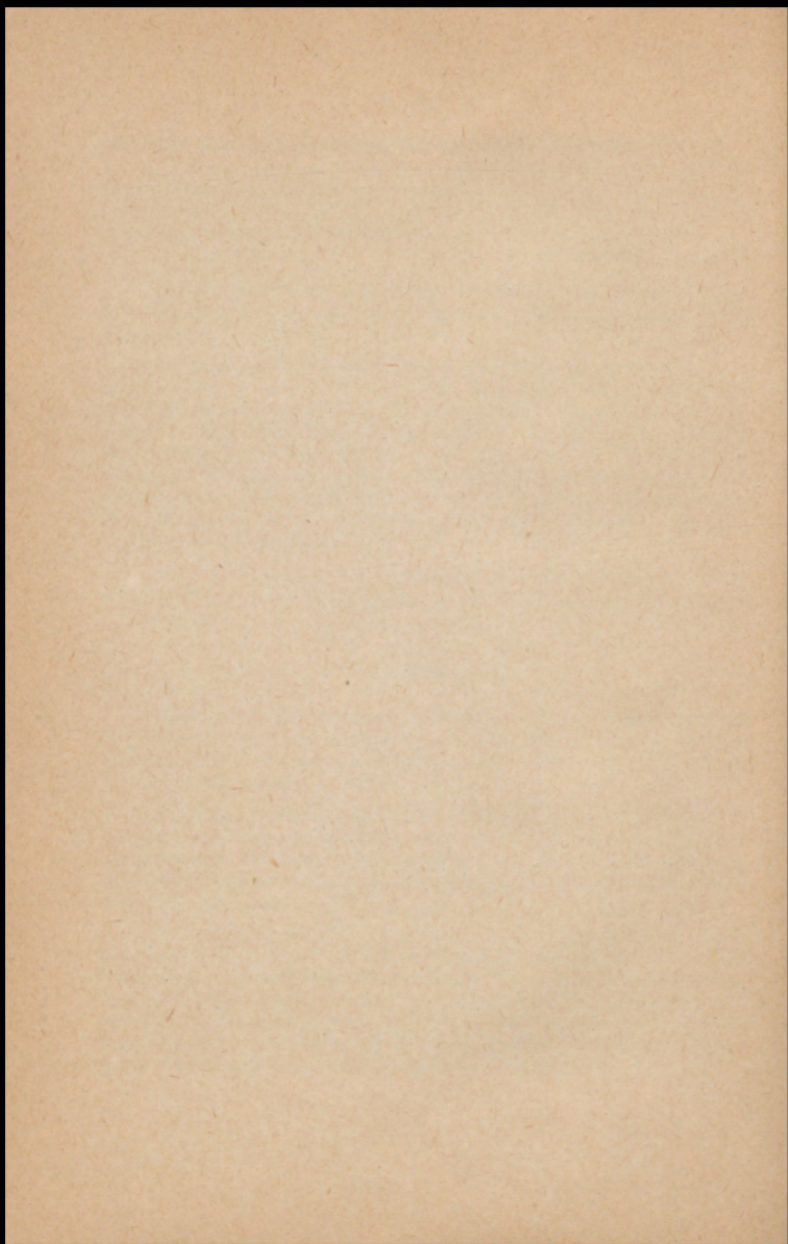
Przemysł

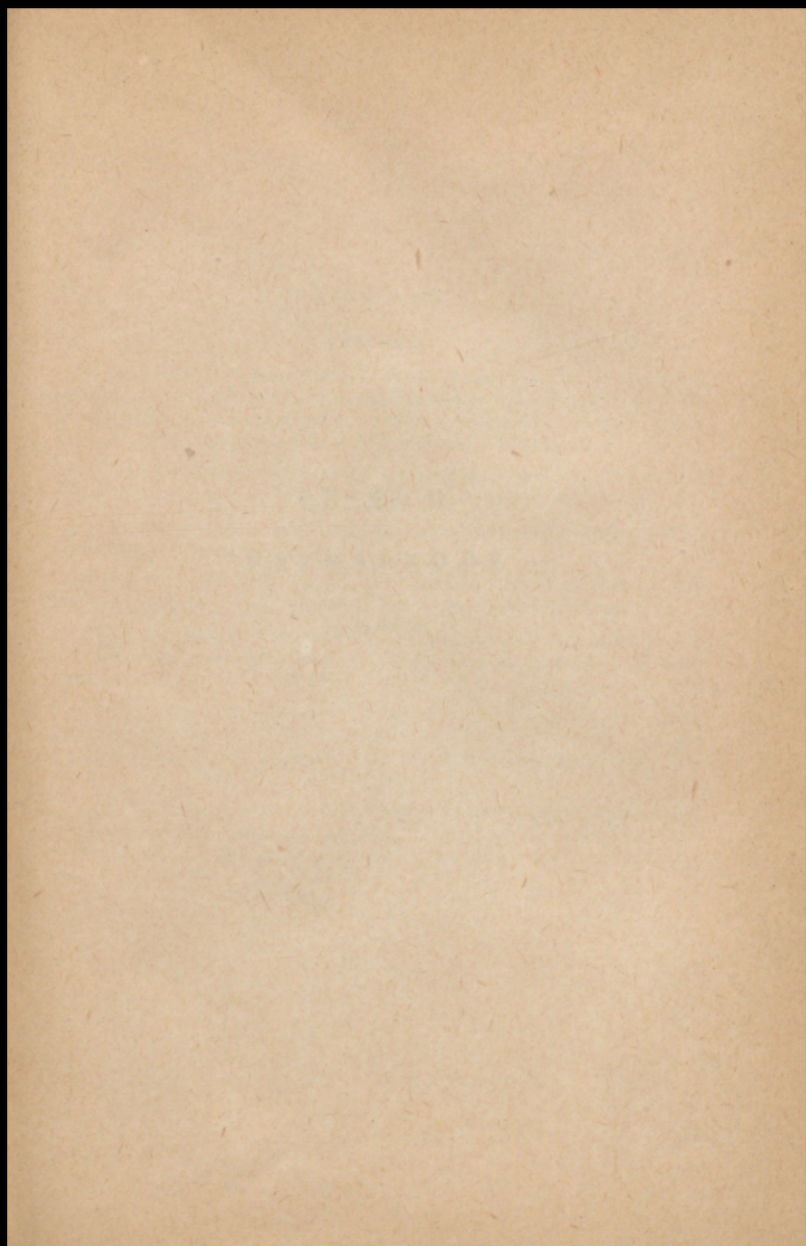
Białor. obszar operacji obrabiania się bardzo słabym uprzemysłowieniem. Udział przemysłu w ogólnej produkcji gospodarstwa narodowego republiki białoruskiej wynosił w roku 1926, zaledwie 23,3%.

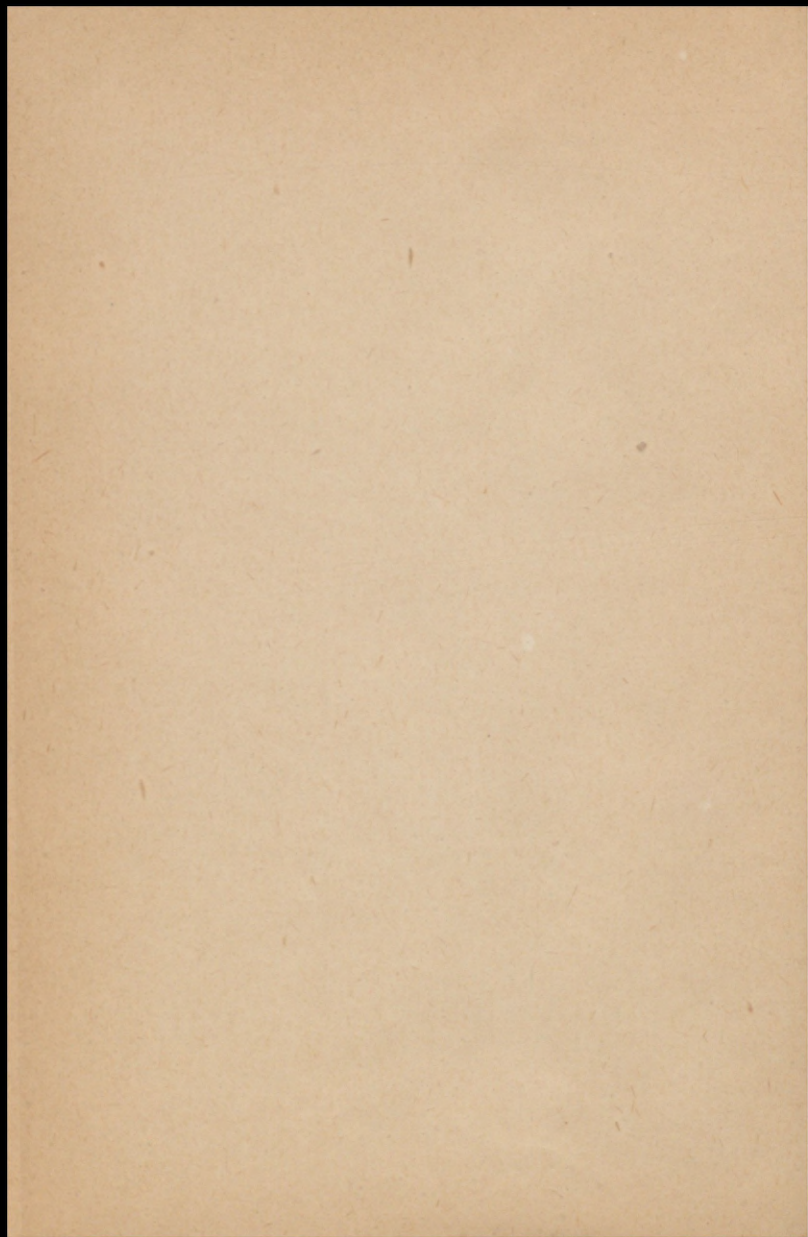
Produkcja przemysłowa w drobnej tylko części pokrywa zapotrzebowanie rynku wewnętrznego republiki. Jedynie przemysł drzewny i włókienniczy w stosunku do miejscowego zapotrzebowania wykazuje nadwyżkę produkcji i możliwości eksportowe.

Na całym obszarze białoruskiej republiki istnieje około 225 fabryk i t. j. tych zakładów przemysłowych, które zatrudniają ponad 20 robotników, lub które posiadają sprzęt mechaniczny i zatrudniają ponad 10 robotników (w tym 5 w przemyśle włókienniczym). Większość tych fabryk pracuje w przemyśle drzewnym (tartak) i spożywczym (gorzelnia, browary). Przemysł metalowy jest reprezentowany przez

ROZDZIAŁ I.

Rzeki.

Opis rzek na terenie Białorusi now. opracowany jest na podstawie bibliografii i prasy sowieckiej, przeważnie jednakże jest on podsumowaniem jednoznaczno-geograficzno-wojennego obszaru zapadno-wojennego obrętu, wzniesionego w 1922 przez sowiecki instytut zachodniego frontu.

Wszystkie rozpoznania terenowe wykonywane były tylko na niektórych rzekach, oznaczonych w terenie.

CZĘŚĆ II.

Na podstawie wykorzystanej w opisie bibliografii i wiadomości zebranych w terenie wyodrębiono:

PRZESZKODY.

1) Ogólna charakterystyka rzek (głębokość nurtu, charakter dna, brzegów i doliny) — jest najogólniejszą z rzeczywistym stanem.

2) Opis przepływów przy warunkach normalnych, przedstawia stan z r. 1922 i w niektórych wypadkach może różnić się od stanu obecnego.

3) Przepływy oznaczone *) w terenie zostały stwierdzone. Dane liczbowe (długość, szerokość, wysokość i głębokość nurtu oraz pojemność promów), w poszczególnych wypadkach może być różna.

4) Wiadomości o przepływach, pochodzące ze źródeł technicznych i nieprecyzyjnych, oznaczone są „P”.

część II.
PRZESZKODA

ROZDZIAŁ I.

Rzeki.

Opis rzek na terenie Białorusi sow. opracowany jest na podstawie bibliografii i prasy sowieckiej, przedewszystkiem zaś na podstawie „Wojenno-geograficzeskawo очерка западно-воинского округа”, wydanego w r. 1922 przez sowiecki sztab zachodniego frontu.

Własne rozpoznania terenowe wykonywane były tylko na niektórych rzekach, oznaczonych w tekście, jako „w terenie rozpoznane”.

Po porównaniu wykorzystanej w opisie bibliografii z wiadomościami zebranymi w terenie wynika, że:

1) Ogólna charakterystyka rzek (głębokość nurtu, charakter dna, brzegów i doliny) — jest naogół zgodna z rzeczywistym stanem.

2) Opis przepraw przy rzekach „nierozpoznanych”, przedstawia stan z r. 1921 i w niektórych wypadkach może znacznie różnić się od stanu obecnego.

3) Przeprawy oznaczone *) w terenie zostały stwierdzone. Dane liczbowe (długość, szerokość, wysokość i wytrzymałość mostów oraz pojemność promów), w poszczególnych wypadkach okazać się mogą nieścisłe.

4) Wiadomości o przeprawach, pochodzące ze źródeł jednostronnych i niesprawdzonych, oznaczone są „?”.

ROZDZIAŁ I

Rzeki

Opis rzek na terenie Białorusi sow. opracowany jest na podstawie bibliografii i prasy sowieckiej, przede wszystkim zaś na podstawie „Wojskowo-geograficznego atlasu zapadno-wojennego okręgu”, wydawanego w r. 1942 przez sowiecki sztab zachodniego frontu.

Własne rozpoznania terenowe wykonywane były tylko na niektórych rzekach, oznaczonych w tekście jako „w terenie rozpoznane”.

Po porównaniu wykorzystanej w opisie bibliografii z wiadomościami zebranymi w terenie wynika, że:

1) Ogólna charakterystyka rzek (głębokość nurtu, charakter dopływów i doliny) — jest niezgodna z rzeczywistym stanem.

2) Opis przepływów przy rzekach „niezrozpoznanych”, przedstawia stan z r. 1941 i w niektórych wypadkach może znacznie różnić się od stanu obecnego.

3) Przepływy oznaczone *) w terenie zostały stwierdzone. Dane liczbowe (długość, szerokość, wysokość i wytrzymałość mostów oraz pojemność promów), w poszczególnych wypadkach okazać się mogą nieścisłe.

4) Wiadomości o przepływach, pochodzące ze źródeł jednostkowych i nieprawdziwych, oznaczone są „f”.

1) Rz. ZACH. DŹWINA.

(w terenie rozpoznana).

Wypływa z jez. Dźwiniec (twerska gub.), wpada do morza Bałtyckiego. Ogólna długość rzeki około 1030 km.

Odcinek opisywany od m. Wiata do m. Witebsk (240 km).

Szerokość: na odcinku m. Dżisna — m. Połock 130—160 m,

— na odcinku m. Połock — m. Ułła 150—160 m,

— na odcinku m. Ułła — m. Bieszenkowicze 145—170 m,

— na odcinku m. Bieszenkowicze — m. Witebsk 105—140 m.

Podczas wylewu szerokość rzeki dochodzi, w niektórych miejscach do 1.000 m.

Głębokość: na odc. m. Dżisna — m. Ułła 2—4,5 m (miejscami do 6 m), na odc. m. Ułła — m. Witebsk 1,5—2,5 m.

Ch. prądu: 0,5 — 0,9 m/sek.

Dno: twarde (kamieniste i żwirowate, miejscami piaszczyste). Pod m. Połock występują ruchome mielizny. Na odc. Bieszenkowicze — Witebsk 12 progów kamienistych.

Brzegi: twarde kamieniste lub żwirowate, miejscami urwiste). Dominowanie brzegów zmienne (na odc. m. Dżisna — m. Bieszenkowicze brzegi zalesione, do 12 m wys., kamieniste lub piaszczyste; na odc. m. Bieszenkowicze — Witebsk urwiste, 5—8 m wys., gln., przeważnie pokryte krzakami; pod m. Witebsk otwarte, 20—26 m wys., dominuje lewy).

Dolina: 1—4 km szer., sucha i dostępna. Wzdłuż obydwóch brzegów biegną drogi gruntowe, poprzecinane licznymi dopływami rz. Dźwiny w głębokich i stromych korytach. Mosty na tych drogach słabe.

M o s t y.

1) w m. Połock: (3)*)

a) kol., żel., 217 m dłg., (pociąg zwalnia);

b) żel.-bet. (w budowie w roku 1928);

- c) drw., około 250 m dłg., 6—8 m szer., na izbicach, dla lekkich zaprz.;
- 2) w m. Ulla* — żel., 100—150 m dłg., 3 przęsła na 2 filarach żel.-bet. (zbudowany w r. 1928), dla ciężk. zaprz.;
- 3) w m. Witebsk: (3)*
 - a) żel., 100 m dłg., 10 m szer., 3 przęsła, dla ciężk. zaprz.;
 - b) kol. (2 tor.), żel., 170 m dłg., 3 przęsła (pociąg zwalnia);
 - c) kol. (1 tor.), żel., 170 m dłg., 3 przęsła (pociąg zwalnia).

Pr o m y:

- 1) Ujście Uszackie;
- 2) m. Ekimanje;
- 3) flw. Kozianki;
- 4) ujście rz. Turowla;
- 5) m. Słudusz;
- 6) m. Ulla* na 7 wozów (1926);
- 7) m. Bieszenkowicze — na 3 wozy;
- 8) m. Budiłowa* — na 3 wozy;
- 9) m. Stare Sioło — na 1 wóz.

Br o d y:

- 1) m. Dryssa;
- 2) m. Chorałbrowa;
- 3) m. Dżisna;
- 4) m. Ekimanje;
- 5) m. Łuczki;
- 6) m. Dworniki;
- 7) flw. Buj.

2) Rz. U S Z A C Z.

(lewy dopływ rz. Dźwina — w terenie rozpoznana).

Wypływa pod flw. Putilkowicze, wpada do rz. Dźwina pod w. Ust—Uszackoje (Ujście Uszackie). Ogólna długość 101 km.

Szerokość: pod m. Uszac 8—20 m, poniżej 20—50 m.
Głębokość: 1—3 m.

Dno: twarde, piaszczyste, w miejscach szerszych (m. Uszac i m. Woroniecz) grząskie, pod m. Rudnia żwir.

Ch. prądu: 0,5—0,9 m/sek.

Brzegi: na odcinku od źródeł do m. Uszac oba brzegi niskie, zarośnięte krzakami, miejscami bagniste;

odc. m. Uszacz — m. Tolkacz: lewy niski, miejscami bagn., prawy wyższy, suchy, zalesiony;
 „ „ Tolkacz — m. Zaskorki: lewy dominuje (8 m wys.), oba brzegi suche i dostępne;
 „ „ Zaskorki — m. Łatyszki: dominuje prawy, oba brzegi suche, miejscami pokryte gęstymi krzakami;
 „ „ Łatyszki — tor kolejowy: oba brzegi strome, zalesione;
 „ „ tor kol. — m. Bołonie: lewy niski, prawy 8 m wys., stromy, oba brzegi zalesione;
 „ „ Bołonie — ujście do rz. Dźwina: dominowanie brzegów, zmienne; oba brzegi suche, dostępne, miejscami zalesione.

Dolina: 1—3 km szer., sucha, poprzecinana licznymi drogami, miejscami zalesiona.

M o s t y:

- 1) m. Zamoszje, — drw.;
- 2) m. Horódziec — drw.;
- 3) m. Starynki — drw.;
- 4) m. Gutowo — drw.;
- 5) m. Uszacz *) a) drw., 30 m dłg., 6 m szer., 2,5 m wys., izbice, dla ciężk. zaprz.;
- b) flw. Uszacz *) — drw., 45 m dłg., 4,5 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 6) m. Mienica *) — drw., 35 m dłg., 4,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Woroniecz *) — drw., 36 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 8) m. Zaskorki *) — drw., 22 m dłg., 4,5 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 9) 0,5 km na pld. od m. Koziuki *) — kol., 32 m dłg., jednotorowy;
- 10) m. Kutniany *) — drw., około 60 m dłg. (?), 6 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 11) m. Rudnia *) — drw., 49 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz. (wybudowany w 1928);
- 12) m. Bołonie *) — drw., około 50 m dłg., 8 m szer., 3 m wys. dla ciężk. zaprz. (zbud. 1928 r.).

Bardzo liczne brody, szczególnie przy niskim wodostanie.

3) Rz. U Ł Ł A.

lewy dopływ rz. Zach. Dźwina — w terenie rozpoznana).

Wypływa z jez. Lepelskiego, wpada do rz. Zach. Dźwina pod m. Ułła. Długość rzeki około 100 km.

Szerokość: 30—45 m.

Głębokość: 0,7—3 m.

Ch. prądu: 0,3—0,6 m/sek.

Dno: twarde (piaszyste, z domieszką drobnego żwiru).

Brzegi: naogół dość wysokie, suche i urwiste, przeważnie pokryte (pod m. Lepel ps., niskie, wzmocnione wikliną; pod m. Boczejkowo 2 m wys., miejscami wzmocnione, otwarte; pod m. Ułła lewy 8 m wys., zalesiony, prawy otwarty).

Dolina: wąska i sucha, prawie wszędzie pokrywa się z korytem rzeki. Krawędzie doliny do 8 m wys., przeważnie zalesione.

M o s t y :

- 1) m. Lepel*): a) drw., 45 m dłg. 7 m szer., 3—4 m wys., przęsło przepustowe 9,2 m dłg., dla ciężk. zaprz.; b) i c) na odnogach, drw., 20—28 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Wiesielowa*) — drw., 25 m dłg., 2,5 m szer., 0,5 m wys., przy wysokim wodostanie zalewany, dla lekk. zaprz.;
- 3) m. Słoboda (?) — drw., 38 m dłg., 6 m szer.;
- 4) m. Czaszniki*) — drw., 40 m dłg. (?), 6 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Kazanówka — drw., 38 m dłg., 6 m szer.;
- 6) m. Boczejkowo*) — drw., około 40 m dłg., 6 m szer., 3—4 m wys., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Ułła*) — drw., 160 m dłg., 6 m szer., 6 m wys., na izbicach, słaby.

P r o m y :

- 1) 2 km na Z. od m. Zornica — na 1 wóz,
- 2) m. Mitkowszczyzna,
- 3) flw. Dziedowszczyzna*) — na 1 wóz,
- 4) m. Pirogowszczyzna*) — na 2 wozy,
- 5) m. Czaszniki (?),
- 6) m. Kopcewice,
- 7) m. Sielec,
- 8) m. Boczejkowo (?),
- 9) m. Ustje,

- 10) flw. Frołkowicze,
11) m. Ułła (?).

4) Rz. Ś W I E C Z A.

(prawy dopływ rz. Ułła — w terenie rozpoznana).

Wypływa z jez. Święte i wpada do rz. Ułła pod m. Ujście.
Dłg.: 76 km. Szer.: 4—25 m. Głęb.: do 1,8 m. Ch. prądu:
0,15—0,25 m/sek.

Brzegi: przeważnie urwiste, 1—4 m wys.

Dolina: sucha, pokryta łąkami, zlewa się z okolicznym terenem.

Mosty: ogółem 16, w tem w m. Świecza*) — drw., 47 m dłg., 6 m szer., 8 m wys., dla ciężk. zaprz.

Brody: b. liczne.

5) Rz. Ł U C Z E S A.

(lewý dopływ rz. Dźwina Zach. — w terenie rozpoznana).

Wypływa pod nazwą rz. Wierchita w odległ. 7 km na pñ.-wsch. od m. Orsza. Od jez. Babinowickie płynie pod nazwą Łuczesa, wpada do rz. Dźwina Zach. poniżej m. Witebsk.

Długość: około 100 km (w tem rz. Wierchita 25 km).

Szerokość: do jez. Babinowickie 5 m (podczas wylewu do 150 m), wdół od jez. Babinowickie 6—80 m (pod m. Łuczesa do 15 m).

Głębokość: waha się od 0,5 m do 4,5 m.

Ch. prądu: 0,3 — 0,6 m/sek.

Dno: twarde (piaszyste lub gliniaste).

Brzegi: twarde (piaszyste lub gliniaste), urwiste, 4—10 m wys. (poniżej ujścia rz. Obolanka do 35 m wys., pod m. Łuczesa 6 m wys.).

Dolina: rz. Wierchita 0,25—0,5 km szer., grząska, zalewana; krawędzie do 10 m wys., pokryte lasem; dolina rz. Łuczesa — w górnym biegu do 1 km szer., sucha, w dolnym wąska (pokrywa się z korytem). Krawędzie wysokie i urwiste. Dominuje przeważnie prawa.

M o s t y:

- 1) m. Babinowicze;
- 2) m. Denisówka — drw., 15 m dłg., 6 m szer.;
- 3) m. Łuczesa*) — drw., 35 m dłg., 6 m szer., 5 m wys., dla ciężk. zaprz.;

- 4) m. Juszkowo;
- 5) przy ujściu rz. Obolanka;
- 6) przed ujściem do rz. Dźwina — drw. 35 m dłg., 6 m szer., dla lekk. zaprz. (próbowizoryczny); most żel. bet. w budowie.

Promy: 1) m. Ujście, 2) m. Lubaszkowo, 3) m. Sielity.

Brody: liczne, 0,7 — 1,4 m głęb., do użytku przy niskich wodostanach. Wykorzystanie brodów podczas podniesionego stanu wód możliwe jest tylko z przewodnikiem.

6) Rz. D R Y S S A.

(prawy dopływ rz. Dźwina Zach. — w terenie rozpoznana).

Wypływa z jez. Dryssa, wpada do rz. Zach. Dźwina pod mkiem Dryssa. Dłg.: 134 km. Szer.: do 60 m. Głęb.: do 2 m. Ch. prądu: 0,6 m/s. Dno: twarde, ps.

Brzegi: suche, 0,7 — 1,4 m wys., dominuje prawy.

Dolina: wąska, o krawędziach wysokich, urwistych, przeważnie zelesionych.

M o s t y:

- 1) m. Dryssa *) — drw., 100 m dłg., 6 m. szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Wołyńce *) — drw., 100 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Zabieli *) — kol., żel., 2 tory, na kamiennych filarach;
- 4) m. Siwożyno — drw., 102 m dłg., (?) m szer.;
- 5) m. Bolbeczyno — kol.;
- 6) m. Krasnopol — drw.

P r o m y:

- 1) m. Dryssa *) — na 2 łódkach,
- 2) m. Czastyje,
- 3) m. Akremce,
- 4) m. Wołyńce,
- 5) m. Uzrecze,
- 6) m. Borkowicze,
- 7) m. Diernowicze,
- 8) m. Siwożyno,
- 9) m. Szulagowa,
- 10) m. Łarjonowa,
- 11) m. Bolbeczyno,
- 12) m. Koptiugi.

Brody:

Przy niskim wodostanie przekroczenie rzeki wbród możliwe jest w każdym prawie miejscu.

7) Rz. O B O Ł

(prawy dopływ rz. Dźwina, — w terenie rozpoznana).

Wypływa z jez. Jezioryszcze i wpada do rz. Dźwina pod m. Ujście.

Dłg.: 140 km. Szer.: 6 — 10 m. Głęb.: 0,6 — 2 m. Dno: przeważnie muliste, na odcinkach płytkich żwir. Brzegi: niskie.

Dolina: około 1 km szer., przeważnie sucha, na odcinku Koziany — ujście zabagniona, krawędzie miejscami wyraźnie zarysowane i zalesione, miejscami nizinne, pokryte podmokłymi łąkami. Dominowanie krawędzi zmienne.

M o s t y:

- 1) m. Berkowice — drw., około 120 m dłg. (nowy most w budowie);
- 2) 1,5 km na pld.-wsch. od st. kol. Obol — 2 kol., żel. 2-torowe, 64 m dłg.;
- 3) m. Zaobol;
- 4) m. Koziany — drw., 51 m dłg.;
- 5) m. Stawice — drw.;
- 6) 2 km na pld. od st. kol. Jezioryszcze — kol., żel., 2-torowy.

P r o m y:

- 1) przy ujściu do rz. Dźwina,
- 2) m. Berkowice,
- 3) m. Grudinina,
- 4) m. Zuj,
- 5) m. Spasskaja,
- 6) m. Małachowa,
- 7) Mszyniewiczze.

Brody: w górę od Koziany rzeka prawie wszędzie do przebycia wbród; wdół od Koziany istnieją brody:

- 1) m. Berkowice,
- 2) m. Zuj,
- 3) m. Leskowo,
- 4) między m. Brytaki i m. Szmapy,
- 5) m. Zaobol.

8) Rz. U S A

(prawy dopływ rz. Niemen — w terenie nierozpoznana).

Wypływa pod m. Jurkowicze i wpada pod m. Łastow-szczynna do rz. Niemen.

Dłg.: około 73 km. **Szer.:** w górnym biegu 2 — 13 m, w środkowym 15—25 m, w dolnym 25—40 m. **Głęb.:** w górnym i środkowym biegu 0,3—1,5 m, w dolnym 1,5—3 m (liczne doły).

Brzegi: niskie, przeważnie zalesione.

Dolina: 0,5—2,5 km szer., pokryta łąkami, częściowo krzakami lub małymi parcelami lasów, w okresach suchych łatwa do przekroczenia; podczas wiosennych wylewów zalwana.

M o s t y:

- 1) przy przyst. Czapskaja — kol., żel., 20 m długi;
- 2) m. Krykowa *) — drw., 30 m długi, 6—8 m szer., dla ciężk. zaprz. (naprawiony w r. 1927/28);
- 3) na drodze Kojdanów — Stańkowo — 2 drw. (jeden na odnodze).

Brody: przy niskim wodostanie bardzo liczne.

9) Rz. BEREZYNA

(prawy dopływ rz. Dniepr — w terenie rozpoznana).

Wypływa na terytorjum Rzplitej Polskiej na póln. od m. Dokszyce i wpada do rz. Dniepr 4 km na wsch. od m. Horwał. Ogólna długość 585 km.

Szerokość: odcinek granica państw. — m. Berezyna póln. 6—20 m;

m. Berezyna póln. — ujście kan. Sergucz — 15—35 m;

kan. Sergucz — m. Borysów — 25—70 m;

m. Borysów — m. Świsłocz — 35—120 m;

m. Świsłocz — m. Bobrujsk 55 — 130 m;

m. Bobrujsk — ujście do rz. Dniepr 70—190 m (miejscami ponad 250 m);

Głębokość:

odcinek: granica państw. — ujście kan. Sergucz 1—2,5 m (z dołami do 3—4 m);

kan. Sergucz — m. Borysów do 2 m;

m. Borysów — m. Świsłocz 1,8 — 6,5 m;

m. Świsłocz — ujście do rz. Dniepr 1,5 — 8 m.

Największe głębokości znajdują się przy ostrych zakrętach rzeki. Podczas niskiego stanu wód głębokość nurtu spada na niektórych odcinkach do 0,7—1 m.

Ch. prądu: przeciętnie 0,4—0,6 m/sek., na zakrętach dochodzi do 0,9—1 m/sek.

Dno: przeważnie piaszczyste lub ilaste (na odcinku m. Berezyna płn. — m. Borysów — po większej części bagniste; na odcinku m. Borysów — m. Żarnówka przeważnie piaszczyste). Na dnie znajdują się liczne pnie i korzenie.

Koryto: nieuregulowane, kręte, z licznymi odnogami i martwemi ramionami.

Zamarza w końcu listopada lub w początku grudnia; rusza w końcu marca lub w początku kwietnia. Wylewa na wiosnę (kwiecień), przyczem poziom wody podnosi się średnio o 1½ m. Wylew trwa 1—1½ miesiąca. Jesienne wylewy następują we wrześniu lub październiku i są mniejsze od wiosennych.

Brzegi:

a) odcinek granica państw. — ujście rz. Hajna: niskie, błotniste, porośłe krzakami lub małymi parcelami lasów; dostępne tylko w okresach suchych dla pojed. piesz.;

b) odcinek rz. Hajna — ujście rz. Bóbr: początkowo do m. Borysów 2 m wys., poczem prawy brzeg dominuje, dochodząc pod m. Nowosiółki do 22 m, pod m. Piaski do 35 m, a pod m. Murowa do 30 m, przeważnie urwiste; lewy brzeg niski. Obydwa brzegi przeważnie suche, twarde, naogół otwarte i dostępne dla lekkich wozów;

c) odcinek rz. Bóbr — m. Bobrujsk: prawy brzeg przeciętnie 1—3 m wys., wznosi się stromo na niektórych odcinkach do 10—23 m, lewy brzeg nizinny, łąkowy. Grunt piaszczysty lub piaszczysto-gliniasty;

d) odcinek m. Bobrujsk — ujście do rz. Dniepr: 0,6—1 m wys., piaszczyste (miejscami zabagnione), przeważnie porośnięte krzakami lub lasem. Naogół dostępne dla oddziałów piechoty i wozów krajowych.

Dolina: na całej długości pocięta licznymi odnogami i starorzeczami. Szerokość doliny i charakter dna zmienny;

a) na odc. granica państw. — kan. Sergucz: 0,5—3 km szer., pokryta podmokłymi łąkami i parcelami lasów, w pasie przybrzeżnym przeważnie wyciętymi na szer. 0,2—0,3 km. Krawędzie niskie, zlewają się z okolicznym terenem. W okresach suchych przekroczenie możliwe dla oddz. piechoty (bez wozów);

b) na odc. kan. Sergucz — ujście rz. Hajna: 5—30 km szer., dno bagniste, przeważnie zaleśnione. Łąsy wzdłuż koryta wycięte jak na odcinku poprzednio opisanym. Przekroczenie doliny możliwe w porze suchej tylko dla pojed. piesz.;

c) na odc. rz. Hajna — ujście rz. Bóbr: do 1 km szer., naogół sucha, z odcinkami bagnistymi, pokryta lasem lub krzakami. Na odcinkach suchych dolina dostępna dla lekk. zaprz., na bagnistych — przekroczenie bardzo trudne nawet dla pojed. piesz.;

d) na odc. rz. Bóbr — m. Bobrujsk: 0,8—2 km szer., sucha, tylko na małych i nielicznych odcinkach zabagniona, naogół pokryta lasem. Oprócz bagnistych odcinków dostępna dla lekk. zaprz.;

e) na odc. m. Bobrujsk — ujście do rz. Dniepr: przeciętnie 2—9 km szer. (pod m. Czerkowicze do 20 km), podmokła lub bagnista, pokryta lasem i krzakami. Kraweńdź prawa zarysowuje się naogół wyraźniej od lewej. Przekroczenie doliny możliwe naogół tylko dla pojed. piesz.

M o s t y:

1) m. Berezyna pld.* — drw., 70 m dłg., 6 m szer., 6 m wys., dla ciężk. zaprz.; 2) m. Wiesiołowo — 2 drw.: a) około 200 m dłg., 6 m szer., 7 m wys.; 45 izb.; b) (na odnodze) 30 m dłg., 6 m szer., 7 m wys.; obydwa mosty dla ciężk. zaprz.;

3) m. Studzienka — drw. (?)

4) m. Borysów — 4: a) *) drw., 330 m dłg., 6 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.; b) *) złożony z 2 mostów drw. (połączonych nasypem 150 m dłg.), 120 + 120 m dłg., 8 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.; c) *) kładka drw. dla piesz. (złożona z 2 kładek drw., połączonych groblą 180 m dłg.); 120 + 120 m dłg., 3 m szer., z przestęp. przepustowem; d) *) kol., żel., 170 m dłg. (jednotorowy);

5) m. Czerniawka *) — drw., około 500 m (?) dłg., (zbud. w 1928 r.);

6) m. Żarnówka *) — drw., około 500 m dłg. zniszczony na wiosnę 1928 r. (w 1928 projektowano budowę nowego?);

7) m. Berezyna pld.* — drw., około 400 m dłg., 8 m szer., izbice, dla ciężk. zaprz. (w 1928 r. projektowano budowę żel.-bet.);

- 8) m. Jakszyce *) — drw., około 500 m dłg., 8 m szer., 6 m wys., przeszło przepust, dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928/29);
- 9) m. Świsłocz — 2: a) *) drw., (środkowe. przeszła kratowe żel., około 500 m dłg., 8 m szer., izbice w 2 rzędy, dla ciężk. zaprz.; b) *) kol., żel., 250—300 m dłg., na żel. bet. filarach (w 1929 r. w budowie);
- 10) m. Bobrujsk — 3: a) *) drw., 192 m dłg., 10 m szer., z środkowym przesłem podnoszonym, dla ciężk. zaprz.; b) most kołowy w budowie; c) *) kol., żel., 255 m dłg., 2-torowy, 3 przeszła, na 2 filarach;
- 11) 2 km na pñ. od st. kol. Szaciłki — kol., drw., 379 m dłg.;
- 12) m. Słoboda Jakimowska — drw., 120 m dłg., 8 m szer.

Pr o m y:

1) m. Uchołody, 2) m. Czerniawka, 3) m. Zukowicz, 4) m. Berezyna pñd., 5) m. Przewóz, 6) m. Jakszyce, 7) m. Ostrów, 8) m. Świsłocz, 9) m. Czatkowo, 10) m. Bobrujsk (trzy), 11) m. Parycze (dwa) — ogółem 21 promów. Przepiętna pojemność promów od 2 do 4 wozów taborowych.

B r o d y:

1) m. Berezyna pñ. (150 m powyżej mostu) — 0,6 m głęb., dno piaszczyste;

2) m. Świsłocz — 1,2—1,5 m głęb., dno żwir. (tylko przy niskim wodostanie).

Naogół stałe brody istnieją tylko w górę od m. Berezyna pñ.; w dół od m. Berezyna pñ., tylko okresowo, trudne do przebycia nawet przy niskim wodostanie i z przewodnikiem.

10) Rz. H A J N A

(prawy dopływ rz. Berezyna — w terenie rozpoznana).

Wypływa w okolicy m. Nowa i Stara Hajna, wpada do rz. Berezyna pod m. Kryczyn.

Dłg.: 60 km. Szer.: 8—25 m, z rozlewami do 80 m. Głęb.: 0,5—2 m, z dołami do 5 m (wiosną stan wód znacznie się podnosi). Ch. prądu: 0,3—0,6 m/sek. Dno: muliste, grząskie.

Brzegi: do 1,5 m wys., otwarte.

Dolina: 0,5—2 km szer., przy podniesionych wodostanach zalewana, pokryta zabagnionymi łąkami i pocięta licznymi odnogami i starorzeczami — naogół trudna do przeby-

cia nawet dla pojedynczych pieszych. Krawędzie niskie i otwarte, dominowanie krawędzi zmienne.

M o s t y :

- 1) m. Kuziewicz — drw.;
- 2) m. Dobryniewo — drw.;
- 3) m. Michałowa *) — drw., 100—120 m dłg., dla lekk. zaprz.;
- 4) m. Łohojsk *) — 2: a) drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz. b) drw. w budowie;
- 5) m. Gostylowicze — drw.;
- 6) m. Rudnia — drw.;
- 7) m. Swidnia — drw.;
- 8) m. Antonopol *) — drw., 19 m dłg., dla lekk. zaprz.;
- 9) 4 km na wsch. od m. Ziembina—dwa drw.*), a) 100 m dłg., 6 m szer.; b) na odnodze — 50 m dłg., 6 m szer., obydwie mosty dla ciężk. zaprz.

Brody: od źródeł do m. Sutoka bardzo liczne. W dół od m. Sutoka istnieją następujące brody do wykorzystania tylko w okresie niskiego stanu wód.

- 1) m. Koromyśl (na płd.-wsch. od m. Rudnia),
- 2) m. Wierbię,
- 3) m. Bukowicze.

II) Rz. U S Z A

(prawy dopływ rz. Berezyna — w terenie nierozpoznana).

Wypływa na płn.-wsch. od m. Wołna i wpada do rz. Berezyna pod m. Ujście.

Dłg.: 69 km. Szer.: 12—20 m. Głęb.: 1—5 m; na wiosnę poziom podnosi się średnio 1 m. Dno: piaszczyste.

Brzegi: niskie, porośnięte krzakami.

Dolina: 0,25—0,5 km szer., pokryta łąkami, w lecie sucha, przy wysokich wodostanach zalewana. Krawędzie doliny niskie, słabo zarysowane.

M o s t y :

- 1) m. Szemietowa,
- 2) m. Pakalin (dwa),
- 3) m. Szabunia na upuście (dwa),
- 4) m. Szumieli,
- 5) m. Gorodyszczce,
- 6) m. Rudnia Czarnowska (dwa),
- 7) m. Dubrowa,

8) m. Słobodka — drw., około 15 m dłg. (słaby),

9) m. Pisiuta,

10) m. Usza — 3 drw.

Wszystkie mosty dla lekk. zaprz.

Brody: przy normalnym wodostanie rzeka prawie wszędzie do przebycia wbród.

12) Rz. ŚWISŁOCZ

(prawy dopływ rz. Berezyna — w terenie rozpoznana).

Wypływa z bagien położonych 10 km na płn. od m. Zasław i wpada do rz. Berezyna pod m. Świsłocz. Ogółem długość 283 km.

Szerokość: na odc. źródła — m. Karawajewo 6—20 m, miejscami do 70 m, na odc. m. Karawajewo — m. Świsłocz 15—30 m, z rozlewami do 70 m.

Głębokość: na odc. źródła — m. Mińsk do 1 m, odc., m. Mińsk — m. Świsłocz 1—2 m (z dołami do 7—8).

Ch. prądu: 0,3—0,8 m/sek.

Dno: piaszczyste, miejscami (szczególnie w dolnym biegu) muliste.

Brzegi: naogół niskie, do 1 m wys., bagniste, porośnięte krzakami i lasem. Miejscami (na odc. m. Mińsk — m. Świsłocz) do 5—6 m wys.

Dolina: 1—2,5 km szer., pokryta przeważnie podmokłymi łąkami, w dolnym biegu rzeki zalesiona, poprzecinana odnogami; liczne jeziora. Krawędzie doliny przeważnie zalesione, zlewają się z okolicznym terenem, na odc. m. Oreszkowicz — m. Krasnoje (na płn. — m. Chołuj) 8—16 m wys., urwiste.

M o s t y:

1) m. Bekszyce,

2) m. Nowyszno,

3) m. Zasław — dwa drw.*: a) 25 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.; b) 20 m dłg.;

4) m. Anulas,

5) m. Koszary — projektowany (?);

6) m. Bancerowszczyzna — projektowany (?);

7) m. Mińsk — ogółem 9 mostów, w tem: a) drw., 30—60 m dłg., 5—10 m szer., dla ciężk. zaprz., b) żel.-bet., 30 m dłg. (zbud. 1928 r.), c) kol., 32 m dłg., dwutorowy;

- 8) m. Łosznica;
- 9) m. Nowy Dwór *) — dwa drw., 21 i 56 m dłg., 8,5 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.;
- 10) m. Karaliszewice — drw., 75 m dłg., dla ciężk. zaprz.;
- 11) m. Sinielo — 2 drw.: a) 47 m dłg., 9 m szer., b) 70 m dłg., 9 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 12) m. Piaski (?) — drw., 77 m dłg., 5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 13) m. Zabyczany;
- 14) m. Karawajewo;
- 15) m. Młyn;
- 16) m. Dukora;
- 17) m. Słoboda;
- 18) m. Turyno;
- 19) m. Gładuski — Głuszki (?);
- 20) m. Puchowicze *) — drw., 128 m dłg., dla lekk. zaprz.;
- 21) m. Oreszkowicze *) — drw., 70 m dłg., 8 m szer., 2 m wys., izbice, dla ciężk. zaprz. (zbudowany w 1928 r.);
- 22) m. Łapicze *) — kol., drw., 136 m dłg., 6 m szer., 6 m wys., izbice;
- 23) m. Wiazy — 2 drw.: a) 95 m dłg., 8 m szer., 4 m wys., stawidła, dla ciężk. zaprz.;
b) 153 m dłg., 8 m szer., 4 m wys., izbice, dla ciężk. zaprz.;
- 24) m. Lipień (na mapie m. Chołuj) — drw.;
- 25) m. Świsłocz — drw., 100 (?) m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928) — prowizoryczny.

Promy: o pojemności 3—7 wozów miejscowych:

- 1) m. Piaski (?),
- 2) m. Puchowicze (?),
- 3) m. Oreszkowicze (?),
- 4) m. Cel,
- 5) m. Łapicze,
- 6) m. Ozieryszcze,
- 7) m. Zuzłanka,
- 8) m. Wiazy (?).

Brody: od źródeł do m. Zasław rzeka wszędzie do przejścia wbród.

Poniżej istnieją brody:

- 1) m. Zarzecze,
- 2) m. Bancerowszczyzna,
- 3) flw. Kalwaryjski,

- 4) m. Mińsk,
- 5) m. Malawka,
- 6) m. Sinielo,
- 7) m. Iwankowszczyzna,
- 8) m. Dukora,
- 9) m. Horodyszcze (Horodzieniec?),
- 10) m. Berleż,
- 11) m. Oreszkowicze,
- 12) m. Łapicze,
- 13) m. Smyk,
- 14) m. Lipień (na mapie m. Chołuj),
- 15) m. Ustiż,
- 16) m. Świsłocz.

13) Rz. PRYPEĆ

(prawy dopływ rz. Dniepr — w terenie rozpoznana).

Odcinek opisany: granica polsko-sow. — ujście.

Szerokość: 80—200 m, z licznymi rozlewami ponad 200 m.

Głębokość: w rejonie m. Turów 2—4 m; m. Petryków 2—5,5 m; Mozyrz do 6 m.

Ch. prądu: 0,25—0,6 m/sek.

Dno: naogół piaszczyste (na odnogach i starorzeczach — muliste), zarośnięte, z licznymi dołami.

Koryto: kręte, duża ilość odnóg i starorzeczy; łóżyisko zmienne.

Zamarza w końcu listopada, rusza w początkach kwietnia. Podniesiony wodostan trwa do końca maja. Różnice wodostanów dochodzą do 5 m.

Brzegi: zwykle do 2,5 m wys., na zakrętach do 4 m wys., piaszczysto-gliniaste lub muliste, pokryte krzakami, łąkami lub lasem, naogół dostępne dla pieszej, za wyjątkiem odcinków rzeki ze starorzeczami lub odgałęzieniami.

Mielizny dość liczne, powstają na zakrętach przy niskim wodostanie i zajmują część koryta lub część odgałęzień. Głębokość nurtu na mieliznach dochodzi do 0,7—0,8 m.

Dolina: 4—9 km szer., w okresie podniesionego stanu wód trudno dostępna nawet dla pojedynczych pieszych, porzeczniana starorzeczami i odgałęzieniami, pokryta krzakami, łąkami, miejscami lasem na bagnach, zalewana nawet przy nieznacznym podniesieniu poziomu wody. Podczas suchych letnich miesięcy dolina w znacznym stopniu wysycha.

Prawobrzeżna dolina naogół bardziej dostępna.

Krawędzie: naogół niskie i słabo zarysowane; w rejonie m. Turów, m. Pierewoz i m. Mozyrz krawędzie są wyższe i tworzą wyraźne pasma wzniesień. Naogół dominuje prawa krawędź.

M o s t y :

- 1) m. Borek (pod Turowem) (?) — około 300 m dłg., 8 m szer., z przęsłem przepustowym, dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Jasna Góra (pod m. Mozyrz) — żel., kol. 690 m dłg., 6 fil.;
- 3) m. Mozyrz — dwa: a) drw., 306 m dłg., 6,5 m szer., b) żel.-bet., 220 m dłg., 6,5 m szer., 6 fil. mur., dla ciężk. zaprz.

P r o m y :

- 1) m. Zajatiele,
- 2) m. Turów,
- 3) m. Pohost (w czasie sianokosów),
- 4) między m. m. Chłupin i Laskowicze,
- 5) m. Łobcza,
- 6) m. Petryków,
- 7) m. Nowosiółki,
- 8) m. Skrygałów,
- 9) m. Kościukowicze,
- 10) m. Mozyrz,
- 11) m. Barbarów,
- 12) m. Narowla,
- 13) m. Dowlady,
- 14) m. Koszarówka,
- 15) m. Janów,
- 16) m. Lelów,
- 17) m. Czarnobyl.

Brodów — brak.

14) Rz. S Ł U C Z Ph.

(lewy dopływ rz. Prypeć — w terenie rozpoznana).

Wypływa w rejonie na płu. od m. Słuck, wpada do rz. Prypeć, koło przystani Wilcza. Ogólna długość rzeki około 170 km.

Szerokość: na odcinku od źródeł do m. Słuck 6—25 m; na odcinku od m. Słuck do m. Pohost 10—45 m;

na odcinku od m. Pohost do ujścia 25 — 60 m (miejscami do 100 m).

Głębokość: na odcinkach szerszych od 0,6 do 2,5 m, na odcinkach wąskich głębokość dochodzi do 10 m.

Ch. prądu: 0,3 — 0,5 m/sek.

Dno: przeważnie piaszczyste, twarde, miejscami na małych odcinkach muliste i grząskie.

Koryto: kręte (liczne odnogi).

Brzegi: przeważnie nizinne, suche, porośnięte mchem lub trawą.

Dolina: od źródeł do m. Lenin od 1 do 3 km szer., pokryta podmokłymi łąkami lub krzakami, naogół dostępna w okresach suchych (dla lekk. zaprz.).

Wdół od m. Lenin dolina miejscami zwęża się do 300 m, sucha, porośnięta lasem lub gęstymi krzakami.

W rejonie m. Wilcza dolina zlewa się z okolicznym bagnistym terenem i jest dostępna dla pieszych i konnych tylko w okresach suchych.

Wiosną, podczas wylewów, dolina na całej długości rzeki zalana jest wodą (od końca marca do końca maja).

Krawędzie doliny łagodne, 3 do 8 m wys. Dominuje przeważnie prawa.

Teren przylegający: do doliny na prawym brzegu do m. Starobin falisty, suchy, uprawny. Wdół od m. Starobin zalesiony (las iglaste i mieszane, gęsto podszyte, z małą ilością dróg). Teren przylegający do lewego brzegu doliny bardziej zalesiony i nizinny. Od m. Starobin do ujścia ciągną się zwarte kompleksy gęsto podszytych lasów. Naprzeciw m. Malewicz i m. Grabów leżą olbrzymie trudno dostępne bagna jez. Kniaź.

M o s t y:

- 1) m. Rudnowa — drw., 26 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (budowany w r. 1928);
- 2) 6 km na wsch. od m. Słuck — drw., 64 m dłg., 7 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Słuck *) — a) drw., 50 m dłg., dla ciężk. zaprz.; b) kol., drw., 50 m dłg. (nowy żelazny w budowie);
- 4) m. Klepczany — 2 drw., dla lekk. zaprz.;
- 5) m. Carowce — drw. (uszkodzony);
- 6) m. Iserny — grobla z 4 mostami drw.;
- 7) m. Pohost — dwa drw.: a) 35 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz., b) (?), drw.;
- 8) m. Mitiajewicze — drw.;

9) m. Lenin*)—drw., 70 m dłg., dla lekk. zaprz. (jezdnia częściowo zdjęta);

10) 4,5 km na wsch. od m. Mikaszewicze — kol., drw., 78 m dłg., jednotorowy.

Brody: podczas niskiego stanu wód rzeka prawie wszędzie do przejścia wbród; średnia głębokość brodów wynosi od 0,5 do 0,9 m.

Dno: twarde, piaszczyste.

Dojazdy w rejonach osiedli dość dobre dla lekkich zaprz. Poza osiedlami dojazd do koryta rzeki możliwy jest tylko drogami, prowadzącymi do strażnic granicznych.

Podczas wiosennych wylewów, brodów brak.

15) Rz. O R E S S A.

(prawy dopływ rz. Ptycz — w terenie nierozpoznana).

Wypływa z lasów na pld. od m. Podorecie i wpada do rz. Ptycz pod m. Bubnowka. Ogólna długość 160 km.

Szerokość: odc. źródła — m. Lubań do 15 m; odc. Lubań — ujście 20—60 m (z rozlewami do 100 m).

Głębokość: odc. źródła — m. Lubań 0,5—2 m; odc. m. Lubań — ujście 0,5—4 m, z dolami do 12 m.

Ch. prądu: 0,3—0,5 m/sek.

Dno: w płytszych miejscach piaszczyste, niezarośnięte, w głębszych zamulone.

Dolina: do m. Lubań — 0,2 km, niżej do 1 km szer., zlewająca się z okolicznymi bagnami, bagnista, torfiasta, otoczona lasami, dostępna tylko dla pieszych.

M o s t y:

1) m. Gorki — drw., 56 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;

2) m. Wierchutino — kol., drw., 64 m dłg.;

3) na pld. od m. Wierchutino — drw., 30 m dłg., 3,5 m szer.;

4) m. Lubań — drw., 40 m dłg., 4 m szer.;

5) m. Komarowicze — drw., 120 m dłg., 3 m szer., dla lekk. zaprz.;

6) m. Fastowicze — drw., 42 m dłg., 3 m szer.;

7) m. Bubnowka — 3 drw.: 25, 60 i 20 m dłg., 3,5 m szer.

Promy: m. Lubań, m. Nieżyn.

16) Rz. P T Y C Z

(lewy dopływ rz. Prypeć — w terenie nierozpoznana).

Wypływa pod m. Czaczki (25 km na zach. od m. Mińsk) i wpada do rz. Prypeć pod m. Bahrymowicze. Ogólna długość 388 km.

Szerokość: od 20—100 m (pod m. Pryłuki 4—8 m, pod m. Żytin 40—60 m, pod m. Jewsiejewicze 30—50 m, pod m. Hłusk 30—50 m, pod m. Bubnówka 25—45 m, pod m. Kopatkowicze 50—80 m, pod m. Bahrymowicze 50—70 m).

Głębokość: przeciętnie 1,5—3 m (pod m. Żytin 1,5 m, pod m. Jewsiejewicze do 3 m, pod m. Hłusk 1—2 m, pod m. Bubnówka 2—3,5 m, pod m. Kopatkowicze 0,8—3,5 m, koło mostu kol. pod st. kol. Ptycz 3—3,5 m, pod m. Bahrymowicze do 2,5 m).

Ch. prądu: 0,3—0,6 m/sek.

Dno: twarde (piaszyste), miejscami grząskie, szczególnie w dolnym biegu.

Koryto: kręte o licznych odnogach i starorzeczach.

Brzegi: naogół niskie, przeważnie suche, porośnię krzakami, miejscami zalesione.

Dolina: 0,2—1 km szer., w górnym biegu naogół sucha, w środkowym i dolnym zabagniona, na twardym podłożu, dostępna dla pieszych, a w okresach suchych i dla lekkich zaprz.

Krawędzie niskie, miejscami dochodzą do koryta, o nieznacznym dominowaniu prawej. Na terenie Polesia krawędzie doliny zlewają się z okolicznymi bagnami.

M o s t y:

- 1) m. Mieńkowo — drw.;
- 2) m. Stare Sióło — drw., uszkodzony (1928 r.);
- 3) m. Tartak — drw.;
- 4) m. Ptycz — drw.;
- 5) m. Nowy Dwór — drw., 15 m dłg., 5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) m. Wygoda (na wprost Kurjanówka) — drw., 10 m dłg., 5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Stroczyce — projektowany;
- 8) m. Wołczkowicze — drw., 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 9) 1 km na pld. od m. Wołczkowicze — kol., żel. 21 m dłg.;

- 10) m. Podgaj — drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 11) m. Samochwałowicze — drw., 12 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 12) m. Mielnica — drw.;
- 13) m. Krupica — drw.;
- 14) m. Bacharewicze — drw.;
- 15) m. Grebień — drw., (długa grobla);
- 16) m. Dudicze — 4 drw., (długa grobla);
- 17) m. Oziereczyna — 6 drw., (długa grobla);
- 18) m. Rusakowicze — 4 drw., (długa grobla);
- 19) m. Gorelec — drw.;
- 20) m. Porzecze — drw.;
- 21) m. Żytin — 2 drw.: a) 100 m dłg., 8 m szer., 4 m wys., izbice, dla ciężk. zaprz.;
- b) 48 m dłg., 8 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz. (budowany w r. 1928);
- 22) m. Krynki — drw.;
- 23) m. Daraganówka — kol., drw., 53 m dłg.;
- 24) m. Radutycze — 4 drw.;
- 25) m. Jewsiejewicze — drw., 40 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. 1928);
- 26) m. Gorodok — drw., 85 m dłg., 3,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 27) m. Borysowszczyzna — nowy (wybud. w r. 1928/29);
- 28) m. Hłusk — 7 drw., 10 do 50 m dłg., dla ciężk. zaprz.;
- 29) m. Berezówka — 2 drw.: 40 i 20 m dłg., dla ciężk. zaprz.;
- 30) m. Małe Chołopenicze — 7 drw., 12—30 m dłg., 5 m szer. (?);
- 31) m. Kopatkowicze — 9 drw., na gł. korycie i odnogach 40, 15, 20, 10, 15, 20, 15, 35 i 150 m dłg.;
- 32) m. Horodyszcze — 2 drw.: 35 i 40 m dłg., połączone groblą;
- 33) 1,5 km na wsch. od st. kol. Ptycz: a) obok toru, drw., 50 m dłg., 6 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.;
- b) kol., 126 m dłg.

P r o m y :

- 1) m. Hłusk,
- 2) m. Poblin,
- 3) m. Porzecza,
- 4) m. Zacisze,

- 5) m. Bubnówka — 8×6 m, na dwóch łodziach,
- 6) m. Chojna,
- 7) m. Łuczyce — $8,5 \times 6,5$ m,
- 8) m. Rudeńka — $3,5 \times 3,5$ m (na dwóch łodziach),
- 9) m. Słobódka — (na 2 łodziach, pojemność 3 wozy),
- 10) m. Iwaszkowice,
- 11) m. Bobrycze — (na 3 małych łodziach),
- 12) m. Bahrymowice.

Brody: stałe: w górnym biegu liczne, wdół od m. Porzeczce:

- 1) m. Hłusk,
- 2) m. Porzeczce,
- 3) m. Zacisze,
- 4) m. Rudeńka,
- 5) m. Bobrycze.

Wszystkie brody posiadają dno twarde. Liczne brody okresowe.

17) Rz. STWIGA

(prawy dopływ rz. Prypeć — w terenie nierozpoznana).

Wypływa na terytorjum Polski z bagna Dobryl (na pld.-zach. od m. Budki Snowidowickie), wpada do rz. Prypeć, w rejonie m. Pohost. Odcinek opisany: granica polsko-sow. — ujście (około 34 km).

Szer.: 25 — 60 m. **Głęb.:** 2 — 5 m. **Ch. prądu:** 0,3 — 0,75 m/sek. **Dno:** przeważnie twarde (piasek). **Brzegi:** niskie, przeważnie bagniste, mało dostępne.

Dolina: do 2 km szeroka, bagnista, naogół dostępna tylko dla pojedynczych pieszych. (W okresach wylewów — dolina zupełnie niedostępna).

Mosty: m. Ozierany — 5 drw.: 20, 15, 8, 8,5 m dłg. (?), 6 — 8 m szer.

Promy: m. Ozierany (pojemność 8 koni, 2 wozy taborowe z zaprzęgiem).

Brodów — brak.

18) Rz. U B O R C

(prawy dopływ rz. Prypeć — w terenie nierozpoznana).

Wypływa w rejonie m. Jemielczyn, wpada do rz. Prypeć pod m. Mojsiejewicze. Odcinek opisany: m. Kopiszczce — ujście (około 100 km).

Szerokość: odc. Kopiszczce — Lelczyce 15—40 m, Lelczyce — ujście 20—80 m.

Głębokość: od 0,6—3,5 m.

Ch. prądu: od 0,3—0,6 m/sek. (w zależności od stanu wody).

Dno: naogół piaszczyste, bardzo nierówne.

Brzegi: przeważnie suche, dostępne (na małych odcinkach bagniste, zarośnięte trzciną).

Dolina: niewyraźnie zarysowana, zlewa się z okolicznym terenem. Dno doliny wypełniają łąki podmokłe, porośnięte krzakami i zaroślami—naogół dostępne dla piechoty. W okresach wylewów — bardzo uciążliwa do przebycia nawet dla pojedynczych pieszych.

Mosty: m. Mojsiejewicze.

P r o m y:

1) m. Rudnia,

2) m. Złodin.

B r o d y:

1) m. Rudnia,

2) m. Kartynicze,

3) m. Lelczyce,

4) m. Lipiany,

5) m. Złodin,

6) m. Mojsiejewicze (?).

19) Rz. SŁAWECZNA

(prawy dopływ rz. Prypeć — w terenie nierozpoznana).

Wypływa na wzniesieniach wyspy Owruskiej, wpada do rz. Prypeć w rejonie m. Tieszkowa. Długość rzeki — 153 km. Odcinek opisany: granica rep. białoruskiej — ujście.

Szerokość: do m. Skorodne 5—20 m; od m. Skorodne do ujścia 20—50 m.

Głębokość: 2—3 m.

Ch. prądu: 0,2—0,4 m/sek.

Dno: przeważnie twarde (piasek), na małych odcinkach grząskie (mul).

Brzegi: niskie, przeważnie podmokłe, miejscami zarośnięte.

Dolina: do 2 km szeroka, zlewa się z okolicznymi bagnami. Dno wypełniają łąki podmokłe, często pokryte gęstym lasem lub zaroślami łoży. W okresie wylewów i dłuższych deszczów — przekroczenie doliny bardzo uciążliwe nawet dla

pojedynczych pieszych; w okresach suchych bagna w znacznym stopniu wysychają.

M o s t y:

- 1) m. Skorodne — dwa drw.: 10 i 20 m dłg. (grobla dyelowana),
- 2) m. Kuźmicze,
- 3) st. Sławeczna (kolejowy),
- 4) Demidowicze,
- 5) m. Rudnia Białojezierska,
- 6) m. Tieszkowa.

P r o m y:

- 1) m. Antonówka (?),
- 2) m. Gruszowa (?),
- 3) Wiażyszczę (?).

Brody: w okresie niskiego stanu wód bardzo liczne.

20) Rz. D R U Ć

(prawy dopływ rz. Dniepr — w terenie rozpoznana).

Wypływa 8 km na płn. od m. Tołoczyn, wpada do rz. Dniepr na płn. od m. Rohaczew. Ogólna długość około 200 km.

Szerokość: odc. źródła — m. Teteryn 4—20 m; m. Teteryn — ujście 15—60 m.

Głębokość: na odc. źródła — m. Ozierany 0,5—2 m, m. Ozierany — m. Rohaczew 1,5—4,5 m, m. Rohaczew — ujście głębokość miejscami dochodzi do 11 m.

Wodostany zmienne: po małych deszczach poziom podnosi się o 0,3—0,6 m, po deszczach silniejszych o 2—3 m.

Ch. prądu: 0,3—0,6 m/sek.

Dno: naogół piaszczyste, miejscami muliste lub kamieniste.

Brzegi: naogół niskie, bagniste, otwarte.

Dolina: na odc. źródła — m. Tołoczyn 0,25—1 km szer., zabagniona, do przebycia dla piech. (bez wozów) w suchej porze;

na odc. m. Tołoczyn — m. Teteryn 0,4—1 km szer., bagnista, do przebycia dla piech. (bez wozów) w suchej porze;

na odc. m. Teteryn — m. Ozierany 1,2—2 km szer., piaszczysta (miejscami zabagniona), pokryta łąkami;

na odc. m. Ozierany — ujście do rz. Dniepr do 2 km szer., pokryta łąkami i licznymi jeziorami.

Krawędzie: wyraźnie zaznaczone, przeważnie otwarte, równej wysokości, za wyjątkiem odc. źródła — m. Tołoczyn i okolic m. Krugłoje, gdzie dominuje prawa.

M o s t y :

- 1) m. Słobódka — drw.,
- 2) m. Rajec — drw.,
- 3) m. Tołoczyn — drw., 20 m dłg., 7,5 m szer., 1 m wys., dla ciężk. zaprz.,
- 4) 2 km na pld.-wsch. od m. Tołoczyn — kol., żel., 26 m dłg., 2-torowy,
- 5) m. Lachy — drw.,
- 6) m. Druck — drw.,
- 7) poniżej m. Sińczuki — drw.,
- 8) m. Krugłoje — drw.,
- 9) m. Teteryn — drw.,
- 10) m. Bielownicze — trzy drw.:*)
 - a) (na odnodże) 60 m dłg., 6 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.,
 - b) 60 m dłg., 6 m szer., 3 m wys., dla ciężk. zaprz.,
 - c) 90 m dłg., 6 m szer., 4 m wys., dla ciężk. zaprz.;
- 11) m. Techin — drw. (?);
- 12) m. Prudok — drw. (?),
- 13) m. Pilszyce — dwa drw.*):
 - a) 70 m dłg., 6 m szer., 5 m wys., dla ciężk. zaprz.,
 - b) 0,1 km poniżej, obok młyna — 25 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.,
- 14) 2,5 km na pld. od m. Gorodiszczce — kol., żel., 150 m dłg. (w bud. w 1928 r),
- 15) m. Czeczewicze — drw., 96 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.,
- 16) m. Czygiryńka — drw., 122 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.,
- 17) m. Rekta — (?),
- 18) m. Kołosy — (?),
- 19) m. Rohaczew — dwa:
 - a) kol., żel., 107 m dłg., jednotorowy,
 - b) drw., 120 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.

P r o m y :

- 1) m. Czygiryńka,
- 2) m. Podsielny,
- 3) m. Ozierany — uszkodzony (w r. 1928),
- 4) m. Konoplica.

Brody:

- 1) m. Oleszkowicze — przy niskim wodostanie,
- 2) m. Rohaczew — przy niskim wodostanie,
- 3) m. Cieczewicze — stały.

21) Rz. DNIEPR.

(teren nie rozpoznany).

Wypływa pod m. Klecewo (gub. Smoleńska), wpada do morza Czarnego. Ogólna długość rzeki 2,250 km. Odcinek opisywany: m. Orsza — ujście Prypeć.

Szerokość: odc. m. Orsza — m. N. Szkłów 50—150 m;
odc. m. N. Szkłów — m. Mohylew 70—150 m, z rozlewami do 200 m;

odc. m. Mohylew — m. N. Bychów 60—200 m;
odc. m. N. Bychów — ujście rz. Prypeć 80—300 m, miejscami zwęża się do 50 m.

Głębokość:

odc. m. Orsza — m. N. Szkłów 0,6—5 m (doły do 6 m);

odc. m. N. Szkłów — m. Mohylew 1,2—5 m;

odc. m. Mohylew — m. N. Bychów 1,5—6,5 m;

odc. m. N. Bychów — ujście rz. Prypeć 1,6—6 m.

Ch. prądu: 0,3—0,9 m/sek., przy wysokich wodostanach w wąskich miejscach do 1,3 m/sek.

Dno: podłoże dna stanowią pokłady kamieniste lub piasek; wierzchnią jego warstwę tworzy ruchomy piasek, zmieszany ze żwirem; ruchome ławice piasku (miejscowa nazwa „pierekaty”) leżą przeważnie przy zakrętach z łagodnymi brzegami na głębokości 0,7—2,8 m (ławice zwykle zajmują tylko część koryta rzeki, wobec czego nie mogą być wykorzystane, jako brody). Miejscami występują kamieniste progi.

Dniepr zamarza w końcu listopada lub początkach grudnia; lodochód rozpoczyna się w marcu lub początkach kwietnia, trwa 5—10 dni. Rozlewy trwają do maja, przyczem poziom wody podnosi się o 3—5 m, a wyjątkowo do 6 m.

Koryto: na odc. m. Orsza — m. St. Bychów dość proste o stałym łózysku; na odc. m. St. Bychów — ujście rz. Prypeć kręte i zmienne (liczne zakola i starorzecza).

Brzegi: na odc. m. Orsza — m. Mohylew 3—6 m wys. (pod m. Kopyś, poniżej m. Stajki i pod m. N. Szkłów 12—17 m wys.), piaszczyste lub gliniaste, urwiste, miejscami o łagodnych stokach lub tarasowate, przeważnie otwarte;

na odc. m. Mohylew — m. Rohaczew 3—4 m wys. Prawy wyższy, przeważnie otwarty i stromy; lewy 3—6 m wys., otwarty;

na odc. m. Rohaczew — m. Horwal 1—2 wys., płaskie, miejscami urwiste.

na odc. m. Horwal — ujście rz. Prypeć do 25 m wys., piaszczyste, przeważnie urwiste.

Dolina:

Szerokość na odc. m. Orsza — m. Mohylew 1—3 km;

na odc. m. Mohylew — ujście rz. Prypeć 2—8 km.

Dno doliny stanowią przeważnie łąki, usiane licznymi i zabagnionymi jeziorkami, łachami, zatokami.

Na wiosnę cała dolina jest pod wodą.

W czerwcu po opadnięciu wód dolina prędko wysycha i staje się za wyjątkiem odcinków zabagnionych (przede wszystkim poniżej m. Mostok, między m. Sapieżynka i m. St. Bychów, oraz między ujściami rzeczek: Wilachówka i Lepnia), dostępna dla ruchu wszelkich rodzajów wojsk.

W górę od m. Mohylew dolina jest naogół zalesiona. Wdół od m. Mohylew lasów mniej. Małe parcele leśne ciągną się tu przeważnie wzdłuż prawego brzegu.

Krawędzie doliny 20—25 m wys., urwiste, w górę od m. Mohylew pocięte jarami.

Dominowanie krawędzi zmienne: na odc. m. Nikołajewka (na wsch. od m. Mohylew) — m. St. Bychów dominuje prawa;

na odc. m. Prybor — m. N. Bychów — lewa;

na odc. m. N. Bychów — ujście rz. Prypeć — prawa.

M o s t y:

1) m. Orsza — dwa drw.:

a) 415 m dłg., 6,5 m szer., dla ciężk. zaprz.,

b) drw., 700 m dłg., 9 m szer., 7,8 m wys., izbice, dla ciężk. zaprz. (oba naprawione w 1928 r.);

2) 2 km poniżej m. Orsza — kol., żel;

3) 6 km w górę od m. Mohylew — kol., żel.-bet. (w budowie);

4) m. Mohylew — dwa drw.:

a) kratowy, 190 m dłg., 12 m szer.,

b) na odnodze — drw., 96 m dłg., 8,5 m szer.;

5) m. Daszkówka — dwa drw.:

a) 94 m dłg., 5,5 m szer.,

b) (na bagnistych łąkach) — 94 m dłg., 5,5 m szer., wiadomość niestwierdzona);

- 6) m. Stary Bychów — (na wiadukcie ogólnej długości 1,193 m), drw., 413 m dłg., 5,5 m szer.;
- 7) m. Rohaczew — cztery: a) drw., 220 m dłg. 6 m szer., b), c), d) (na odnogach i starorzeczach) 31 — 94 — 55 m dłg., 7 m szer.;
- 8) m. Żłobin — dwa: a) kol., żel., 225 m dłg., b) żel., 200 m dłg.;
- 9) m. Rzeczyca — dwa kol., żel.-bet., jednotorowe, 430 m dłg., łukowe na 5 filarach, odstęp między mostami 15 m.

P r o m y:

- 1) m. Orsza,
- 2) m. Kopyś,
- 3) m. Stary Bychów,
- 4) m. Nowy Bychów,
- 5) m. Godziłowicze,
- 6) m. Żłobin,
- 7) m. Strzeszyn,
- 8) m. Rzeczyca (wyżej mostu kol. na 8 wozów),
- 9) m. Chołmycz,
- 10) m. Łojów,
- 11) m. Szczycie,
- 12) m. Radul.

Brodów: brak.

ROZDZIAŁ II.

Jeziora.

Charakterystyka jezior opracowana jest na podstawie rozpoznania terenowych (jez. grupy lepeńskiej) i na podstawie materiałów bibliograficznych i prasowych (jez. newelskie, łukomelskie i poleskie).

Na biał. obszarze operacyjnym większe skupienia jezior leżą na płn. W trefie środkowej i na Polesiu jezior jest znacznie mniej; są one rozrzucone pojedynczo i leżą przeważnie w dolinach większych rzek.

I. W STREFIE PÓŁNOCNEJ bardzo liczne jeziora tworzą trzy odrębne zgrupowania:

- A) lepeńskie (między m. Połock i m. Lepel),
- B) łukomelskie (w rejonie Łukomla, Czereja, Sienno, Czaszniki),
- C) newelskie (w rejonie m. Newel).

A) GRUPA JEZIOR LEPEŃSKICH składa się z trzech linii jeziernych wyciągniętych równolegle w kierunku południkowym i stanowiących przeszkody terenowe na drogach z zach. na wsch.

a) Najbardziej na zach. wysuniętą linię tworzą jeziora położone między m. Orehowno — m. Bobynicze — m. Sieliszcze — m. Pyszno i dalej na pld. wzdłuż rz. Sergucz. Ogólna długość linii wynosi około 70 km, w tem linii wodnej do 40 km.

Na płn. od m. Pyszno tworzą ją jeziora średnich wielkości o formach wydłużonych w kierunku południowym. Brzegi jezior dość wysokie, przeważnie suche i dostępne, pokryte lasem lub krzakami. Okoliczny teren pokryty i suchy. Warunki obserwacji z brzegów naogół dobre. Przestrzenie międzyjezierne do 3 km szerokie, suche (grunt piaszczysty), pokryte lasem lub krzakami, poprzecinane strumieniami lub

małemi rzeczkami w głębokich zarośniętych korytach. Łatwiej rzeczki i strumienie przeważnie wysychają. Na pld. od m. Pyszno jeziora naogół są większych rozmiarów. Są one ugrupowane szerzej; leżą na obszarach bagnistych i zalesionych; mają brzegi niskie, bagniste, przeważnie trudno dostępne.

Opisana linja jezior nie posiada znaczenia ciągłej przeszkody terenowej, gdyż przestrzenie międzyjezierne przeważnie nie mają tu charakteru ciałnin i są naogół dostępne, szczególnie latem, kiedy przecinające je rzeczki i strumienie całkowicie wysychają. Na pld. od m. Pyszno jeziora zwiększają niedostępność okolicznych bagnistych terenów.

b) Drugą linję tworzą jeziora położone między m. Wietrino — m. Matyrino — m. Woron — m. Lepel. Ogólna długość linji wynosi około 66 km, w tem linji wodnej do 30 km.

Składa się ona z jezior różnorodnych form i rozmiarów. Brzegi jezior są naogół dość wysokie, suche i dostępne. Okoliczny teren suchy; pokrycie terenu mniejsze niż na linji poprzednio opisanej. Przestrzenie międzyjezierne szerokie (miejscami do 9 km), przeważnie suche i otwarte — nie mają tu charakteru ciałnin. Warunki obserwacji z brzegów — naogół dobre.

Opisana linja posiada, ze względu na szerokie i dostępne przestrzenie międzyjezierne, stosunkowo małe znaczenie, jako ciągła przeszkoda terenowa. Najbardziej wyraźną linję w znaczeniu przeszkody tworzą tu tylko jeziora położone między m. Wietrino i w. Borkowszczyzna (10 km na pld. od m. Uszacz), gdzie przestrzenie międzyjezierne są węższe (średnio do 1—3 km), przytem poprzecinane rzeczkami i strumieniami w głębokich zarośniętych korytach.

c) Trzecią linję tworzą jeziora, położone między m. Połock — m. Gommel — m. Kamień — m. Lepel. Ogólna długość linji wynosi około 70 km, w tem linji wodnej około 50 km. Składa się ona z jezior przeważnie dużych rozmiarów (średnio $5 \times 2,5$ km). Brzegi jezior od 2 do 10 m wysokie, piaszczyste, przeważnie dostępne. Pokrycie brzegów i okolicznych terenów — nieznaczne. Warunki obserwacji z brzegów naogół dobre.

W środkowej części linji (między m. Gommel i m. Kamień), jeziora grupują się bardzo gęsto w dwóch równoległych, za siebie przesuniętych linjach i tworzą tu pas jeziorny do 14 km szeroki. Przestrzenie międzyjezierne są tu bardzo wąskie i mają charakter typowych ciałnin, poprzecinanych

strumieniami (w głębokich zarośniętych korytach) lub sztucznymi kanałami. Grunty w ciążninach przeważnie piaszczyste, porośnięte krzakami lub lasem iglastym.

Na płn. od m. Gommel jeziora grupują się szerezy. Przestrzenie międzyjeziorne do 4 km szerokie, przeważnie zalesione, miejscami bagniste.

Miedzy m. Kamień i m. Lepel jeziora ciągną się jedną linią w postaci łańcucha jeziornego. Przestrzenie międzyjeziorne od 1 do 2 km szerokie, miejscami zwężają się i tworzą typowe wąskie ciążniny; teren piaszczysty, pocięty, miejscami zalesiony.

Opisana linia jezior jest poważną przeszkodą terenową, szczególnie w środkowej swej części, gdzie szeroki pas jeziorny tworzy naturalną, silną zaporę na drogach prowadzących do przepraw na rz. Dźwina.

Grupa jezior lepelskich, jako całość, tworzy strefę jeziorną, wybitnie różniącą się od okolicznych obszarów. Linie jeziorne oraz liczne pojedyncze jeziora lub mniejsze grupy jeziorne, w połączeniu z mocno pociętym terenem, stanowią dla działań manewrowych większymi jednostkami naturalną i silną przeszkodę terenową do 35 km szeroką, zamykającą od zach. dostęp do rejonu Orsza — Witebsk — Lepel.

B) GRUPA JEZIOR ŁUKOMELSKICH — leży w rejonie Czaszniki — Łukomla — Czereja — Sienno. Składa się ona z kilkunastu jezior, które są tu rozrzucone niesymetrycznie i nie tworzą wyraźnych linii jeziornych. Jeziora te mają brzegi naogół niskie i bagniste, miejscami bardzo trudno dostępne. Warunki obserwacji z brzegów — słabe. Przestrzenie międzyjeziorne przeważnie bagniste i zalesione.

Jako całość, grupa jezior łukomelskich, ze względu na duże rozmiary poszczególnych jezior (Łukomelskie $9,5 \times 6,4$ km, Leżeńskie $7 \times 3,5$ km, Sienno $8,5 \times 1,5$ km) i zabagnienie okolicznych terenów, stanowi przeszkodę terenową na osi Lepel — Orsza.

C) GRUPA JEZIOR NEWELSKICH — leży na płn. granicy opisywanego obszaru w rejonie m. Newel i składa się z 15 jezior ugrupowanych w dwóch równoległych liniach o kierunku południkowym. Są to jeziora przeważnie znacznych rozmiarów (średnio 4×2 km). Brzegi wysokie, często urwiste, porośnięte lasem iglastym lub gęstymi krzakami. (Brzegi jeziora Newelskiego, Mielkie i Iwan Wielki — niskie i bagniste, naogół trudno dostępne). Warunki obserwacji

z brzegów dość dobre. Przestrzenie międzyjeziorne wysokie, suche przeważnie otwarte.

Jako całość grupa jezior Newelskich stanowi przeszkodę terenową, która częściowo zamyka otwarty korytarz terenowy Witebsk — Wielkie Łuki.

II. W STREFIE ŚRODKOWEJ — jezior jest mało. Pojedyncze małe jeziora, typu poleskiego, leżą w dolinach większych rzek, przede wszystkim w dolinach rz. Berezyny i Ptyczy.

III. NA POLESIU. Dość liczne jeziora rozrzucone są pojedynczo na całym obszarze Polesia przeważnie jednak w dolinach większych rzek. Jeziora poleskie mają zazwyczaj formy okrągłe, są płytkie i zarośnięte. Dno grząskie, ilaste. Brzegi niskie, bagniste, niedostępne, zarośnięte trzcina lub trawami bagiennymi. Warunki obserwacji z brzegów słabe, szczególnie w godzinach porannych i wieczornych, kiedy gęste mgły nieraz całkowicie uniemożliwiają obserwację.

Jeziora poleskie mają znaczenie tylko lokalnych przeszkód taktycznych, zwiększających niedostępność bagnistych obszarów Polesia.

ROZDZIAŁ III

B a g n a.

Białoruś sow. posiada do 16% powierzchni pokrytej bagnami lub gruntami podmokłymi.

Największe obszary bagien leżą na Polesiu oraz w dorzeczu Zach. Dźwiny. Najmniej błot w strefie środkowej.

I. P O L E S I E.

Ogólna charakterystyka bagien polskich.

Bagna polskie według swego pochodzenia i charakteru dzielą się na:

- 1) bagna dolinno-niżowe (otwarte), zalewane wodami rzek i jezior,
- 2) bagna nadwodne (niezalewane),
- 3) lasy bagniste.

A) DO KATEGORJI BAGIEN DOLINNO-NIŻOWYCH ZALICZAJĄ SIĘ:

1) **Trawiaste** — najbardziej rozpowszechnione. Są to bagna otwarte względnie zarosłe niewysoką, lecz gęstą łożyną lub osiką. Podłoże takich bagien stanowi szary piasek (rzadziej glina), pokryty warstwą torfu, porosłego trawą kwaśną, a w dolinach — oczeretem. Bagna te noszą nazwę „łuhów” i są przez większą część roku dostępne dla piechoty. Bronie jezdne przebywać je mogą tylko w wyjątkowo suche lata. Pośród obszarów bagien trawiastych trafiają się miejsca głębsze i bardziej niedostępne, nazywane „hałami”. Są to wgłębienia, porosłe gęstą trawą, gdzie warstwa torfu sięga do 2 m i więcej. Pośrodku „hał”, leżą otwarte jeziorka błotniste nazywane „oknami”. Latem „hały” częściowo wysychają i stają się możliwe do przekroczenia przez piechotę w szyku luźnym. Wiosną, jesienią i podczas deszczów „hały” są zupełnie niedostępne.

2) **Oczeretowe**: bagna takie występują przeważnie w dolinach rzek i jezior i tworząc tam szerokie, grząskie pasy błotniste, porosłe gęstym sitowiem, przez co utrudniają dostęp do brzegów rzek i jezior.

3) Trzęsawiska („plawy”) — są to zamulone starorzecza lub małe jeziora. Powierzchnię trzęsawisk tworzy gruby kożuch z traw i mchów; pod tą warstwą znajduje się grząski i wodnisty muł. Przebycie trzęsawisk jest trudne, gdyż kożuch nie zawsze wytrzymuje ciężar człowieka. Znaczenie ich, jako przeszkód jest małe, gdyż trafiają się one stosunkowo rzadko i zajmują nieznaczne przestrzenie.

4) Łąki podmokłe — występują na całym obszarze Polesia. Pokrycie łąk stanowią trawy (osoka). Podczas suchego lata łąki czasem zupełnie wysychają. Naogół przekroczenie łąk przez oddziały piechoty nie jest trudne; przez oddziały broni konnych możliwe tylko w okresach suchych.

B) DO KATEGORJI BAGIEN NADWODNYCH NALEŻĄ BAGNA TORFOWE.

Występują one na Polesiu, tylko w niektórych okolicach, nie podlegających zalewom. Grubość warstwy torfu sięga tu nieraz kilkunastu metrów. Bagna takie porośnięte są przeważnie lasem iglastym i naogół dla piechoty dostępne, nawet podczas okresów deszczowych. Przekroczenie błot torfowych przez bronie konne możliwe jest tylko w okresach suchych.

C) LASY BAGNISTE — stanowią przeważający typ lasów poleskich. Rodzaj bagien leśnych zależy od roślinności i stanu wody. Przeważnie są to bagna torfowe, w miejscach niskich występują bagna trawiaste.

Lasy bagniste naogół są trudne do przebycia, szczególnie w miejscach niskich, gdzie gęste podszycie stanowi poważną przeszkodę dla ruchu. Podczas suchego lata bagna leśne w znacznej większości wysychają.

Do kategorii lasów bagnistych zaliczają się „olsy” i „bereźniaki”; są to zarośla skarlłowaciących olch i brzoź, rosnących na głębokich bagnach trawiastych. Bagna tego rodzaju są trudne do przebycia nawet dla pojedynczych pieszych.

Głębokość bagien poleskich wynosi normalnie 0,5 — 1,5 m i tylko miejscami spotykane są bagna, gdzie grubość warstwy torfu dochodzi do 6 m. Głębokość bagien w znacznym stopniu zależy od czasu trwania zalewów i deszczów.

CHARAKTERYSTYKA POSZCZEGÓLNYCH KOMPLEKSÓW BAGIENNYCH.

Na Polesiu wyodrębniają się następujące kompleksy bagienne:

1) Bagna otaczające jez. Kniaź.

Do kompleksu tych bagien należą następujące obszary bagienne:

a) Lasy podmokłe, ciągnące się szerokim pasem wzdłuż lewego brzegu rz. Słucz. Płn. (od linii m. Milkowicze — m. Dombrowa do ujścia rz. Słucz).

b) Szerokie pasmo bagien trawiastych, położone na pld.-zach. od jez. Książ i graniczące na pld. z lasami podmokłymi wzdłuż toru kolejowego.

c) Bagna i lasy bagniste na pld. i pld.-wsch. od jez. Książ.

d) Lasy bagniste, poprzerywane pasmami bagien trawiastych, ciągnące się od toru kolejowego do doliny Prypeci.

Jako całość bagna te stanowią szeroki pas przeszkód, ciągnący się równolegle do granicy państwowej. Obszar ten można scharakteryzować, jako naogół dostępny dla piechoty. Bronie konne poruszać się mogą tu tylko wzdłuż nielicznych dróg i ścieżek, względnie pasmami wydym piaszczystych, rozrzuconymi przeważnie w pld. części kompleksu. W porze roztopów i dłuższych deszczów bagna te mogą być przebywane tylko z dobrym przewodnikiem.

2) Bagna w widłach rz. Słucz Płn. i rz. Morocz.

Stanowią je przeważnie bagna trawiaste z dużą ilością „hał” i trzęsawisk. Na wsch. od linii Krzywice — Kopocowicze ciągną się lasy bagniste, poprzerywane pasmami łąk podmokłych i bagien otwartych. Najbardziej niedostępne są bagna wzdłuż lewego brzegu rz. Morocz. Stanowią one tu poważną przeszkodę nawet w okresach suchych, przedłużając na płn. pas bagien jez. Książ. Najdogodniejsze przejścia znajdują się tu między m. Mielickowicze i Terebechowo oraz między Wielickowicze i Poworzyce. W porze mokrej wykorzystanie tych przejść możliwe jest tylko z przewodnikiem.

3) Bagna położone na zach. i pld. od rz. Oressy.

Wyodrębniają się tu dwa obszary:

a) kompleks bagien i lasów bagnistych, położonych na zach. od linii Lubań — Nieżyn, dochodzący na zach. od rz. Słucz i na pld. do bagien jez. Książ. Najbardziej niedostępne są tu bagna na płn.-zach. od m. Kuźmicze. Pozatem na całym tym obszarze błota w okresach suchych są dostępne dla oddziałów piechoty i lekkich wozów;

b) bagna i lasy bagniste w rejonie Koinarowicze, Kuźmicze, Hołowczyce, dostępne przez większą część roku tylko dla piechoty w szyku luźnym.

4) **Bagna wododziału Oressy i Ptyczy.**

Składają się z kilku obszarów bagiennych, rozdzielonych pasmami wydym piaszczystych. Najbardziej niedostępne z nich grupują się w pobliżu rz. Oressy i zlewają się z doliną rzeki. Są to przeważnie bagna trawiasto-torfowe, na małych odcinkach występują zalesione mszary. W pobliżu brzegów rzek i kanałów ciągną się niedostępne pasy bagien oczeretowych. Bagna trawiaste przeważnie są tu otoczone lasami bagnistymi, olsami i berezniakami.

Dostępność tych bagien zależna jest od pory roku i warunków atmosferycznych. W czasie roztopów lub silnych deszczów liczne, zamulone kanały stanowią przeszkody bardzo trudne do przekroczenia.

5) **Bagna położone na wsch. od ogólnej linii Ptycz—Prypeć** są bardziej dostępne od bagien Polesia zach. Duże obszary bagien trawiastych i lasów podmokłych są tu poprzecinane szerokimi pasmami wydym piaszczystych lub wzniesień gln. Obszary bagiennie wsch. Polesia naogół możliwe są do przekroczenia przez oddziały piechoty i wozy krajowe. W okresach wiosennych roztopów lub podczas silnych deszczów ruch możliwy jest tylko wzdłuż dróg i wydym piaszczystych.

6) **Bagna wododziału Stwigi i Uborci.**

Ciągną się szerokim pasem wzdłuż prawego brzegu Stwigi i Prypeci. Bagna te należą do kategorii trawiastych; wśród błot rozsiane są gęste małe zarośnięte jeziora; cały kompleks poprzecinany jest siecią rowów odwadniających (obecnie zarośniętych i zapuszczonych) i nie posiada dróg i przejść z zach. na wsch.; istniejące drogi ciągną się wyłącznie w kierunku południkowym i poza traktem Ozierny — Toneż, przedstawiają wąskie ciałniny, nadające się po większej części tylko dla ruchu pieszych i lekkich wózków krajowych.

Ogólnie biorąc cały obszar bagienny wododziału Stwigi i Uborci jest mało dostępny i stanowi przez to poważną przeszkodę terenową o charakterze operacyjnym.

Jako całość tworzą opisane kompleksy bagienne w połączeniu z wielkimi obszarami lasów i łąk podmokłych olbrzymi, bagienno-lęsisty obszar poleski, terenowo bardzo trudny dla operacji wojennych i stanowiący silną zaporę naturalną, rozdzielającą front wsch. na dwa odrębne obszary operacyjne: białoruski i ukraiński.

Warunki przekroczenia bagien poleskich w dużej mierze uzależnione są od pory roku i warunków atmosferycznych. W porze suchej wszystkie bagna znacznie wysychają, powstają wtedy liczne drogi i drożyny i większość bagien staje się dostępna dla oddziałów piechoty, a nawet dla wozów krajowych. Podczas wiosennych roztopów lub dłuższych deszczów nawet bardziej dostępne bagna stają się grząskie i zalewane do tego stopnia, że komunikacja wówczas staje się możliwa tylko na łodziach.

Zimą wszystkie bagna już przy temperaturze -10°C . zamarzają. Niezamrożnięte pozostają tylko oparzeliska, ciągnące się nieraz na kilkukilometrowych przestrzeniach. Przekroczenie obszarów bagiennych zimą jest znacznie łatwiejsze niż w porze letniej, szczególnie przy wyposażeniu oddziałów w narty. Znaczną przeszkodę przy przekraczaniu bagien zimą stanowi sieć rowów odwadniających.

Ludność miejscowa naogół niedostatecznie jest zorientowana w przejściach przez bagna, stąd należy kierować się wielką ostrożnością przy wyborze przewodników.

II. STREFA ŚRODKOWA.

W strefie środkowej błot jest stosunkowo mało. Wąskie pasy bagiennie ciągną się tu wzdłuż większych rzek, przede wszystkim wzdłuż Ber. zyny, Ptyczy, dolnej Świsłocz, Hajny i Druci. Bagna te występują przeważnie w postaci błot otwartych (trawistych lub oczeretowych) lub w postaci lasów bagnistych (mieszanych i bereźniaków); są one naogół dostępne tylko dla oddziałów piechoty w szyku luźnym.

Większe kompleksy bagiennie leżą w południowej części pasa środkowego między rz. Berezyną i Dnieprem. Ciągna się one tu przeważnie wzdłuż rzek lub wypełniają na znacznych przestrzeniach wododział Berezyny i Druci. Są to przeważnie bagna torfowe lub lasy podmokłe.

Pozatem większe kompleksy bagiennie leżą na linii Uzd — Szack — Świsłocz. Tworzą one szeroki pas lasotobagnisty, który oddziela korytarz miński od korytarza słucko-bobrujskiego. Na tym obszarze, na zach. od rz. Ptycz, bagna występują przeważnie w postaci lasów bagnistych lub podmokłych, miejscami w postaci bagien otwartych, okolonych bereźniakami. Są one naogół dostępne dla piechoty i wo-

zów krajowych. W okresach mokrych ruch na tym obszarze możliwy jest tylko wzdłuż dróg. Na wsch. od rz. Płecz niedostępność lasisto-bagnistego pasa jest większa. Leżą tu wielkie kompleksy mało dostępnych bagien trawiastych i lasów bagnistych, wzdłuż rzek ciągną się pasy bardzo grząskich bagien oczeretowych.

III. STREFA PÓŁNOCNA.

W strefie póln. bagna występują na znacznych przestrzeniach w dorzeczu Zach. Dźwiny oraz na pld.-wsch. od Witebska. Według charakteru i pochodzenia bagna póln. dzielą się na dwa rodzaje:

1) Bagna typu poleskiego (trawiaste, torfowe, lasy bagniste i podmokłe).

2) Bagna mchowce (nazwa miejscowa „moczary”). Głębokość takich bagien dochodzi do 15 m; przeważnie są one porośnięte rzadkimi krzakami i wysokimi trawami. Wśród błot mchowych spotykają się otwarte jeziorka (okna), często porośnięte trawami, stanowiące zdradliwe topiele. Okna podczas zimy nie zamarzają. Bagna mchowce naogół są mało dostępne. Piechota przekraczać je może tylko w szyku luźnym z dobrym przewodnikiem.

Obszary bagniste typu poleskiego występują w strefie jezierniej między Leplem i Połockiem oraz na póln. od Połocka (przeważnie w postaci lasów bagnistych, miejscami poprzecinanych pasmami bagien otwartych). W miejscach wyższych leżą niewielkie kompleksy bagien mchowych.

Obszary bagniste dorzecza Zach. Dźwiny zwiększają niedostępność strefy jezierniej między Połockiem i Leplem i obszarów lasistych na póln. od Połocka.

Największe obszary bagienne występują we wsch. części strefy póln. w rejonie jezior łukomelskich i w korytarzu między rz. Zach. Dźwiną i Dnieprem.

Bagna łukomelskie należą do typu błot poleskich (otwarte lub lasy bagniste), są one przez większą część roku dostępne dla piechoty i lekkich zaprzęgów.

Bagna w korytarzu między Zach. Dźwiną i Dnieprem występują pod nazwą błot Weretejskich w trójkącie Witebsk — Orsza — Smoleńsk. Błota Weretejskie należą do typu bagien mchowych. Pośród lasów bagnistych leżą tu duże obszary bagien otwartych, porośnięte rzadkimi krzakami. Błota Weretejskie należą do bagien mało dostępnych.

Piechota przebywać je może tylko w szyku luźnym z dużymi ostrożnościami. Bronie konne poruszać się tu mogą tylko po nielicznych drogach. Zimą błota te zamarzają tylko częściowo.

Kompleks błot Weretejskich stanowi poważną przeszkodę terenową, zamykającą częściowo korytarz między rz. Zach. Dźwiną i górnym Dnieprem (brama Smoleńska).

Począwszy od roku 1925 władze sowieckie przystąpiły z dużym rozmachem do akcji osuszania błot. Prace przede wszystkim na Polesiu (błota rz. Oressy) oraz na płn. (błota Weretejskie i niektóre obszary bagienne w dorzeczu Zach. Dźwiny). Ponadto w wielu miejscach rozpoczęto na dużą skalę eksploatację torfu, co prowadzi do uprzemysłowienia obszarów bezdrożnych i słabo zaludnionych. Białoruski plan melioracyjny przewiduje osuszenie w ciągu najbliższych 17 lat większych obszarów bagiennych na terenie republiki.

Biorąc pod uwagę obecny kryzys ekonomiczny państwa sowieckiego, brak kapitałów oraz słabą wydajność i organizację pracy, można przewidywać, że szeroko zakreślone plany melioracyjne będą zrealizowane tylko w drobnej części. Mimo tego należy się jednak liczyć z tą możliwością, że w ciągu najbliższych kilku lub kilkunastu lat znaczna część przestrzeni bagnistych straci dotychczasowe swe znaczenie obszarów niedostępnych lub trudno przekraczalnych.

ROZDZIAŁ IV.

L a s y.

Stan zalesienia poszczególnych rejonów i granice kompleksów leśnych na białoruskim obszarze operac. naogół nie są zgodne z sytuacją na mapach wydania wojennego.

Opis lasów, wobec braku materiałów, zawiera tylko ogólną charakterystykę zalesienia i poszczególnych części opisywanego obszaru, opracowaną na podstawie źródeł bibliograficznych i prasowych.

Według oficjalnych danych statystycznych, lasy pokrywają 25% obszaru republiki białoruskiej. Stopień zalesienia poszczególnych rejonów nie jest równomierny (od 6% do 53%).

Największe zalesienie wykazuje Polesie, następnie w strefie środkowej rejon Borysowa i Bobrujska, wreszcie w strefie pñ. rejon Połocka. Najmniejsze zalesienie posiadają rejon Słucka, Mińska, Orszy i Witebska.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA LASÓW.

1) POLESIE.

Na Polesiu lasy pokrywają od 30 do 60% obszaru.

Drzewostan lasów poleskich nie jest jednolity: największe obszary zajmują tu lasy mieszane, przyczem w pñ. części Polesia na wzniesieniach terenowych dużą przewagę mają lasy iglaste, w pñ. części, w miejscowościach niskich i podmokłych — lasy liściaste. Na obszarach bagiennych rosną karłowate sosny i gęste zarośla brzoź, olch, łoży i wikliny.

Dostępność lasów poleskich przedewszystkiem jest uzależniona od podłoża: lasy na gruncie podmokłym o niejednolitym drzewostanie i gęstym podszyciu dostępne są poza drogami tylko dla małych i luźnych oddziałów piechoty; lasy porośnięte na gruntach suchych, iglaste, wysokopienne, bez

podszycia, nie przedstawiają trudności dla poruszania się na przełaj nawet dla kawalerji i lekkich zaprzęgów. Wielkie i zwarte kompleksy leśne rzadko są jednostajne pod względem drzewostanu; najczęściej odcinki wysokopienne i suche sąsiadują z partjami lasów podmokłych i gęsto podszytych. Najbardziej zwarte leśne kompleksy leżą między dolną Oresą, Ptyczą i Prypecią (rejon Petryków), na póln. od m. Mozyrz i na pld. od m. Turów (puszcza turowska).

2) STREFA ŚRODKOWA.

a) **Lasy berezyńskie** — ciągną się szerokim (do 40 km) pasem wzdłuż rz. Berezyńy od m. Bobrujsk do m. Borysów (wł.), przyczem najbardziej zwarte kompleksy leśne występują w rejonie na wsch. i póln. od Bobrujska i w rejonie Borysowa. Lasy berezyńskie nie są jednolite pod względem drzewostanu; przeważają tu lasy iglaste, wysokopienne, słabo podszyte, jednakże w wielu miejscach występują duże partje lasów liściastych i mieszanych, gęsto podszytych oraz pasy bereźniaków i ols (w dolinach rzek i wgłębieniach terenowych).

Dostępność lasów berezyńskich zależy od drzewostanu i gruntu. Lasy iglaste na gruntach suchych, poprzecinane drogami i regularną siecią przesieków, naogół nie stanowią poważniejszej przeszkody dla ruchu oddziałów piechoty i kawalerji; lasy liściaste lub mieszane na gruncie podmokłym przeważnie są trudne do przebycia nawet dla małych i luźnych oddziałów piech.

b) **Lasy między dolnym biegiem rz. Świsłocz i rz. Ptycz.**

Ciągną się długim pasem od granicy państwowej przez m. m. Uzda — Szack — Świsłocz, gdzie łączą się z lasami rz. Berezyńy. Są to lasy przeważnie mieszane na podłożu bagnistym lub podmokłym, gęsto podszyte, ze słabo rozwiniętą siecią dróg i przesieków, wskutek czego są one mało dostępne dla większych oddziałów piechoty.

Pas lesisty Uzda — Szack — Świsłocz stanowi naturalną przeszkodę, która oddziela korytarz miński od korytarza słucko-bobrujskiego. Przekroczenie tej przeszkody jest najłatwiejsze w zach. części w rejonie m. Uzda i Szack, gdzie lasy są bardziej przetrzebione i rosną na gruncie bardziej suchym; najtrudniejsze — między rz. Ptycz i Świsłocz, gdzie lasy iglaste i wysokopienne poprzecinane są partjami gęstych

zarośli i lasów liściastych na gruntach podmokłych i bagien-nych.

c) W pozostałych częściach strefy środkowej lasów jest mało, są one rozrzucone małymi parcelami i tylko na linii Behomla — Lepel — Czaszniki występują miejscami w postaci bardziej zwartych kompleksów.

3) STREFA PÓŁNOCNA.

W strefie północnej wielkie zwarte kompleksy leśne leżą na póln. od Połocka. Lasy połockie przeważnie są iglaste (jodłowe), wysokopiennie, podszyte; pośród lasów jodłowych występują miejscami małe partje lasów liściastych lub mieszanym na gruntach podmokłych i bagiennych.

Lasy połockie, poprzecinane licznymi przesiekami, naogół nie przedstawiają trudności dla ruchu oddziałów piech. i kawalerji.

Na pld. od Połocka w strefie jeziennej lasy (iglaste), rozrzucone są małymi parcelami, pokrywającymi szczyty wzgórz i wzniesień, nie mają one znaczenia przeszkód terenowych, stanowią tylko maskę, w dużym stopniu utrudniającą obserwację naziemną.

Na zach. i póln. od Witebska — lasów mało.

ROZDZIAŁ V.

U m o c n i e n i a.

Na białoruskim obszarze operacyjnym istnieją umocnienia:

- 1) w rejonie m. Bobrujsk.

- 2) w rejonie m. Połock.

1) Umocnienia w rejonie m. Bobrujsk — składają się z przestarzałych fortów twierdzy bobrujskiej i obecnie nie przedstawiają prawie żadnej wartości obronnej.

Według niepotwierdzonych wiadomości, niektóre obiekty forteczne w ostatnich latach zostały rozebrane. Pozostałe forty nie są konserwowane, niektóre tylko z nich obecnie wykorzystywane są jako magazyny i składy wojskowe.

2) Umocnienia w rejonie m. Połock — są zupełnie nowe.

Prace fortyfikacyjne w rejonie m. Połock ujawniono jesienią 1927 roku. Wszystkie dotychczasowe informacje dotyczą jedynie przedpola na południowym brzegu rz. Dźwina. Na płn. od rz. Dźwina do roku 1930 żadnych prac fortyfikacyjnych nie zaobserwowano.

Zarys umocnień oraz charakter budowanych obiektów pozwala przypuszczać, że przygotowuje się południowe przedmoście Połocka dla obrony od strony polskiej.

Z braku wiadomości nie jest obecnie możliwe dokładne określenie położenia i charakteru budowanych umocnień. Nomenklatura sowiecka określa te obiekty nazwą „ogniowja toczki”. Odnosnie rodzaju i przeznaczenia tych fortyfikacji istnieją dwie hipotezy:

- 1) Budowane są stanowiska dla ciężkich dział fortecznych (żel. bet. platformy) i składy amunicyjne.
- 2) Budowane są stałe ziemno-betonowe umocnienia typu fortów „Cheauvineaux” ze stanowiskami dla dział

i c. k. m. Możliwe jest, że w niektórych miejscach budowane są tylko odosobnione „blokhausy” dla c. k. m. Hipoteza i wydaje się bardziej prawdopodobną.

Do końca r. 1928 budowa umocnień była w toku. Niektóre obiekty, jak się zdaje, były już ukończone, inne w toku budowy.

W kilku miejscach zaobserwowano prace przy pomiarach i niewielacji terenu. (Patrz szkic umocnień).

Szkic umocnień w rejonie Półock.

Skala 1:100 000

1:100 000

Rejon, w którym znajdują się obiekty umocnień.

i c. k. m. Możliwe jest, że w niektórych miejscach budowane są tylko odoobnione „blokhausy” dla c. k. m. Hipotecz i wydają się bardziej prawdopodobne.

Do końca r. 1928 budowa umocnień była w toku. Niektóre obiekty, jak się zdaje, były już ukończone, inne w toku budowy.

W kilku miejscach zaobserwowano prace przy pomiarach i niewielkiej terenach (Północne umocnienia).

Wniosek

Na białoruskiej stronie umocnienia zostały umieszczone w następujących miejscach:

1) w rejonie m. Bobrujsk.

2) w rejonie m. Połock.

1) Umocnienia w rejonie m. Bobrujsk — kwatera z przetrzymanych fortów bobrujskich, które zostały przebudowane w celu obrony.

Według niepotwierdzonych wiadomości, niektóre obiekty forteczne w ostatnich latach zostały przebudowane. Pozostałe forty nie są konserwowane; niektóre z nich obecnie wykorzystywane są jako magazyny i bazy wojskowe.

2) Umocnienia w rejonie m. Połock — są zupełnie nowe.

Prace fortyfikacyjne w rejonie m. Połock ujawniono jesienią 1927 roku. Wszystkie dotychczasowe informacje dotyczą jedynie przedpoja na południowym brzegu rz. Dźwina. Na p.n. od rz. Dźwina do roku 1928 żadnych prac fortyfikacyjnych nie zaobserwowano.

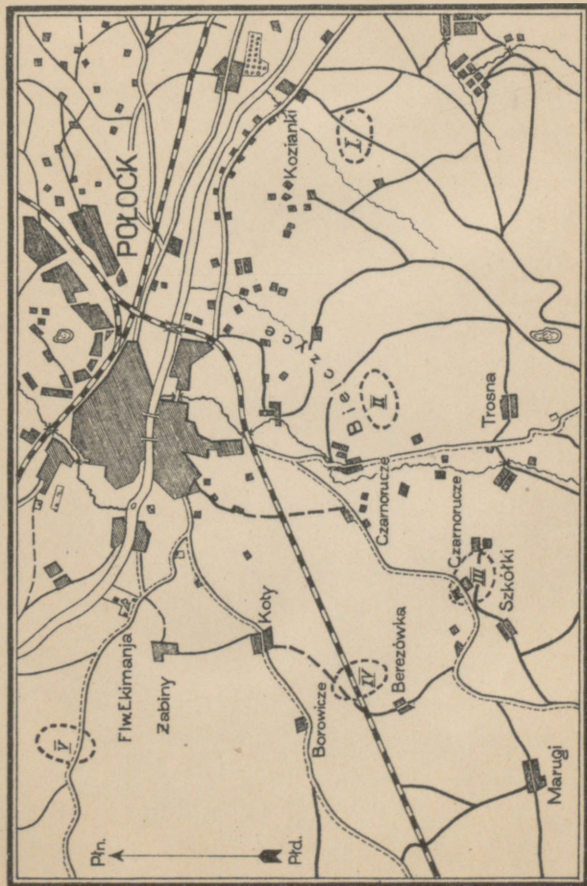
Zarys umocnień oraz charakter budowanych obiektów pozwala przypuszczać, że przygotowuje się południowe przedmoście Połocka dla obrony od strony polskiej.

Z braku wiadomości nie jest obecnie możliwe dokładne określenie położenia i charakteru budowanych umocnień. Nomenklatura sowiecka określa te obiekty nazwą „ogniowija (taczki)”. Odnosnie rodzaju i przeznaczenia tych fortyfikacji istnieją dwie hipotezy:

- 1) Budowane są stanowiska dla ciężkich dział fortalnych (tj. bez platformy) i składów amunicyjnych.
- 2) Budowane są stałe ziemno-betonowe umocnienia typu fortów „Cheauvinlux” ze stanowiskami dla dział

Szkic umocnień w rejonie Połock.

Podziałka 1:100 000

LEGENDA

Rejon, w którym stwierdzono budowę obiektów fortyfikacyjnych.

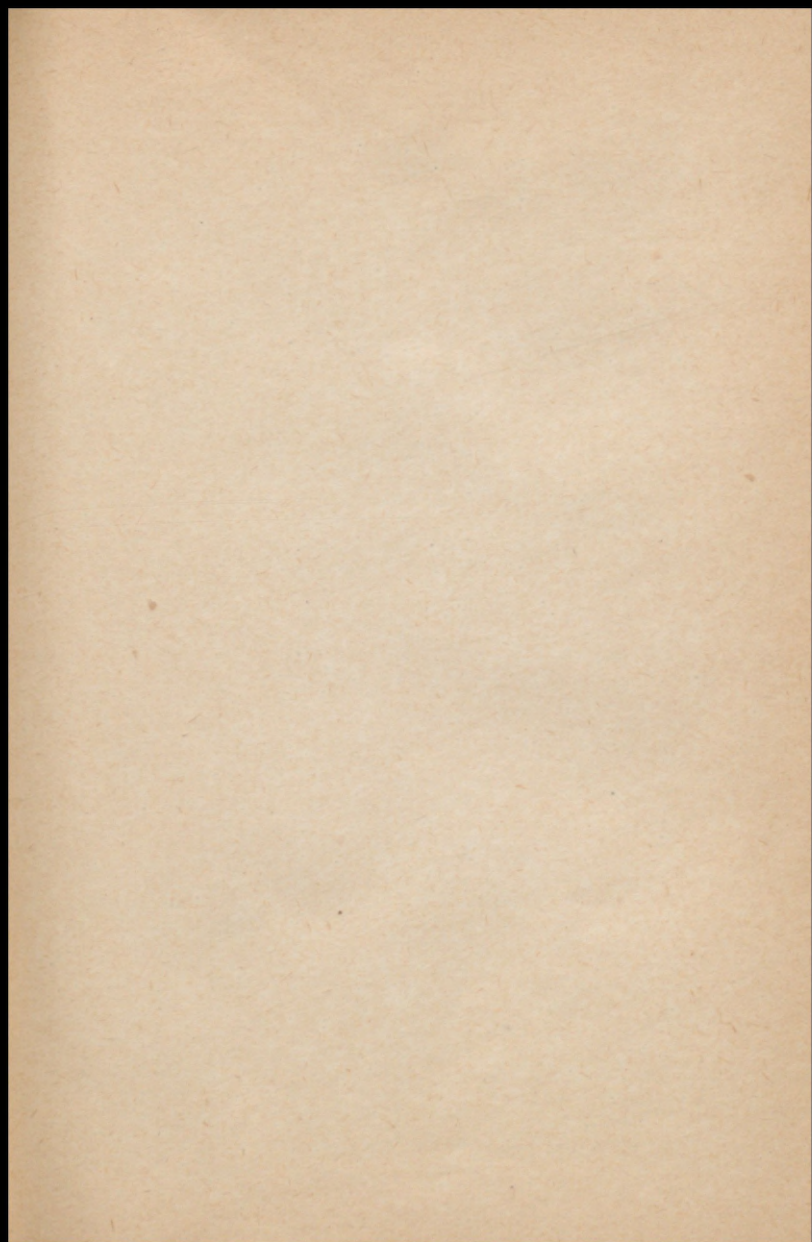
Схема расположения населенных пунктов и дорог в районе

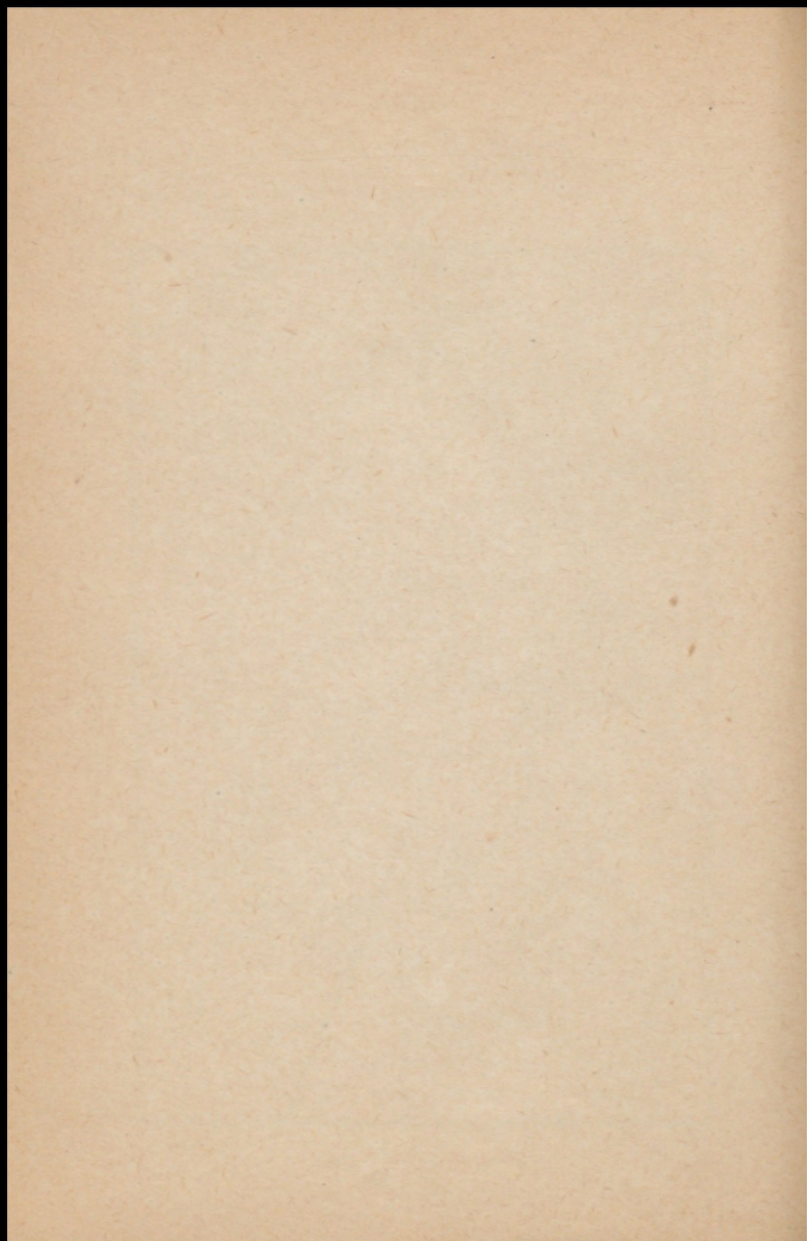
Болого

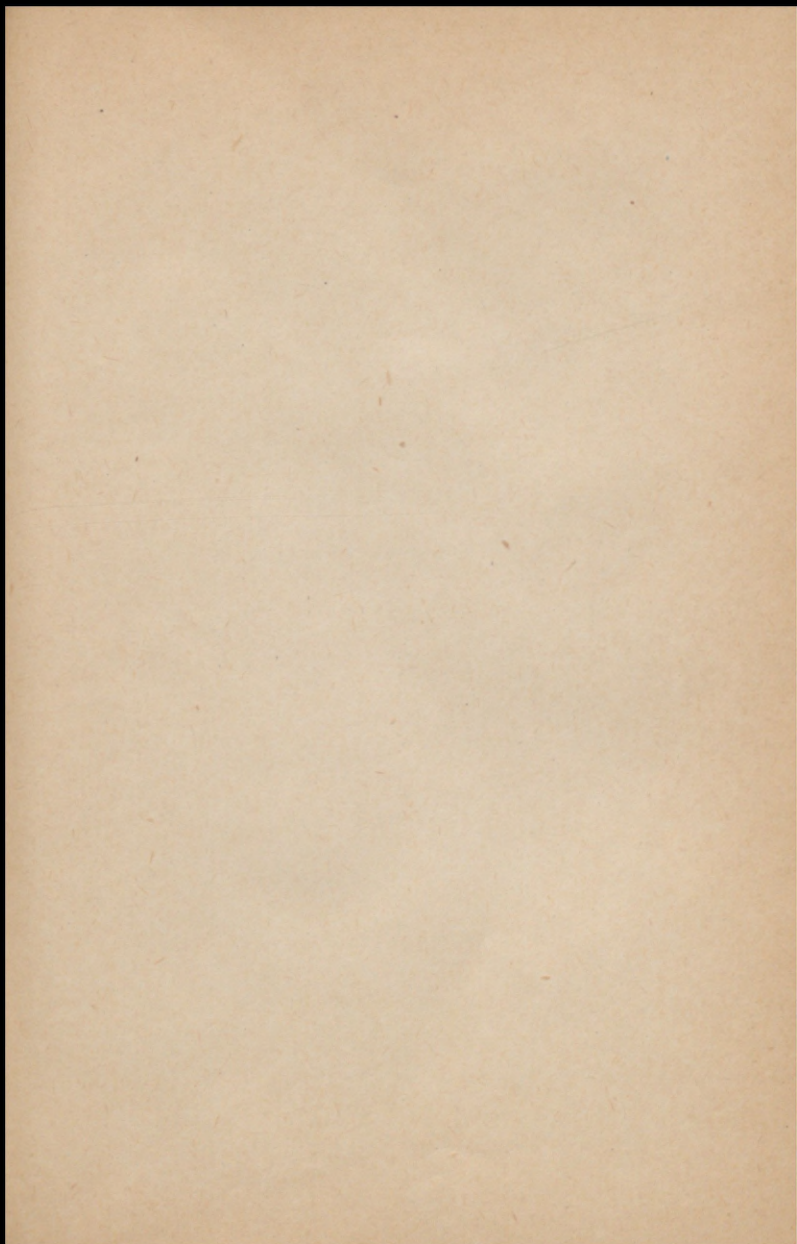

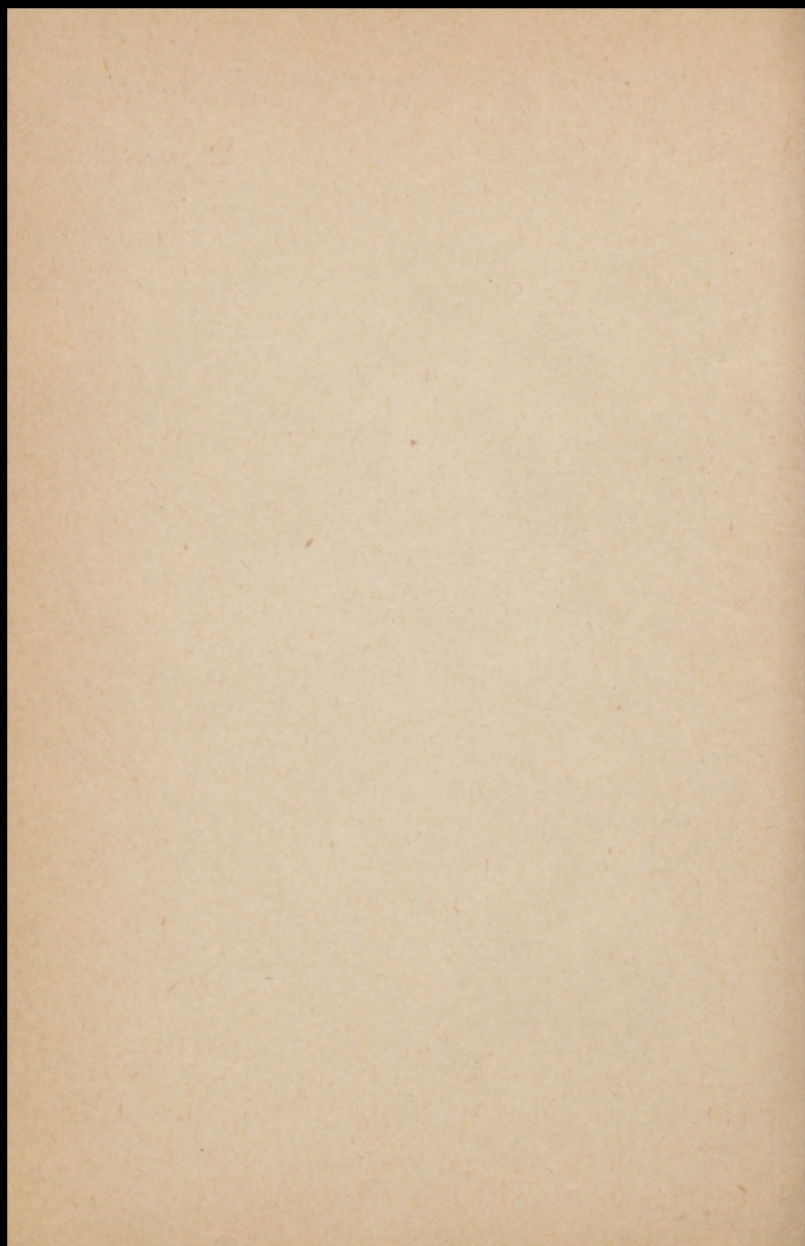
Масштаб 1:100 000

СХЕМА РАЙОНА БОЛОГО

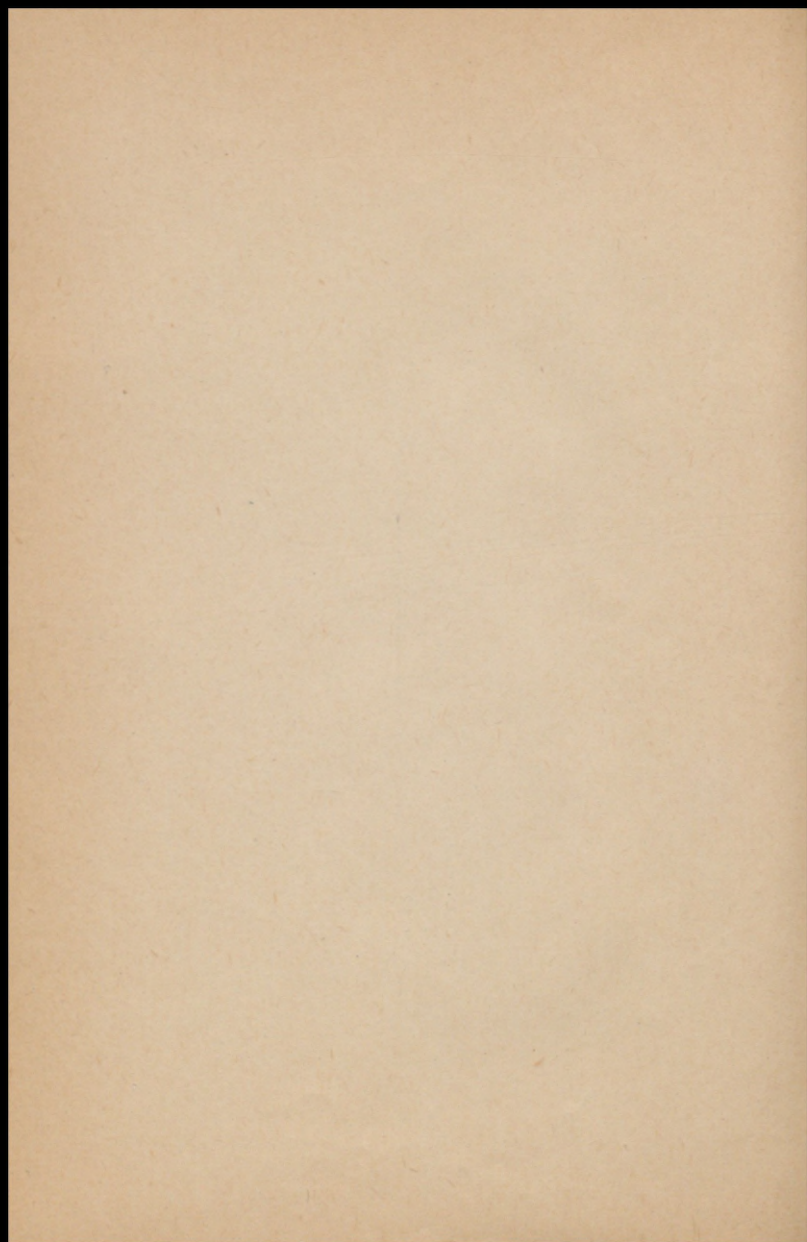

CZESŁO W.
KOMUNIKALJE

KOMUNIKACJE.

część III.
KOMUNIKACJE

ROZDZIAŁ I.

K o l e j e.

(p. szkic, zał. Nr. 2).

Opis linii kolejowych opracowany jest na podstawie:

- 1) oryginalnych planów kolejowych: a) rosyjskich przedwojennych, b) polskich z r. 1919/20, c) sowieckich z r. 1923/27 (opisy stacji);
- 2) wiadomości obserwacyjnych (opis linii Orsza — Łepel i niektórych stacji i mostów na liniach Niegorieleje — Orsza i Bigosowo — Witbsk);
- 3) bibliografii i prasy sowieckiej, przedewszystkiem „wojenno-geograficzskiego ocerzka zapadnago reiona“, wydanego w r. 1922 (opisy mostów i linii wąskotorowych);
- 4) materiałów O. II. Szt. Gł. z r. 1929 (rozbudowa sieci).

Wobec tego, że wymienione materiały w znacznej części są przestarzałe i niekompletne, opisu nie należy traktować bezkrytycznie. Dla ogólnej orientacji podaje się następujące wyjaśnienia:

1) a) Stacje kolejowe opisane są na podstawie autentycznych planów kolejowych. Korzystano przeważnie z planów starych (przedwojennych lub z lat 1919/20). Ponieważ do roku 1929 nie stwierdzono na opisywanym obszarze rozbudowy stacji niewęzłowych, można przyjąć, że opisy te są aktualne.

b) Stacje węzłowe, przedewszystkiem nowe węzły kolejowe w ostatnich latach wciąż są rozbudowywane i rozszerzane, stąd opisy tych stacji mogą w poszczególnych wypadkach przedstawiać materiał nieaktualny.

c) Podana w opisach stacji użyteczna długość torów oznacza sumę użytecznych długości torów bocznych (bez torów głównych) i określa pojemność stacji.

d) Dane o rampach w poszczególnych wypadkach okazać się mogą nieścisłe.

2) Mosty kolejowe w ogromnej większości opisane są na podstawie „wojenno-geograficzskiego ocerzka“, gdzie przedstawiony jest stan mostów w r. 1921. W okresie od r. 1921 do r. 1929 niektóre mosty drewniane (prowizoryczne) zostały przebudowane lub zamienione mostami żelaznymi. Prace te uwzględnione są tylko przy opisach mostów większych.

CHARAKTERYSTYKA SIECI KOLEJOWEJ.

1) Zarząd. Koleje żelazne na terytorjum Z. S. R. R. pozostają pod zarządem Ludowego Komisarjatu Komunikacji w rządzie związkowym (Narodnyj Komisarjat Putiej Soobszczenia — N. K. P. S.) z siedzibą w Moskwie. Przy rządach republik związkowych funkcjonują delegaci N. K. P. S.

Sieć kolejowa Z. S. R. R. podzielona jest na 30 zarządów dyrekcyjnych (Uprawlenje żelezných dorog).

Sieć kolejowa na terenie biał. obszaru operac. należy do czterech zarządów dyrekcyjnych:

a) Moskiewsko-Białorusko-Bałtycka (M. B. B.) z siedzibą w Moskwie,

linje: Bigosowo — Połock — Witebsk,
Orzechowno — Połock — W. Łuki,
Połock — Lepel,
Niegoriełoje — Mińsk — Orsza,
Radoszkowicze — Mińsk,
Witebsk — Żłobin.

b) Zachodnia (Zapadnaja) z siedzibą w Homlu,
linje: Mińsk — Żłobin,

Werejce — Gorodziańska,
Uborek — Zawiszyn,
Osipowicze — Stuck,
Bobrujsk — Rudobiełka (Ratmirowicze),
Żytkowicze — Kalinkowicze — Rzeczyca.

c) Półd.-zach. (Jugo-Zapadnaja) z siedzibą w Kijowie, linje: Kalinkowicze — Owruć — Korosteń,
Żłobin — Kalinkowicze,
Wasilewicze — Chojniki.

d) Półn.-zach. (Siew.-Zap.) z siedzibą w Leningradzie,
linje: Witebsk — W. Łuki.

2) Ogólny stan. Sieć kolejowa biał. obszaru operac. wskutek działań wojennych i rewolucji uległa ogromnemu zniszczeniu. W okresie od r. 1921 do r. 1925 władze sowieckie kierowały główny wysiłek na doraźną odbudowę odcinków linii lub obiektów najważniejszych i najbardziej zniszczonych. Od roku 1925 przystąpiono do planowego remontu i odbudowy linii kolejowych.

W okresie od r. 1925 do r. 1929 prace prowadzone były z dużym rozmachem i sumy budżetowe preliminowane na ten cel z każdym rokiem wzrastały. Do roku 1929 wykonano gruntowny remont (wymiana podkładów, szyn, naprawa toru)

linji: Mińsk — Orsza, Żłobin — Kalinkowicze. Położono drugi tor na linjach: Połock — Witebsk (1928) i Witebsk — Noweł (1928).

Rozpoczęto układanie drugiego toru na linjach: Noweł — Nowe Sokolniki (1927/28), Połock — W. Łuki (1926/27), Witebsk — Smoleńsk (1927/28).

Rozbudowano węzeł kolejowy Mińsk (1928) i przystąpiono do uporządkowania i rozszerzenia węzłów kolejowych: Nowe Sokolniki, Połock, Lepel, Smoleńsk, Osipowicze, Orsza, Unieczę, Homel.

Odbudowano mosty kolejowe na Prypeci pod Mozyrzem (1927) i na rz. Dniepr pod Orszą (1928).

Mimo tak znacznych wysiłków — stan sieci kolejowej do roku 1929 przedstawiał się źle. Według półoficjalnych danych sowieckich w roku 1927 na linjach białoruskich 50% podkładów i do 50% szyn było zużytych. Mosty kolejowe oraz urządzenia stacyjne (przedewszystkiem wodociągi i zwrotnice), w wielu wypadkach wymagają remontu lub przebudowy.

3) Charakterystyka techniczna.

a) Rozpiętość (prześwit) toru na kolejach rosyjskich wynosi 1524 mm. Linje kolejowe na opisywanym obszarze budowane są jako jedno- lub dwutorowe.

b) Odległości między stacjami lub mijankami wahają się w granicach od 4 do 32 km. Średnia odległość międzystacyjna wynosi 10 — 13 km. Na linii Niegoriełoje — Orsza, gdzie odległości międzystacyjne są większe (15 — 20 km), przygotowane są posterunki blokowe (obecnie zamknięte).

c) Rampy budowane są powszechnie jako rampy boczne, częściowo kryte. Na stacjach węzłowych oraz niektórych stacjach granicznych znajdują się rampy dwustronne (przeładunkowe); rampy takie przeważnie nieposiadają dojazdów. Małe rampy boczne (od 15 do 50 m) znajdują się na wszystkich prawie stacjach. Rampy większe (ponad 50 m) znajdują się na stacjach węzłowych lub stacjach niewęzłowych, położonych przy ważniejszych ośrodkach przemysłowych lub hadlowych. Na niektórych stacjach znajdują się rampy wojskowe. Rampy takie przeważnie są drewniane i dostatecznie długie (ponad 200 m), posiadają przygotowane urządzenie dla wiązania i pojenia koni oraz celowo urządzone dojazdy.

Dojazdy do ramp na stacjach niewęzłowych (małych) są przeważnie dostatecznie szerokie, lecz nie brukowane, wskutek czego w okresach deszczowych będą one uciążliwe dla ruchu ciężkich taborów. Dojazdy do ramp na stacjach węzłowych i stacjach większych zwykle są brukowane (rzadziej szosowane) i dostatecznie szerokie. W pobliżu ramp przeważnie znajdują się obszerne, wolne przestrzenie (place) odpowiednie dla parkowania taborów.

d) Stacje wodne znajdują się na wszystkich większych stacjach kolejowych. Średnia odległość między stacjami, posiadającymi urządzenia wodne, wynosi 25 km.

e) Parowozownie znajdują się na stacjach węzłowych. Pojemność parowozowni wynosi od 9 do 26 parowozów. Przy parowozowniach przeważnie urządzone są tarcze obrotowe o średnicy 17—22 m. Na kolejach rosyjskich istnieją parowozownie dwóch typów: podłużne (typ stary) i wachlarzowate (typ nowszy). Na liniach Mińsk — Orsza i Mińsk — Żłobin, na niektórych stacjach niewęzłowych urządzone są parowozownie pomocnicze na 2 — 18 stanowisk, typu podłużnego, z tarczami obrotowymi średnicy 14 — 20 m (parowozownia na stacji Sławnoje tarczy nie posiada). Odległości między parowozowniami wahają się od 42 do 80 km.

f) Składy opału znajdują się przy parowozowniach (wyjątek parowozownie w Sławnoje i Bobrujsk, gdzie składów opału nie stwierdzono). Zapas paliwa na liniach kolejowych B. S. R. R. przygotowany jest na 52 dni (dane N. K. P. S. — na 1 IX. 1926). Jako podstawowy materiał opałowy używany jest węgiel, rzadziej drzewo. Istnieje projekt surogowania węgla i drzewa torfem.

g) Warsztaty kolejowe znajdują się na większych stacjach węzłowych.

Stwierdzono warsztaty kolejowe na stacjach: Mińsk (dwa), Połock, Witebsk (dwa: jeden zatrudnia 206 robotników, drugi 515 rob.), W. Łuki, Kalinkowicze (292 rob.), Żłobin (594 rob.).

h) Przelotność maksymalna na liniach kol. biał. obszaru operacyjnego wynosi:

dla linii jednotorowych 8 — 25 par pociągów,

dla linii dwutorowych 22 — 47 par pociągów,

(dane z r. 1923 — nie sprawdzone).

4) Budowa nowych linii.

Od roku 1925 władze sowieckie przystąpiły do rozbudowy sieci kolejowej na obszarze Białoruskiego Okręgu Wojennego.

Całokształt wykonanych i rozpoczętych prac przedstawia się następująco (patrz załącznik Nr. 2).

1) Wybudowano linię jednotorową **Orsza — Lepel**, długość 132 km (budowę rozpoczęto w r. 1925 — ukończono w końcu r. 1927).

2) Rozpoczęto budowę jednotorowej linii **Osipowicze — Mohylew — Rosław** (budowę rozpoczęto w r. 1926, prace prowadzone są w tempie przyśpieszonym; 4/X. 29 linia otwarta została dla ruchu towarowo-osobowego na odcinku Mohylew — Żukowka).

3) Rozpoczęto budowę linii **Borysów — Lepel — Połock**; prace wstępne rozpoczęto w r. 1925, do roku 1929 wykonano prace ziemne i ułożono około 35 km szyn od Borysowa w kierunku Lepła (wiadomość niepotwierdzona). Prace postępują bardzo wolno. W r. 1927 i 28 poważniejszych robót na trasie nie zaobserwowano. (Możliwe jest, że budowa została wstrzymana).

4) W r. 1926 rozpoczęto budowę dwutorowej linii **Lepel — Witebsk — Syczewka** (prace postępują bardzo wolno, szczegóły nie są znane).

Oprócz budowy nowych linii stwierdzono istnienie szeregu projektów dalszej rozbudowy sieci. Między innymi na opisanym obszarze projektowana jest budowa nowej linii kolejowej **Mińsk — Czerwień — Mohylew**. Do roku 1929 nie zaobserwowano, aby projekt ten wszedł w sferę realizacji.

OPIS LINIJ KOLEJOWYCH.

I. Bigosowo — Połock — Witebsk.

Odcinek Bigosowo — Połock jednotorowy, odc. Połock — Witebsk dwutorowy (budowa drugiego toru ukończona w r. 1928). W związku z budową drugiego toru przystąpiono do gruntownego remontu nawierzchni, wymiany podkładów i szyn oraz do rozszerzenia i uporządkowania stacji. Do roku 1929 większość tych prac została ukończona.

Stacje:

1) Bigosowo

27 torów (długość: ogólna 16.000 m, użyteczna 8.500 m),

2 rampy boczne otwarte, 1 rampa boczna kryta (wymary nie stwierdzone),
stacja wodna,
4 magazyny,
trójkąt do obracania parowozów.

2) **Dryssa**

3 tory,
1 rampa boczna do 100 m dłg. (drewniana).

3) **Swolna**

3 tory,
1 rampa boczna, około 20 m dłg. (drewniana).

4) **Benisławskowo (mijanka)** — brak wiadomości

5) **Borkowicze**

5 torów,
stacja wodna.

6) **Adamowo (mijanka)** — brak wiadomości.

7) **Barawucha (mijanka)** — brak wiadomości.

8) **Połock I.**

15 torów, bocznicą wąskotorowa do fabr. Korsaka,
3 rampy boczne:

a) 216 m dłg. 14 m szer., drewniana, na podmurówce
kamiennej,

b) 32 m dłg., 11 m szer., drewniana,

c) 43 m dłg., 6 m szer., drewniana,

stacja wodna (woda z rzeki Połota),

parowozownia na 16 stanowisk.

9) **Goriany**

5 torów (długość: ogólna 3,228 m, użyteczna 2,563 m),
stacja wodna (w r. 1928 nieczynna).

10) **Głuszanino (mijanka)** — brak wiadomości.

11) **Obol**

6 torów (długość: ogólna 2,719 m, użyteczna 1,931 m),

1 rampa boczna, 15 m dłg., 13 m szer., kamienna,

1 magazyn murowany, 30 × 8,6 m,

stacja wodna.

12) **Łowska**

5 torów (długość: ogólna 2,855 m, użyteczna 2,021 m),

1 rampa boczna, 32 m dłg., 6—8 m szer., 19 m, kryta, drewniana,

1 magazyn drewniany, 21,8 × 6,4 m.

13) **Sirofino**

9 torów (długość: ogólna 4,294 m, użyteczna 2,552 m),

1 rampa boczna, 54 m dłg., 45—85 m szer., 30 m kryta, drw.,

1 magazyn drewniany, 30 × 8,5 m,

stacja wodna.

14) **Jaźwino** (mijanka)

3 tory (długość: ogólna 1.493 m, użyteczna 1.137 m).

15) **Stare Sioło** — brak wiadomości.

16) **Świencickowo** (mijanka) — brak wiadomości.

17) **Kniażycza**

6 torów (długość: ogólna 2.953 m, użyteczna 2.103 m),
bocznica wąskotorowa do m. Śliżki i Bołtyki (4,8 km).

18) **Witebsk**

39 torów (bliższych wiadomości brak),

4 rampy boczne: a) 300 m dłg., 6 m szer., wojskowa,
drw., na podmurówce,

b) 190 m dłg., drewniana,

c) 180 m dłg., drewniana, (kryta),

d) 180 m dłg., drewniana,

1 rampa dwustronna, 200 m dłg., kamienna, bez do-
jazdu,

1 magazyn, 210 × 10,5 m,

3 stacje wodne: a) na linii Witebsk — Smoleńsk
przy moście kol. przez rz. Dźwinę,

b) na linii Witebsk — Orsza przy moście kol. przez
rz. Dźwinę,

c) na linii Witebsk — Nowel przy moście kol. przez
rz. Dźwinę,

2 parowozownie: 1) podłużna na 12 stanowisk,

2) wachlarzowata na 14 stanowisk,

2 warsztaty kolejowe: 1) przy 5 odc. (uczastka) pñ.-
zach. kolei — pracuje 260 rob.,

2) przy 11 odc. (uczastka) M. B. B. — pracuje 315
rob.

Mosty:

1) między st. Bigosowo i st. Dryssa na rz. Surjanka:
żel., 48 m dłg.;

2) między st. Bigosowo i Dryssa na rz. Użycza: żel.,
21 m dłg.;

3) między st. Dryssa i st. Swolna na rz. Zmiejska: żel.,
13 m dłg.;

4) między st. Dryssa i st. Swolna na rz. Swolna: żel.,
36 m dłg.;

- 5) między st. Swolna i st. Borkowicze na rz. Dryssa: żel., 85 m dłg.;
- 6) między st. Swolna i st. Borkowicze na rz. Woroniec: żel., 11 m dłg.;
- 7) między st. Borkowicze i st. Połock na rz. Połota: żel., 83 m dłg.;
- 8) między st. Połock i st. Goriany na rz. Strunia: dwa żel., 13 i 33 m dłg. (słabe);
- 9) między st. Połock i st. Goriany na rz. Sośnica: dwa żelazne 19 i 9 m dłg.;
- 10) między st. Obol i st. Łowsza na rz. Obol: żel., 64 m dłg.;
- 11) między st. Sirotino i st. Jarwino na rz. Budowica: żel., 19 m dłg.;
- 12) między st. Stare Sioło i st. Kniażyce na rz. Saranówka: 2 żel., 21 i 38 m dłg. (słabe, projektowane wzmocnienie w roku 1929);
- 13) między st. Stare Sioło i st. Kniażyce na rz. Leszczanka; żel. (rozpiętość nie stwierdzona);
- 14) między st. Kniażyce i st. Witebsk wiadukt nad ulicą: żel. 15 m dłg.

II. Orzechowno — Połock.

1-torowa, z podtorzem dla drugiego toru; do m. Farynowo tor podwójny (szeroko i normalno-torowy).

Stacje:

- 1) **Orzechowno** — kryta rampa wojskowa (?).
- 2) **Wietryno** — kryta rampa (?).
- 3) **Farynowo** — około 5 torów szerokich i 3 torów normalnych,
1 rampa boczna, około 150 m dłg.,
stacja wodna.
- 4) **Gromy** (dawniej Połock II.)
17 torów,
bocznica do Krasnyj Gorodok z dużą rampą (wiadomości nie stwierdzono),
warsztat kolejowy,
1 rampa boczna, 105 m dłg., 8 m szer. (62 m kryte),
1 parowozownia wachlarzowata na 16 stanowisk,
stacja wodna.

Mosty:

- 1) Między st. Farynowo i st. Gromy na rz. Uszacz: żel., 32 m dłg.;

2) między st. Farynowo i st. Gromy na rz. Zach. Dźwina: żel., 217 m dłg.;

3) między st. Farynowo i st. Gromy, wiadukt na linję Bigosowo — Połock — Witebsk: żel., 34 m dłg.

III. Niegorieleje — Mińsk — Orsza.

Odcinek Niegorieleje — Mińsk jednotorowy (drugi tor zdjęty); odc. Mińsk — Orsza przez Smoleńsk do Moskwy — dwutorowy. Gruntowny remont linii (wymiana podkładów, szyn i remont urządzeń stacyjnych), wykonany był w roku 1924/25. Linja utrzymana w dobrym stanie. Celem zwiększenia przelotności istnieją na linii urządzenia blokowe (obecnie zamknięte).

Połączenie linii z polską siecią kolejową przez odcinek Stołpce — Niegorieleje — dwutorowy (jeden tor szeroki, drugi normalny).

Stacje:

1) Niegorieleje

11 torów szerokich ros. (w tem 1 główny, 6 bocznych i 4 ślepe), długość: ogólna 11,505 m, użyteczna 8,611 m,

5 torów normalnych polsk. (w tem 1 główny, 1 boczny i 3 ślepe), długość: ogólna 5,805 m, użyteczna 4,370 m,

2 rampy dwutorowe, drewniane: a) około 415×16 m, częściowo kryta,

b) 70×20 m, kryta, bez dojazdów,

2 magazyny: 1) 90×12 m, drewniany,

2) około 150×50 m drewniany,

trójkąt do obracania parowozów,
stacja wodna.

2) Kojdanów

5 torów (długość: ogólna 2,550 m, użyteczna 1,972 m),

1 rampa boczna, 42 m dłg. (32 m kryte), 6 m szer., drewniana,

1 magazyn, drewniany, 16×6 m.

3) Fanipol

6 torów (długość: ogólna 3,376 m, użyteczna 2,754 m),

1 rampa boczna, 43 m dłg., 8 m szer. (częściowo kryta).

stacja wodna.

- 4) **Mińsk M. B. B.** (Moskiewsko - Białorusko - Białotycki),
39 torów (nie licząc torów łączących i gospodarczych),
2 rampy boczne: a) 316,3 m dłg., 10,7 m szer.,
b) 277,4 m dłg., 8,5 m szer. (149,3 m krytych),
2 rampy dwustronne, bez dojazdów:
a) 76 m dłg., 6,2 m szer.,
b) 30 m dłg., 4,3 m szer.,
2 magazyny: 1) $85,3 \times 8,5$ m,
2) $149,3 \times 8,5$ m,
2 parowozownie: 1) wachlarzowa na 22 stanowisk;
2) podłużna dwutorowa, stara,
tarcza obrotowa 22 m średnicy,
warsztat parowozowy i wagonowy przy 4 odcinku
(uczastku) M. B. B.,
połączenie ze st. Mińsk Zach., — dwutorowe,
3 bocznice: a) do koszar — 1,429 m dłg.,
b) do elewatora zbożowego — 3,066 m (miejska),
c) bocznicza wąskotorowa do leśnictwa Wańkowicze (11 km).
- 5) **Kołodziszczce**
4 tory,
1 rampa boczna, 60 m dłg., kamienna,
stacja wodna.
- 6) **Witgensztejskaja**
6 torów,
2 rampy boczne: a) otwarta, 40 m dłg., kamienna,
b) kryta, 80 m dłg.,
stacja wodna.
- 7) **Zodino**
4 tory,
1 rampa, 45 m dłg.,
stacja wodna,
bocznicza do jez. Sudobla (14 km) dla celów eksploatacji torfu (wybudowana w l. 1928/29).
- 8) **Borysów**
32 tory (w tem 2 główne, 15 bocznych i 15 ślepych);
długość: ogólna 23,446 m, użyteczna 14,356 m,
1 bocznicza do fabryki „Róży Luksemburg”,
3 rampy: a) 432 m dłg., 6 m szer., odkryta, drw.,
b) 74 m dłg., 4,3 — 8,9 m szer., odkryta,
c) 45 m dłg., 8,5 m szer., kryta,
2 magazyny drewniane: 123×14 m i 36×14 m,

1 parowozownia podłużna trzytorowa, na 12 stanowisk,

2 tarcze obrotowe: 19 i 19 m średnicy, trójkąt do obracania parowozów.

stacja wodna.

9) **Prijamino**

5 torów (długość: ogólna 3,024 m, użyteczna 2,336 m),

1 rampa boczna, 30 m dłg. (w tem 16 m kryta),
10 m szer.,

1 magazyn, 14 × 8 m,
stacja wodna.

10) **Krupki**

8 torów (w tem 2 główne, 4 boczne i 2 ślepe) długość: ogólna 4,441 m, użyteczna 3,660 m,

1 rampa boczna 98 m dłg., 10 m szer.,

1 magazyn, 22 × 8 m,
stacja wodna.

11) **Bóbr (mijanka)** — brak wiadomości.

12) **Sławnoje.**

8 torów (długość: ogólna 6,067 m, użyteczna 4,314 m),

3 rampy boczne: a) 19,9 m dłg., 8,5 m szer., kamienna, otwarta,

b) 20 m dłg., 8,5 m szer., drewniana, kryta,

c) 21 m dłg., 8,5 m szer.,

1 magazyn, 42,6 × 6,6 m, drewniany, na podmurówce,

1 parowozownia podłużna, dwutorowa, na 2 stanowiska, (brak tarczy obrotowej),

stacja wodna.

13) **Tołoczyn**

9 torów (długość: ogólna 4,222 m, użyteczna 3,306 m),

3 rampy boczne: a) 60 m dłg., 7 m szer., kryta,

b) 18 m dłg., 10 m szer., odkryta,

c) 20 m dłg., 7 m szer., kryta,

1 magazyn, 60 × 8,5 m,

stacja wodna.

14) **Kochanowo**

6 torów (długość: ogólna 2,942 m, użyteczna 2,261 m),

3 rampy: a) 65 m dłg., 10 m szer., kryta,

b) 10 m dłg., 10 m szer., odkryta,

c) 370 m dłg., 30 m szer., odkryta,

1 magazyn, 28 × 8 m,

stacja wodna.

15) **Orsza** — brak wiadomości.

Mosty:

- 1) Między st. Kołosowo i st. Niegorielełoję na rz. Peretuć: żel., 32 m dłg. (słaby);
- 2) między st. Kojdanów i st. Fanipol na rz. Ussa: żel., 21,3 m dłg.;
- 3) między st. Fanipol i st. Mińsk na rz. Ptycz: żel., 21,3 m dłg.;
- 4) między st. Mińsk i st. Kołodziszczę na rz. Świsłocz: żel., 32 m dłg.;
- 5) między st. Kołodziszczę i st. Witgiesztejskaja na rz. Wołma: żel., 10,6 m dłg.;
- 6) między st. Witgiesztejskaja i Żodino na rz. Plissa: żel., 14,9 m dłg.;
- 7) między st. Borysów i Prijamino na rz. Berezyna: żel., 170 m dłg., jednotorowy, na 2 filarach;
- 8) między st. Borysów i Prijamino na rz. Muszanka: żel., 14,9 m dłg.;
- 9) między st. Prijamino i st. Krupki na rz. Nacza: żel., 32 m dłg.;
- 10) między st. Krupki i st. Sławnoje na rz. Bobr: żel., 32 m dłg.;
- 11) między st. Sławnoje i st. Tołoczyn na rz. Druć: żel., 26 m dłg.;
- 12) między st. Tołoczyn i st. Kochanowo na rz. Krywa: żel., 14,9 m dłg.;
- 13) między st. Tołoczyn i st. Kochanowo na rz. Sokolanka: żel., 14,9 m dłg.;
- 14) między st. Kochanowo i st. Orsza na rz. Adrow: żel., 26 m dłg.

IV. Orsza — Lepel.

Jednotorowa. Długość 132 km. Budowę ukończono w końcu 1927 roku. Stan linii, jak świadczy o tem fakt zmniejszenia w r. 1928 szybkości pociągów, zdaje się być niedostateczny.

Budowa urządzeń stacyjnych (wodociągów, ramp i magazynów) w toku.

Stacje:

1) Lepel

- 5 torów (długość ogólna około 3,900 m),
- 1 rampa boczna, 66 m dłg., 14 m szer.,
- 1 magazyn, 24×10 m,

parowozownia podłużna, jednotor., na 4 stanowiska, trójkąt do obracania parowozów, stacja wodna.

2) **Czaszniki.**

4 tory,

1 rampa boczna, 120 m dłg., 10 m szer., drewniana, stacja wodna.

(W roku 1928 zaobserwowano na st. Czaszniki prace ziemne i duże zapasy materiałów budowlanych. Prawdopodobnie przewidziana jest daleko idąca rozbudowa stacji).

3) **Wiatny**

2—3 torów.

4) **Burbin**

4 tory,

1 rampa boczna, 50 m dłg., 10 m szer., drewniana, stacja wodna.

5) **Lemynca**

2—3 tory,

stacja wodna.

6) **Smolany**

2—3 tory.

Mosty:

1) Między st. Lepel i st. Czaszniki na rz. Łososnica: drw., 40—50 m dłg.;

2) między st. Wiatny i st. Burbin na bagnie: drw., 80 m dłg.

V. Radoszkowicze — Mińsk — Żłobin.

Odcinek Radoszkowicze — Mińsk jednotorowy, z podtorzem dla drugiego toru;

odcinek Mińsk — Osipowicze dwutorowy. W r. 1929 czynny jest tylko jeden tor (wsch.);

drugi tor (zach.) nieczynny: szyny leżą na zgniłych podkładach, miejscami zdjęte z toru;

odcinek Osipowicze — Żłobin dwutorowy — oba tory czynne, linja świeżo odremontowana.

Stacje:

1) **Radoszkowicze**

4 tory szerokie (ros.), długość: ogólna 2,400 m, użyteczna 1,700 m,

- 2—4 tory normalne,
1 rampa boczna, 51 m dłg., 9 m szer. (21,3 m kryte),
stacja wodna.
- 2) Białoruś
4 tory,
1 rampa, 80 m dłg. (kryta).
- 3) Kryżówka (mijanka) — brak wiadomości.
- 4) Ratomka
4 tory,
1 rampa boczna, 40 m dłg. (kryta),
1 magazyn, 20 m dłg.
- 5) Zdanowicze (mijanka),
3 tory (długość użyteczna 1,305 m).
- 6) Mińsk (Zachodni)
5 ramp bocznych: a) 200 m dłg., 12 m szer. (kryta),
b) 110 m dłg., 11 m szer. (odkryta),
c) 128 m dłg., 11,5 m szer. (kryta),
d) 310 m dłg., 8 m szer. (wojskowa),
e) 75 m dłg., 8 m szer. (do ładowania bydła),
1 rampa dwustronna, 160 m dłg., 11,2 m szer., kryta
(bez dojazdu),
magazyny, (brak danych),
2 parowozownie podłużne: 1) trzytorowa na 6 sta-
nowisk,
2) trzytorowa na 9 stanowisk,
2 tarcze obrotowe: 1) dla parowozów—średnica 17 m,
2) dla wagonów — średnica 6,4 m,
warsztat parowozowy i wagonowy przy 2 odcinku
(uczastku) zachodnich kolei,
stacja wodna.
- 7) Mijanka na 487 km
3 tory (długość użyteczna 1,297 m).
- 8) Michanowicze
5 torów (długość: ogólna 2,600 m, użyteczna 2,136 m),
1 rampa boczna, 35,5 m dłg., 11 m szer.,
1 magazyn, 9 × 4 m,
stacja wodna.
- 9) Mijanka na 467 km
3 tory (długość użyteczna 1,295 m).
- 10) Rudeńsk
4 tory (długość: ogólna 2,704 m, użyteczna 2,119 m),
1 rampa boczna, 50 m dłg., 8,5 m szer. (22 m kryte),
kamienna,

- 1 magazyn, 207×5 m (8 m),
stacja wodna.
- 11) **Mijanka na 444 km**
3 tory (długość użyteczna 1,309 m).
- 12) **Puchowicze**
4 tory (długość: ogólna 2,863 m, użyteczna 2,349 m),
3 rampy boczne: a) 105 m dłg., 8 m szer. (47 m krytych),
b) (wojskowa) 192 m dłg., 5,3 m szer., drw.,
c) (wojskowa) 60 m dłg., 5,3 m szer., drw.,
1 magazyn, $30 \times 7,5$ m,
stacja wodna.
- 13) **Mijanka na 423 km**
3 tory (długość użyteczna 1,375).
- 14) **Talka**
5 torów (długość ogólna 1,500 m),
1 rampa boczna, 150 m dłg., 14 m szer., drw. na podmurówce,
stacja wodna.
- 15) **Werejce**
5 torów (długość: ogólna 2,809 m, użyteczna 2,253 m),
1 rampa boczna, 18 m dłg., 11,2 m szer.,
1 magazyn, $8,7 \times 4,5$ m,
stacja wodna.
- 16) **Osipowicze** (stacja w stanie rozbudowy)
około 20 torów,
1 rampa boczna, 68,7 m dłg., 8,8 m szer. (25 m krytych),
magazyn drewn., 15×8 m,
1 parowozownia podłużna, 3-torowa, na 9 stanowisk,
1 tarcza obrotowa, średnicy 17 m,
stacja wodna.
- 17) **Tatarka**
3 tory (długość: ogólna 1,691 m, użyteczna 1,399 m),
1 rampa boczna, 17,3 m dłg., 8,5 m szer.
- 18) **Jasień**
4 tory (długość: ogólna 2,413 m, użyteczna 1,906 m),
1 rampa boczna, 64 m dłg., 11,3—14,9 m szer. (30 m krytych),
1 magazyn, $8,7 \times 8,7$ m,
stacja wodna.
- 19) **Mijanka na 358 km**
3 tory (długość użyteczna 1,400 m).

- 20) **Bobrujsk** (m 8), m 2×705 , magazyn 1
 9 torów,
 1 rampa, 89,5 m dłg., 11,4 m szer. (51 m krytych), drw.,
 2 magazyny: 1) $36,5 \times 6,6$ m, 2) $26 \times 8,7$ m,
 1 parowozownia podłużna, dwutorowa, na 2 stano-
 wiska,
 1 tarcza obrotowa, 14 m średnicy,
 stacja wodna.
- 21) **Berezyna**
 około 20 torów,
 6 ramp bocznych: a) 726 m dłg., 13,5 m szer. (wojsk.),
 b) 726 m dłg., 13,5 m szer. (wojsk.),
 c) 907 m dłg., 19,4 m szer. (wojsk.),
 d) 272 m dłg., 13,6 m szer. (wojsk.), i M (12)
 e) 54 m dłg., 6,8 m szer. (wojsk.),
 f) 62 m dłg., 16,7—23,7 m szer.,
 1 magazyn, $72,6 \times 13,5$ m, drw., na podmurówce,
 stacja wodna.
- 22) **Mijanka na 333 km**
 4 tory (długość użyteczna 1,712 m).
- 23) **Tiełusza** (m 233)
 4 tory (długość: ogólna 2,291 m, użyteczna 1,829 m),
 1 rampa boczna, 44 m dłg., 10 m szer. (10,5 m, kry-
 tych), kam.,
 1 magazyn, $8,6 \times 8,6$ m,
 stacja wodna.
- 24) **Mijanka na 312 km**
 4 tory (długość użyteczna 1,450 km).
- 25) **Krasnyj Bierieg**
 4 tory (długość: ogólna 2,266 m, użyteczna 1,797 m),
 1 rampa boczna, 36 m dłg., 8,5 m szer. (15 m kry-
 tych), kam.,
 2 magazyny: 1) $6,5 \times 4,8$ m, 2) $9 \times 8,5$ m,
 stacja wodna.
- 26) **Mijanka na 292 km**
 3 tory (długość użyteczna 1,410 m).
- 27) **Żłobin** (m 130)
 około 30 torów,
 2 rampy: a) boczna 85 m dłg., 8,5 m szer. (42 m kry-
 te), kam.,
 b) dwustronna, 85 m dłg., 4,3 m szer.,
 1 magazyn, $34 \times 8,7$ m,
 1 parowozownia podłużna, dwustronna, trzytorowa,

na 9 stanowisk (istnieje projekt budowy w r. 1930 nowej parowozowni),

i tarcza obrotowa, średnicy 19,5 m,

Mosty:

- 1) Między st. Radoszkowicze i st. Białoruś na rz. Świsłocz: żel., 11 m dłg.;
- 2) w m. Mińsk wiadukt nad ulicą Nowo-Moskiewską;
w m. Mińsk wiadukt nad linią Mińsk — Orsza (patrz linja Niegoriełoje — Mińsk — Orsza, most 4);
- 3) między mijanką 444 i st. Puchowicze na rz. Cytówka: żel., 13 m dłg.;
- 4) między st. Talka i st. Werejce na rz. Talka; 21 m dłg.,
- 5) Między st. Osipowicze i st. Tatarka na rz. Sinja: 17 m dłg.;
- 6) między st. Jasień i mijanką 358 na rz. Wołczanka: 13 m dłg.;
- 7) między st. Bobrujsk i st. Berezyna na rz. Berezyna: 255 m dłg., żel., na 2 filarach;
- 8) między st. Tielusza i mij. 312 na rz. Oła: 25,6 m dłg.;
- 9) między st. Krasnyj Bierieg i mijanką 292 na rz. Dołyśnia: 25,6 m dłg.;
- 10) między mij. 292 i st. Żłobin na rz. Bielica: 10,7 m dłg.

VI. Werejce — Gorodzianka.

i-torowa (długość 34 km).

Stacje:

Werejce (patrz linja Radoszkowicze — Mińsk — Żłobin; stacja 15).

1) Łapicze.

3 tory (długość użyteczna 1,100 m),
i rampa boczna, 8,5 × 8,5 m.

2) Uborek.

3 tory (długość użyteczna 1,200 m),
i tarcza obrotowa,
stacja wodna.

3) Gorodzianka

5 torów (długość użyteczna 1,300 m),
trójkąt do obracania parowozów,
stacja wodna.

Mosty:

- 1) Między st. Werejce i st. Łapicze na rz. Świsłocz: drw., 136 m dłg.

VII. Uborek — Zawiszyn.

1-torowa (długość 18 km).

Stacje:

1) Zawiszyn

3 tory (długość użyteczna 1,370),

1 rampa boczna, $8,5 \times 8,5$ m,

1 parowozownia podłużna, jednotorowa,
stacja wodna.

Uborek (patrz linja Werejce — Gorodzianka,
stacja 2).

Mosty:

1) Na rz. Mała Rawka: drw., 19 m dłg.

VIII. Słuck — Osipowicze.

1-torowa (długość 100 km).

Stacje:

1) Słuck

12 torów (długość użyteczna 5,300 m),

2 rampy boczne: a) 110 m dłg., 8,5 m szer., drw. na
podmurówce,

b) 25 m dłg., 12,8 m szer., kamienna, kryta,

2 magazyny: 1) $42 \times 12,8$ m, 2) $42,6 \times 12,8$ m,

tarcza obrotowa,
stacja wodna.

2) Niekraszy (mijanka) — brak wiadomości.

3) Urzeczce

5 torów (długość: ogólna 2,300 m, użyteczna 1,300 m),

1 rampa boczna, 54 m dłg., 6 m szer.,

1 magazyn, 10×6 m,

stacja wodna.

4) Wierchutino

4 tory (długość: ogólna 2,960 m, użyteczna 2,340 m),

bocznica wąskotorowa do m. Pluże (10,7 km),

1 rampa boczna, 21,3 m dłg., 8,5 m szer.,

1 magazyn, $8,5 \times 7,7$ m.

5) Stare Drogi

10 torów,

bocznice: a) do tartaku, 692 m dłg.,

b) 807 m dłg.,

c) wąskotorowa do m. Isajewicze (8,5 km),

1 rampa boczna, 76 m dłg., 10,9 m szer. (21,3 m kry-
tych),

- 2 magazyny: 1) $21,8 \times 8,8$ m, 2) $8,6 \times 7,6$ m,
tarcza obrotowa, średnicy 12,8 m,
parowozownia,
stacja wodna.
- 6) **Falicze** (mijanka)
4 tory (długość użyteczna 1,275 m),
bocznica do lasu.
- 7) **Daraganowo**
3 tory (długość ogólna 1,846 m, użyteczna 1,497 m),
1 rampa boczna, 64,1 m dłg., 10,9 m szer.,
1 magazyn, $8,6 \times 4,8$ m,
stacja wodna.
- 8) **Derewce** (mijanka)
3 tory (długość użyteczna 1,200 m),
1 rampa boczna, 9,5 m dłg., 10 m szer. (kryta).

Mosty:

- 1) Między st. Słuck i st. Urzecze na kanale: drw. 15 m dłg.,
2) między st. Słuck i st. Urzecze na rz. Słucz: drw. 55 m dłg.;
3) między st. Słucz i st. Urzecze na rz. Śliwka: drw.
21 m dłg.;
4) między st. Słuck i st. Urzecze na rz. Ostanka: drw. 32 m dłg.;
5) między st. Słuck i st. Urzecze na kanałach dwa:
1) drw., 11 m dłg., 2) drw., 10,5 m,
6) między st. Urzecze i st. Wierchutino na rz. Otoczka:
drw., 32 m dłg.;
7) między st. Wierchutino i st. Stare Drogi na rz. Oresa:
drw., 64 m dłg.;
8) między st. Wierchutino i st. Stare Drogi na rz. Doszczanka:
drw., 32 m dłg.;
9) między st. Falicze i st. Daraganowo na rz. Ptycz:
drw., 53,1 m dłg.

IX. Bobrujsk — Rudobielka.

1-torowa. Wybudowana po wojnie. Ruch pociągów osobowych tylko na odcinku Bobrujsk — Ratmirowicze.

Stacje:

- 1) **Krasnyj Bród** (mijanka) — 2 tory (długość użyteczna 600 m).
2) **Broża**
3 tory (długość użyteczna 1,200 m),
1 bocznica jednotorowa do tartaku (przy tartaku stacja z 3 torami, długość og. 1.600 m),

- 3) **Moszny** (mijanka)
2 tory (długość użyteczna 250 m).
- 4) **Ratmirowicze**
2 tory (długość użyteczna 607 m),
1 rampa boczna,
parowozownia,
stacja wodna.
- 5) **Rudobiełka** — brak wiadomości.

Mosty:

- 1) Między st. Bobrujsk i st. Broża na bagnie: drw. 22,4 m dłg.
- 2) między st. Bobrujsk i st. Broża na bagnie: drw. 26,6 m dłg.

Ponadto na odcinku Bobrujsk — Ratmirowicze istnieje 12 mostów drewnianych od 11 do 16 m dłg.

X. Żytkowicze — Kalinkowicze — Rzeczyca.

Odcinek Żytkowicze — Kalinkowicze jednotorowy, z podtorzem dla drugiego toru. Odcinek Kalinkowicze — Rzeczyca — Homel dwutorowy, w r. 1927/28, gruntownie odremontowany.

Połączenie linii z polską siecią kolejową przez odcinek Sienkowiec — Żytkowicze (jednotorowy, dublowany — normalny i szeroki).

Stacje:

1) Żytkowicze

9 torów (długość: ogólna 6,323 m, użyteczna 3,750 m),
bocznicą wąskotorową do kanału (2,4 km),

2 rampy: a) boczna około 35 m dłg., 8 m szer., drw.,
na podmurówce,

b) dwustronna, około 30 m dłg., 8,10 m szer., bez
dojazdów,

1 magazyn,

trójkąt do obracania parowozów,

stacja wodna.

2) Bryniewo (mijanka)

4 tory (długość: ogólna 1,488 m, użyteczna 1,060 m);

3) Staruszkі (mijanka)

4 tory (długość: ogólna 1,929 m, użyteczna 1,518 m),
bocznicą do tartaku Postoły (34,1 km).

4) Kopcewice

6 torów (długość: ogólna 3,367 m, użyteczna 2,464 m),

bocznicą wąskotorową do m. Doroszewicze nad Pry-
pecią (16 km),

- 2 magazyny: 1) $30,5 \times 6,6$ m, 2) 30×8 m;
stacja wodna.
- 5) **Mularówka**
5 torów (długość: ogólna 2,477 m, użyteczna 1,978 m),
1 rampa boczna, 21,3 m dłg., 8,5 m szer.,
magazyn, $8,9 \times 7,3$ m.
- 6) **Korżewka** (mijanka)
4 tory (długość: ogólna 1,473 m, użyteczna 1,124 m),
- 7) **Ptycz**
6 torów (długość: ogólna 3,931 m, użyteczna 2,294 m),
1 rampa boczna, 51 m dłg., 8,5—9,4 m szer. (częścio-
wo kryta),
magazyn, 18×7 m,
bocznica do m. Bagrimowicze,
stacja wodna.
- 8) **Kocury** (mijanka)
4 tory,
stacja wodna.
- 9) **Klińsk** (mijanka)
4 tory,
- 10) **Kalinkowicze**
około 19 torów,
2 rampy boczne: a) 400 m dłg., 8 m szer.,
b) 80 m dłg., 8 m szer.,
2 parowozownie wachlarzowate: 1) na 12 stanowisk,
2) na 24 stanowisk,
2 tarcze obrotowe, średnicy 20 m i 19 m,
stacja wodna.
warsztat kolejowy przy depoz. kolei zachodnich —
pracuje 292 robotn.
- 11) **Golewicze** (mijanka)
4 tory,
- 12) **Nachow** (mijanka)
4 tory,
stacja wodna.
- 13) **Wasilewicze**
6 torów (długość ogólna 2,800 m),
bocznica do stacji Chojniki,
1 rampa boczna, 37,3 m dłg., 8,3 m szer. (krytych 8 m),
magazyn, 7×5 m.
- 14) **Babicz** (mijanka)
4 tory,
stacja wodna.

- 15) **Demiechy** (mijanka)
4 tory,
1 rampa boczna, około 12 m dłg.
 - 16) **Rzeczycza**
6 torów,
bocznica do fabryki (prasowania siana),
2 rampy boczne: a) około 150 m dłg. (22 m krytych),
drw., na podmurówce,
b) 13 m dłg., 2,5 m szer.,
magazyn, 16 X 7 m,
stacja wodna.
- Mosty:**
- 1) Między st. Żytkowicze i st. Bryniewo na rz. Naut: 10 m dłg.;
 - 2) między st. Żytkowicze i st. Bryniewo na kan. Żylińskiego: 21,3 m dłg.;
 - 3) między st. Kopcewicze i st. Mularówka na rz. Bobryk: 32 m dłg.;
 - 4) między st. Ptycz i st. Kocury na rz. Tremła: 21,3 m dłg.;
 - 5) między st. Ptycz i st. Kocury na rz. Ptycz: 126 m dłg.;
 - 6) między st. Kocury i st. Klińsk na rz. Ipa: 32 m dłg.;
 - 7) między st. Klińsk i st. Kalinkowicze na rz. Nienacz: 32 m dłg.;
 - 8) między st. Babicze i st. Demiechy na rz. Dniepryk: 10,6 m dłg.;
 - 9) między st. Demiechy i st. Rzeczycza na rz. Wiedrycz: dwa: 1) 32 m dłg.,
2) 42,6 m dłg.;
 - 10) między st. Demiechy i st. Rzeczycza na rz. Rebusy: 12,8 m dłg.;
 - 11) na st. Rzeczycza na rz. Dniepr 2 mosty żel.-betonowe około 200 m dłg. na 3 filarach każdy, odstęp między mostami 15 m, między filarami 30 m — drugi most wybudowany w roku 1926.

XI. Żłobin — Kalinkowicze — Owruż.

Linja jednotorowa. Gruntowny remont (wymiana podkładów, szyn i naprawa nawierzchni), wykonany w r. 1925/26.

Stacje:

Żłobin (patrz linja Radoszkowicze — Mińsk — Żłobin, stacja Nr. 10).

- 1) **Mormal** (mijanka) — brak wiadomości.
- 2) **Jaszczyce** (mijanka) — brak wiadomości.
- 3) **Szaciłki**
5 torów (długość użyteczna 1,450 m),
stacja wodna.
- 4) **Żerdź** (mijanka)
3 tory (długość użyteczna 640 m).
- 5) **Ostankowicze**
4 tory (długość użyteczna 700 m),
stacja wodna.
- 6) **Chołodniki**
3 tory (długość użyteczna 760 m),
- 7) **Goroczycze**
4 tory (długość użyteczna 1,125 m),
bocznicą wąskotorowa do wyrębów leśnych,
1 rampa boczna (wymiarów nie stwierdzono),
stacja wodna.
- 8) **Juszeki** (mijanka)
3 tory (długość użyteczna 530 m).
Kalinkowicze (patrz linja X. Żytkowicze — Ka-
linkowicze — Rzeczycza, stacja Nr. 10).
- 9) **Pchowo** (mijanka)
3 tory (długość użyteczna około 900 m).
bocznicą do portu Pchowo na rz. Prypeć około 2 km
dłg.
- 10) **Mozyrz**
5 torów (długość użyteczna około 3,000 m),
bocznicą do składu materiałów i do rz. Prypeć (oko-
ło 2,100 m dłg),
1 rampa boczna, około 40 m,
2 magazyny,
stacja wodna.
- 11) **Preńka** (mijanka)
- 12) **Koziienki** (mijanka)
4 tory, w tem 1 ślepy (długość użyteczna oko-
ło 1,500).
- 13) **Michałki** (mijanka)
3 tory (długość użyteczna około 1,400 m).
- 14) **Mijanka 145** z bocznicą leśną do wsi Remezy 16 km dłg.
- 15) **Jelsk**
5 torów, w tem 1 ślepy (długość użyteczna około
2,200 m),
stacja wodna.

- 16) Bogutyce (mijanka) 3 tory, bocznica leśna 12,8 km dłg.
- 17) Sławeczno 5 torów.
- 18) Wystupowicze (mijanka) 3 tory,
- 19) Bereżest 5 torów.
- 20) Grośka (mijanka) z bocznicami leśnymi:
a) szerokotor. 4,3 km dłg.
b) wąskotor. 6 km dłg.
- 21) Tołkaczew (mijanka) 3 tory,
- 22) Owruć I, 8 torów,
2 rampy: a) Boczna, drw., 250 m dłg.,
b) półotwarta, krótka na podmurówce, stacja wodna.

Moasty:

- 1) Między st. Żłobin i st. Mormal na rz. Dobyśnia: drw., 36,2 m dłg.;
- 2) między st. Żłobin i st. Mormal na strumyku: żel., 10,6 m dłg.;
- 3) między st. Jaszczyce i st. Szaciłki na rz. Wydryca: drw., 44,7 m dłg. (słaby);
- 4) między st. Jaszczyce i st. Szaciłki na rz. Berezyna: drw., 337,9 m dłg.;
- 5) między st. Żerdź i st. Ostankowicze na rz. Żerdzianka: 2 żel.-bet., po 25,6 m dłg.;
- 6) między st. Goroczyce i st. Juszek na rz. Obidówka: żel.-bet., 32 m dłg.;
- 7) między st. Goroczyce i st. Juszek na strumyku: żel. bet., 10,6 m dłg.;
- 8) między st. Juszek i st. Kalinkowicze na rz. Hlybocek: żel.-bet., 32 m dłg.;
- 9) między st. Kalinkowicze i st. Mozyrz na rz. Prypeć: żel., 690 m dłg.;
- 10) między mijanką Michałki i st. Jelsk na rz. Mytwa: około 30 m dłg.;
- 11) na rz. Sławeczna: około 50 m dłg.;
- 12) między st. Sławeczno i mijanką Wystupowicze na rz. Zeton: około 25 m dłg.

XII. Wasilewicz — Chojniki.

Jednotorowa — brak danych.

LINJE WĄSKOTOROWE.

Na opisanym obszarze kolejki wąskotorowe mają wyłącznie lokalne znaczenie i służą przeważnie dla zwózki materiałów drzewnych.

Poniżej podany wykaz linii wąskotorowych przedstawia stan z roku 1922.

L i n j a	Rozpię- tość toru w mm.	Dłu- gość w km	Rodzaj trakcji	Przeznacze- nie (rodzaj towaru prze- wozowego)
1) Bigosowo — Połock — Witebsk.				
Połock—fbr. b. Korsaka	750	16,3	par.	cegła
Kniażyce—w. Śliżyki i m. Boł- tyki (nad rz. Zach. Dźwiną) .	750	48	par.	drzewo
2) Niegorieloje — Mińsk — Orsza.				
Mińsk—leśnictwo Wańkowicze .	750	11	par.	drzewo
Mińsk (elektrownia)—leśnictwo Komarowskie	750	8	par.	drzewo i torf
3) Sluck — Osłupowicze.				
Wierchutino — Plaże	750	10,7	konna	drzewo
Stare Drogi — Isajewicze	900	8,5	konna	drzewo
4) Żytkowicze — Kalinkowicze — Rżeczycza.				
Żytkowicze do kanału	700	2,7	konna	drzewo
2 km za st. Staruszki—wyręby leśne	750	5,9	konna	drzewo
Kopcewicze — wyręby leśne . .	750	16	par.	drzewo
Babicz — wyręby leśne	750	37	par.	drzewo
5) Kalinkowicze — Żłobin.				
Gołoczycze — wyręby leśne . . .	750	7,5	par.	drzewo

ROZDZIAŁ II.

Drogi kołowe.

Opis dróg kołowych opracowany jest na podstawie:

- a) wiadomości obserwacyjnych;
- b) sowieckiego opisu dróg z r. 1922 („Wojenno-geograficeskawo oczerka zapadnawo rejonu”, wydanie sow. Sztabu zach. frontu);
- c) prasy i bibliografii sowieckiej.

Ocena przydatności dróg dla ruchu zaprzęgów wojskowych, oraz opis warunków obserwacji podane są na podstawie rozpoznań terenowych, wykonywanych niejednokrotnie przez osoby bez fachowego przygotowania wojskowego, wobec czego przyjmowane muszą być z zastrzeżeniem.

Dane o mostach, zaczerpnięte z raportów tychże rozpoznawców i sowieckiego opisu z r. 1922, w poszczególnych wypadkach okazać się mogą nieścisłe.

Charakterystyka nawierzchni i dane o wykonanych naprawach i budowie zastrzeżeń nie wzbudzała.

I. Charakterystyka techniczna.

1) Zarząd i podział. Na terytorjum B. S. R. R. drogi kołowe dzielą się na dwie kategorie:

- a) drogi państwowe w zarządzie ogólnie-związkowego komisariatu komunikacji (N. K. P. S.) w Moskwie;
- b) drogi „republikańskie” (miejscowe) w zarządzie komisariatu spraw wewnętrznych B. S. R. R. w Mińsku, który przekazuje swe kompetencje odpowiednim władzom miejscowym (okręgów, rejonów, sielsowietów).

2) Drogi państwowe. Do kategorii dróg państwowych zaliczone są wszystkie szosy oraz te drogi gruntowe, które mają ogólnie-państwowe znaczenie gospodarcze lub strategiczne.

Drogi państwowe mają stałą, zorganizowaną służbę drogową, która jest podzielona na odcinki (uczastki) drogowe. Średnio na 1 odcinek drogowy przypada 294 km bieżących dróg.

a) Szosy. Większość dróg szosowych na Białorusi została w latach 1927—29 gruntownie odremontowana i naprawiona. Ogólny stan szos w r. 1929 uznać można za zupełnie

zadawalniający. Mosty wszystkie odremontowane lub przebudowane — w dobrym stanie. Wytrzymałość mostów szosowych 7 — 10 ton.

b) **Drogi gruntowe.** Do r. 1929 ogromna większość gruntownych dróg państwowych została naprawiona a przydatność ich dla samochodów ciężarowych wyraża się następująco:

0,6% nadaje się dla ruchu samochodów cięż. wagi 7 ton,
15,3% nadaje się dla ruchu samochodów cięż. wagi 4 ton,
71,2% nadaje się dla ruchu samochodów cięż. wagi niżej 4 ton,
12,8% dla samochodów nie nadaje się.

Mosty przeważnie są naprawione lub odbudowane. Ogólny stan mostów zadawalniający. Wytrzymałość wystarczająca dla ciężkich zaprzęgów wojskowych.

3) **Drogi republikańskie** dzielą się na:

- a) okręgowe — w zarządzie władz okręgowych,
- b) rejonowe — w zarządzie władz wiejskich (sielsowietów).

Drogi republikańskie nie posiadają stałej służby drogowej. Nadzór, naprawę i konserwację wykonują dorywczo odpowiednie władze miejscowe.

a) **Drogi okręgowe.** Do kategorii dróg okręgowych zaliczone są drogi łączące miasta okręgowe, wszystkie drogi dojazdowe do stacyj kolejowych i drogi o znaczeniu administracyjnym i gospodarczym. Do r. 1929 naprawiono 6% dróg okręgowych (nasypanie nawierzchni, wykonanie rowów bocznych, naprawa grobli i mostów), 84% dróg wymaga częściowej naprawy i 10% jest w bardzo złym stanie.

Mosty na drogach okręgowych przeważnie naprawiono i odbudowano. Stan ogólny mostów zadawalniający. Wytrzymałość przeważnie wystarcza dla ciężkich zaprzęgów.

b) **Drogi rejonowe i wiejskie.** Do kategorii dróg rejonowych zaliczają się drogi gruntowe, łączące miasta rejonowe oraz miasta rejonowe z miejscowymi ośrodkami przemysłowymi i handlowymi. Drogi wiejskie łączą osiedla wiejskie.

Drogi rejonowe i wiejskie przeważnie są w złym stanie. Nawierzchnia nie naprawiana i nie utrzymywana. Mosty słabe, stare, naprawione prowizorycznie. Wytrzymałość mostów dla ciężkich zaprzęgów wojskowych przeważnie niewystarczająca.

II. Charakterystyka szczegółowa.

SKOROWIDZ DRÓG OPISANYCH.

A) Strefa północna.

- 1) Dryssa — Filipowa — Łużki — Połock.
- 2) Dżisna — granica państw. Bołonje — Połock.
- 3) Dryssa — Dżisna — Orzechowno — Uszcz.
- 4) Orzechowno — Wietrino — Połock.
- 5) Kublicze — Siedliszcze — Połock.
- 6) Połock — Gommel — Uszcz — Lepel.
- 7) Kublicze — Uszcz — Krijówszczyzna — Uła.
- 8) Dokazyce granica państwowa — Berezyna Płn. — Pyszno — Kamień — Boczejkowo.
- 9) Siwożno (rz. Dryssa) — Biała — Połock.
- 10) Połock — Krasnoje — Boczejkowo — Czaszniki.
- 11) Połock Dretuń — Sielniki (Newel).
- 12) Połock — Koziany — Wyrowła — Kuźminy.
- 13) Połock — Sirotino — Witebsk.
- 14) Boczejkowo — Bieszenkowicze — Witebsk.
- 15) Lepel — Czaszniki — Truchanowicze — Sienno — st. kol. Boguszewka.
- 16) Uła — Kuljaki — Sienno.
- 17) (Newel) — Łobok — Witebsk — Orsza.

B) Strefa środkowa.

- 18) Granica państw. (Tokary) — Pleszczenice — Ziembin — Bytcha — Borysów.
- 19) (Radoszkowicze) granica państw. — Biesiady — Hajna — Łohojsk — Borysów.
- 20) (Radoszkowicze) — granica państw. — Mińsk.
- 21) (Wołma) — granica państw. — Dulicze — Mińsk.
- 22) (Stołpce) — granica państw. — Niegoriłoje — Kojdanów — Mińsk.
- 23) Berezyna płn. — Pleszczenica — Łohojsk — Mińsk.
- 24) Mińsk — Smolewicze — Borysów.
- 25) Mińsk — Śniłowicze — Czerwień — Berezyna Płd.
- 26) Mińsk — Samochwałowicze — Kruglica — Grozów — Śluck.
- 27) (Stołpce) — Uzda — Dudicze — Błoń — Łapicze — Świsłocz.

- 28) (Nieśwież) — gran. państw. — Cimkowicze — Kopyl — Grozów — Hresk — Szyszczyce — Szczytkowice — Żytin — Talka — Łapicze.
- 29) Granica państw. — Słuck — Nowe Drogi — Bobrujsk.
- 30) Słuck — Urzecze — Hłusk.
- 31) Behomla — Ziembin — Borysów — Berezyna Płd. — Świsłocz — Bobrujsk.
- 32) Borysów — Tołoczyn — Orsza.
- 33) Berezyna Płd. — Bielynicze — Mohylew.
- 34) Świsłocz — Ochotycze — Stary Bychów.
- 35) Bobrujsk — Mohylew.
- 36) Bobrujsk — Rohaczew.
- 37) Czaszniki — Bóbr — Pohost — Lubonicze — Bobrujsk.
- 38) Sienno — Kochanowo — Nowy Szklów.
- 39) Orsza — Mohylew — Rohaczew.

C) Strefa południowa (Polesie).

- 40) Granica państw. (Lenin) — Żytkowicze — Kopcewicze — Konkowicze — Kalinkowicze — Rzeczycza.
- 41) (Dawidgródek) — granica państw. Maleszewo — Turów — Ozierany — Mozyrz — Brahın — Łójów.
- 42) (Chrapuń) — gran. państw. — Toneż — Żłodin — Mozyrz.
- 43) Hłuszkiewicze — Lelczyce — Żłodin.
- 44) Słuck — Pohost — Wilczyna — Babunicze — Korczówka — Petryków.
- 45) Żytkowicze — Czierany — Toneż — Bukcza — Hłuszkiewicze
- 46) Hłusza — Hłusk — Kopatkowicze — st. kol. Ptycz.
- 47) Bobrujsk — Parycze — Ozarycze — Mozyrz.
- 48) Mozyrz — Michałki — Jelsk — Józefowo — (Owruć).
- 49) Rohaczew — Żłobin — Słoboda Jakimowska — Domonowicze.
- 50) Parycze — Horwał — Rzeczycza — Łójów.
- 51) Michałki — Narowl — Białosoroki — (Czarnohyl).
- 52) Brahın — Ładyżki (Czarnohyl).

O P I S D R Ó G.

- 1) Dryssa — Filipowa — Łużki — Połock.
- Gruntowa.** Dla ciężkich zaprzęgów 6—10 m szer., ps.-gln. Rowy boczne. (Naprawiona w r. 1928).

Obserwacja: odcinek m. Dryssa — m. Filipowa i w rej. m. Połock otwarty, pozatem teren zalesiony.

Mosty: wszystkie nowe, w dobrym stanie:

- 1) m. Magiery — drw., 15 m dłg., 6 m szer.;
- 2) m. Brady — drw., 20 m dłg., 6 m szer.;
- 3) m. Połock (na rz. Połota) — drw., około 100 m dłg. (?), dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Połock (na rz. Dźwina) — dwa:
 - a) drw., około 250 m dłg., 6—8 m szer., dla lekk. zaprz.;
 - b) żel.-bet. w budowie (w r. 1928).

2) (Dzisna) — granica państw. — Bołonje — Połock.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. 6—7 m szer., gln.-ps. (odcinki ps.). Rowy boczne. Naprawiona w r. 1928 przez nasypanie żwiru i piasku.

Obserwacja: od granicy do m. Bołonje dość dobra (miejscami lasy); Bołonje — Połock teren zalesiony.

Mosty:

- 1) m. Paludowicze (na rz. Nacza) — drw., 15 — 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Bołonje (na rz. Uszacz) — drw., około 50 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928);
- 3) flw. Widok (na rowie) — drw., 21 m dłg., 5 m szer.;
- 4) m. Połock (na rz. Dźwina) — dwa:
 - a) drw., około 250 m dłg., 6—7 m szer., dla lekk. zaprz.;
 - b) żel.-bet. w budowie (w r. 1928).

3) Dryssa — Dzisna — Orzechowno — Uszacz.

Gruntowa. Odcinek m. Dryssa — m. Dzisna dla lekkich zaprzęgów (zaniedbany); m. Dzisna — m. Uszacz dla ciężkich zaprzęgów (w porze suchej).

Odcinek m. Dryssa — flw. Wiktoryn 2—5 m szer., ps.-gln. lub gln.ps.; flw. Wiktoryn — m. Uszacz 5 m szer., gln., wyboisty (w m. Horodok i m. Bobynicze strone zjazdy).

Obserwacja: na ogół dobra (miejscami utrudniona parcelami lasów i krzaków).

Mosty:

- 1) w m. Dzisna most zniszczony (brodu niema);
- 2) w m. Uszacz (na rz. Uszacz) — drw., 30 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

4) Orzechowno — Wietryno — Połock.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów. 6—8 m szer., ps.-gln. lub ps. (Odcinek m. Orzechowno — m. Wietryno naprawiony w r. 1928).

Obserwacja: w rej. m. Orzechowno dobra, dalej utrudniona licznymi partjami lasów i krzaków, szczególnie na odcinku Wietryno — Połock.

Mosty:

- 1) 3 km na wsch. od m. Orzechowno (na rz. Nacza) — drw., 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Kutniany (na rz. Uszacz) — drw., około 60 m dłg. (?), 6 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 3) m. Połock (na rz. Dźwina) — dwa:
 - a) drw., około 250 m dłg., 6—8 m szer., dla lekk. zaprz.;
 - b) żel.-bet. w budowie (w r. 1928).

5) Kublicze — Sieliszcze — Połock.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów. 6 m szer., ps., miejscami ps.-gln. lub gln. (Naprawiona w r. 1927 i 1928).

Obserwacja. Do m. Wałkowszczyzna naogół dobra, dalej teren zalesiony.

Mosty:

- 1) m. Siedliszcze (na rz. Sielanka) — drw., 15 m dłg., 4 m szer., stary, dla ciężk. zaprz. niepewny;
 - 2) m. Zaskorki (na rz. Uszacz) — drw., około 22 m dłg., 4,5 m szer., stary, dla lekk. zaprz.;
 - 3) m. Połock (na rz. Dźwina) — patrz droga 1.
- Wszystkie mniejsze mosty naprawiono w r. 1928.

6) Połock — Gommel — Uszacz — Lepel.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej ruch ciężkich wozów na odcinkach Gommel — Uszacz i Jurkowa Stiena — st. kol. Lepel utrudniony). 6—8 m szer., gln. (miejscami odcinki ps.). Odcinek Uszacz — Lipowiec dyłowany. Prowizoryczną naprawę drogi wykonano w r. 1928. Linja stałej komunikacji autobusowej.

Obserwacja: na odcinku m. Połock — m. Uszacz utrudniona parcelami lasów, na odc. Uszacz — Lepel przeważnie dobra.

Mosty:

- 1) m. Połock (na rz. Dźwina) — patrz drg. 1.;
- 2) m. Bielczyca — drw., 16 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz. (budowany w roku 1928); objazd w pobliżu niemożliwy;
- 3) na rz. łączącej jez. Suja i jez. Turowla — drw., 28 m dłg., 4,5 m szer. (bud. w r. 1927);
- 4) m. Gommel — drw., 36 m dłg., 4,5 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 5) flw. Gommel — drw., 12 m dłg., 4,5 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 6) m. Orzechowno — drw., 11 m dłg.;
- 7) m. Wołczowa (na rz. Wołcza) — drw., 12 m dłg., 4,5 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 8) m. Sudaki (na rz. Szadnia) — drw., 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 9) na kan. Lepelskim — drw., 30—40 m dłg., 6 m szer.;
- 10) m. Lepel (na rz. Jessa) — trzy drw.:
 - a) 70 m dłg., 7 m szer., dla ciężk. zaprz.;
 - b) i c) przy młynie — 12—15 m dłg., 6 m szer., dla wozów lekk.

7) Kublicze — Uszacz — Krijówszczyzna — Ulla.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (odc. Uszacz — Soroczyno podczas roztopów dla ruchu zaprzęgów wojskowych uciążliwy) 5—8 m szer., do m. Sieliszcze ps., dalej do m. Soroczyno gln.-ps. lub gln., następnie znowu ps.; na odc. Orzechowno — Soroczyno wyboista i błotnista.

Obserwacja: na odcinku m. Kublicze — m. Sieliszcze i odc. m. Kryży — m. Ulla naogół dobra, pozatem utrudniona lasami.

Mosty:

- 1) m. Sieliszcze (na rz. Sielanka) — drw., 15 m dłg., 4 m szer., stary, dla ciężk. zaprz. niepewny;
- 2) m. Uszacz (na rz. Uszacz) — drw., 30 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Wołczowa (na rz. Wołcza) drw., 12 m dłg., 4,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Orzechowno — drw., 11 m dłg.;
- 5) m. Czerświaty — drw., 30 m dłg., 4,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;

6) m. Ulla (na rz. Ulla) — drw., 160 m dłg., 6 m szer. dla lekk. zaprz.;

7) m. Ulla (na rz. Dźwina) — żel., 100—150 m dłg., 2 żel.-bet. filary, dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928).

8) (Dokszyce) — granica państw. — Berezyna Płn. — Pyszno — Kamień — Boczejkowo.

Gruntowa. Odcinek m. Berezyna m. Pyszno dla lekkich zaprzęgów (po naprawie mostów), potem dla ciężkich zaprzęgów. 6—10 m szer., gln.-ps., na odc. Berezyna — Pyszno błotnista, miejscami wyłożona nadgniętymi dylami. (W r. 1927 naprawiona częściowo nawierzchnię i niektóre mosty).

Obserwacja: słaba (lasy i drzewa przydrożne).

Mosty:

1) na rz. Ponia — drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz. (objazd 1 km poniżej wbród, 0,6 m głęb.);

2) m. Berezyna Płn. (na rz. Berezyna) — drw., 70 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz. (objazd 200 m powyżej wbród, 0,6 m głęb.);

3) 2,3 km na wsch. od m. Berezyna (na rz. Moskowica), drw., 10—12 m dłg., 5—6 m szer., dla ciężk. zaprz. (wybudow. w r. 1927); objazd o 0,5 km powyżej wbród dla konnych;

4) m. Podłomna (na rz. Szadnia) — drw., 25 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

Na odcinku Berezyna — Pyszno liczne mosty, przeważnie podniszczone i słabe, niepewne nawet dla wozów krajowych.

9) Siwożno (rz. Dryssa) — Biała — Połock.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. 6—8 m szer., ps., miejscami gln.

Obserwacja: do m. Biała i w rej. m. Połock naogół dobra, potem droga biegnie przez lasy.

Mosty:

1) m. Siwożno (na rz. Dryssa) — drw., 102 m dłg. (?), 6 m szer.;

- 2) m. Połock (na rz. Połota) — drw., 100 m dłg. (?), dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Połock (na rz. Dźwina) — p. drg. I.

10) Połock — Krasnoje — Boczejkowo — Czaszniki.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej tylko dla lekkich zaprzęgów). 6—10 m szer., do m. Hłyboczka ps., dalej ps.-gln., z krótkimi bagnistymi odcinkami między m. Połuozerje i m. Żeljezy.

Obserwacja: w rej. m. Połock dobra; odcinek m. Połock — m. Hłyboczka dla obserwacji trudny (lasy); odcinek Hłyboczka — Czaszniki naogół otwarty.

Mosty:

- 1) m. Połock (na rz. Dźwina) — dwa:
 - a) drw., około 250 m dłg., 6—8 m szer., dla lekk. zaprz.;
 - b) żel.-bet. w budowie (w r. 1928);
- 2) m. Turówka (na rz. Turowlanka) — drw., 12 m szer., słaby;
- 3) m. Piskuny — drw., słaby;
- 4) m. Nizgołowje — drw., 21 m dłg., 6 m szer.;
- 5) m. Kozanowka (na suchym jarze) — drw., 12 m dłg., 6 m szer.;
- 6) m. Czaszniki (na rz. Ulla) — drw., 40 m dłg. (?) 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

11) Połock — Dretuń — Sielniki — (Newel).

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (odcinek Jurowicze — Dretuń w porze mokrej dla ruchu ciężkich zaprzęgów uciążliwy). 4—8 m szer., ps., miejscami torfiasta. Na małych odcinkach brukowana. Rowy boczne. Naprawiona w r. 1927 — 28.

Obserwacja: w rejonie m. Połock dobra, dalej tereny zalesione.

Mosty:

- 1) m. Połock (na rz. Połota) — drw., 100 m dłg. (?), dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Jurowicze (na rz. Uznica) — drw., 21 m dłg., 5—6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) między m. Bobowiki a m. Dretuń (na rz. Stradań) — drw., 10 m dłg., 3—4 m szer., dla ciężk. zaprz.

12) Połock — Koziany — Wyrowla — Kuźminy.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów. 5—7 m szer., ps.-gln., na odcinku Połock — Borowo, miejscami błotnista.

Obserwacja: w rej. m. Połock dobra; odc. m. Połock — m. Rudnia zakryty lasami; odc. m. Rudnia — m. Kuźminy przeważnie otwarty.

Mosty: 1) m. Arciuchy (na rz. Sośnica);

2) m. Koziany (na rz. Obol) — drw. 51 m dłg.

13) Połock — st. kol. Sirotino — Witebsk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (odcinek st. kol. Sirotino — Stare Sioło w porze mokrej dla lekkich zaprzęgów — wyboista), gln. lub gln.-ps. Nowy trakt w budowie (od st. kol. Obol, przez st. kol. Łowsza do m. Jaźwino nowa trasa wzdłuż toru kolejowego) dotychczas ukończono odcinki Połock — st. kol. Sirotino i Stare Sioło — Witebsk.

Obserwacja: naogół dobra, miejscami utrudniona parcelami lasów.

Mosty:

1) m. Strunia (na rz. Strunka) — drw., około 60 m dłg., dla ciężk. zaprz.;

2) m. Sośnica (na rz. Sośnica) — żel., około 80 m dłg., dla ciężk. zaprz.;

3) m. Berkowice (na rz. Obol) — nowy most w budowie; obok na starym trakcie — drw., około 120 m dłg.;

4) m. Stare Sioło — drw., około 60 m dłg., dla ciężk. zaprz. (wybudowany w r. 1929);

5) m. Letcy — drw., około 40 m dłg., dla ciężk. zaprz.

Pozatem liczne mostki w budowie.

14) Boczejkowo — Bieszenkowicze — Witebsk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej ruch zaprzęgów wojskowych uciążliwy). 12—15 m szer., do m. Bieszenkowicze gln., dalej ps. lub ps.-gln. Odcinek m. Bieszenkowicze — Witebsk naprawiony w r. 1927.

Obserwacja: dobra tylko na odcinku Boczejkowo — Bieszenkowicze i Ostrowno — Witebsk. Droga wysadzana drzewami.

Mosty:

1) m. Boczejkowo (na rz. Ulla) — drw., około 40 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz. (objazd) 250 m na pln. wbród, 0,8 m głęb., dno ps.);

- 2) m. Swieczka (na rz. Swieczka) — drw., 47 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Krywina (na rz. Krywina) — drw., 15 m dłg., 2,5 m szer., dla wozów miejscowych; obok w budowie drw., 30 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 4) pod m. Witebsk (na rz. Łuczesa) — drw., prowizoryczny, 35 m dłg., 6 m szer., dla lekk. zaprz. (nowy most żel.-bet. — w budowie);
- 5) m. Witebsk (na rz. Dźwina) — żel., 190 m dłg., 10 m szer., 3 przęsła, dla ciężk. zaprz.

15) Lepel — Czaszniki — Truchanowicze — Sienno — st. kol. Buguszevska.

Dla ciężkich zaprzęgów. Odcinek Lepel — Sienno. **gruntowy**, 8—10 m szer., gln. (do m. Czaszniki) i ps.-gln. (do m. Sienno); odcinek Sienno — st. kol. Boguszevska **szosa**, 8,5 m szer. Odcinek Czaszniki — Sienno **szosa** w budowie.

Obserwacja: na odc. m. Lepel — m. Sienno naogół dobra, m. Sienno — st. Boguszevska utrudniona lasami.

Mosty:

- 1) m. Lepel (obok drogi na rz. Ulla) — drw., 45 m dłg., 7 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Łosońnica (na rz. Łosońnica) — drw., 24 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Smolańcy (na rz. Łukomka) — drw., 21 m dłg.;
- 4) m. Truchanowicze (na kanale) — drw., 10,5 m dłg.;
- 5) m. Truchanowicze (na rz. Uswiejka) — drw., 37,5 m dłg., dla ciężk. zaprz.

16) Ulla — Kuljaki — Sienno.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. 8—9 m szer., gln.

Obserwacja: naogół dobra, miejscami utrudniona parcelami lasów.

Mosty: 1) m. Ulla (na rz. Dźwina) — żel., 100—150 m dłg., 2 filary żel.-bet., dla ciężk. zaprz. (budow. w r. 1928).

O innych mostach brak danych.

17) (Newel) — Łobok — Witebsk — Orsza.

Szosa. Dla wszelkich zaprzęgów i samochodów, 8,5 m szer., z jezdnią 4—5 m.

Obserwacja: do m. Łuczesa naogół dobra, dalej utrudniona lasami.

Mosty:

- 1) m. Rudnia (na rz. Obol) — brak danych;
- 2) m. Gorodok — brak danych;
- 3) m. Witebsk (na rz. Dźwina) — żel., 190 m dłg., 10 m szer., 3 przęsła, dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Szapeczina (na rz. Suchodówka) — drw., 45 m dłg., z dwoma jezdniami, dla ciężk. zaprz.;
- 5) m. Orsza (na rz. Dniepr) — dwa:
 - a) 415 m dłg., 6,5 m szer., (naprawiony w roku 1928);
 - b) 700 m dłg., 9 m szer. (naprawiony w 1928 roku), oba dla ciężk. zaprz.

18) Granica państw. (Tokary) — Pleszczenica — Ziembin — Bytcha — Borysów.

Dla ciężkich zaprzęgów. Odcinek granica — Pleszczenica **gruntowy**, 8—9 m szer., ps.-gln. Rowy boczne (Naprawiony w r. 1927). Odcinek Pleszczenica — Ziembin szosa w budowie. Odcinek Ziembin — Borysów **szosa** (nowo wybudowana, dotychczas ukończono tylko połowę szerokości jezdni, t. j. 2,5 m, druga połowa gruntowa). Na odcinku Pleszczenica — Borysów linja stałej komunikacji autobusowej.

Obserwacja: słaba (droga biegnie przeważnie przez lasy).

Mosty:

- 1) m. Puszczenka — drw., 18 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz. (objazd wbród dla lekk. zaprz.);
- 2) m. Chatajewicze (na rz. Drylka) — drw., 12—14 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz., objazd wbród;
- 3) m. Rudnia (na rz. Dwinoza) — drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Lipki (na rz. Czernica) — drw., około 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 5) m. Lipki (na rz. Cna) — drw., 34 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) m. Ziembin — drw., 12 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Zeretwianka (na dopływie rz. Hajna) — drw. 60 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 8) na rz. Hajna — drw., około 100 m dłg., 6 m szer., dla

ciężk. zaprz.;

9) na odnodze rz. Hajna — drw., około 50 m dłg., dla ciężk. zaprz.;

10) m. Wiesiołowo (na odnodze rz. Berezyna) — drw. około 30 m dłg., dla ciężk. zaprz.;

11) m. Wiesiołowo (na rz. Berezyna) — drw., około 200 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

19) (Radoszkowicze) — granica państw. — Biesiady — Hajna — Łohojsk — Borysów.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej dla lekkich zaprzęgów). 4,5—9 m szer., do m. Jurjewo gln.-ps., wyboista, miejscami w wykopach, dalej ps., na małych odcinkach bagnista i pokryta przegniłymi dylami.

Obserwacja: słaba, szczególnie na odcinku m. Jurjewo—m. Borysów.

Mosty: naogół słabe i w złym stanie.

1) m. Biesiady (na rz. Udranka) — drw., 13 m dłg.;

2) m. Sołodziniewicz (na rz. Slezanka) — 3 drw., 11—66—26 m dłg.;

3) m. Łohoża (na rz. Zaślanka) drw., 13 m dłg., słaby;

4) m. Jurjewo (na rz. Usiaża) — drw., 45 m dłg., 7,5 m szer., dla lekk. zaprz.;

5) zaśc. Brodnia (na rz. Kamienka) — drw., 35 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz. (nowy);

6) m. Borysów (na rz. Berezyna) — 3 drw.:

a) 330 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;

b) 120 m + nasyp 150 m + 120 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;

c) kładka 120 m + nasyp 180 m + 120 m dłg., 3 m szer., dla pieszych.

20) (Radoszkowicze) — granica państw. — Mińsk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów, odcinek Siemkowo — Mińsk uciążliwy (piachy). 6—9 m szer., ps. Odcinek Gorodok — Mińsk częściowo na groblach.

Obserwacja: naogół dobra.

Mosty:

1) m. Gorodok (na rz. Wiacza) — drw., 28 m dłg., 9 m szer., dla ciężk. zaprz.;

2) m. Zaceń—drw., 10 m dłg., 7 m szer., dla lekk. zaprz.;

- 3) m. Mińsk (na rz. Świsłocz) dwa:
a) drw., 30—60 m dłg., 5—10 m szer., dla ciężk. zaprz.;
b) żel.-bet., 40 m dłg., dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928).

21) (Wołma — granica państw.) — Dulicze — Mińsk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (odcinek granica — Sieliszcze podczas roztopów wiosennych i po deszczach dla lekkich zaprzęgów). 6—10 m szer., gln., miejscami ps., w nizinnych miejscach dylowana.

Obserwacja: utrudniona ze względu na liczne parcele lasów i krzaków.

Mosty: 1) Mińsk — p. drg. 20.

22) (Stołpce) — granica państw. — Kojdanów — Mińsk.

Grunтова. Ruch ciężkich zaprzęgów uciążliwy (grunt ps.), 6—11 m szer., ps. lub ps.-gln.; odcinek m. Siennica — m. Mińsk, szosa. Miejscami rowy boczne. Na odcinku Niegoriełoje — Mińsk linja stałej komunikacji autobusowej (r. 1929).

Obserwacja: przesłonięta przydrożnymi drzewami (brzozy) i częściowo lasami.

Mosty:

- 1) m. Niegoriełoje (na rz. Przybleć) drw., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Krysowa (na rz. Ussa) — drw., 30 m dłg., 6—8 m szer., dla ciężk. zaprz. (naprawiony w r. 1927/28);
- 3) m. Podgaj (na rz. Ptycz)—drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

23) Berezyna Płn. — Pleszczenica — Łohojsk — Mińsk.

Dla ciężkich zaprzęgów. Odcinek m. Berezyna—m. Pleszczenica **gruntowy**, 4—5 m szer., ps. lub ps.-gln. Odcinek m. Pleszczenica — m. Mińsk szosa w budowie. Na odc. Berezyna — Behomla i Pleszczenica — Mińsk, stała linja komunikacji autobusowej (r. 1929).

Obserwacja: utrudniona zalesieniem.

Mosty: wszystkie mosty na odcinku Pleszczenica — Mińsk w dobrym stanie (naprawione w r. 1928/29).

- 1) m. Lipsk (na rz. Osowino) — drw.;
- 2) m. Ulesie (na rz. Osowicz) — drw.;

- 3) 6 km na pld. od m. Pleszczenica (na rz. Dźwinoza) — drw., 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Łohojk (na rz. Hajna) — drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.; drugi drw. w budowie;
- 5) m. Gorodok (Ostroszycki), (na rz. Wieśnianka) 2 drw., po 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) m. Mińsk (na rz. Świsłocz):
 - a) drw., 30—60 m dłg., 5—10 m szer., dla ciężk. zaprz.;
 - b) żel.-bet., 40 m dłg., (zbudowany w r. 1928),

24) Mińsk — Smolewicz — Borysów.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. Odcinek m. Mińsk—m. Żodzin 8 m szer., ps.-gln.; m. Żodzin—m. Borysów — 15—18 m szer., ps. Rowy boczne. Projektowana budowa szosy.

Obserwacja: utrudniona lasami (droga wysadzana drzewami).

Mosty:

- 1) m. Mińsk (na rz. Świsłocz):
 - a) drw., 30—60 m dłg., 5—10 m szer., dla ciężk. zaprz.;
 - b) żel.-bet., 40 m dłg., (zbudowany w 1928 r.);
- 2) m. Borysów (na rz. Berezyna):
 - a) 330 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
 - b) 120 m + nasyp 150 m + 120 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
 - c) kładka drw., 120 m + nasyp 180 m + 120 m dłg., 3 m szer., dla pieszych.

Pozatem liczne mostki, w dobrym stanie (naprawione).

25) Mińsk — Smiłowicz — Czerwień — Berezyna Pld.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. Około 10 m szer., gln.-ps. Projektowana budowa szosy. Linja stałej komunikacji autobusowej (1929 r.).

Obserwacja: do m. Czerwień (Ihumień) naogół dobra, dalej lasy.

Mosty: wszystkie naprawione, w stanie dobrym, dla ciężk. zaprzęgów.

- 1) m. Nowy Dwór (na rz. Świsłocz) — 2 drw.: 21 i 56 m dłg., 8,5 m szer.;
- 2) m. Karaliszczewicz (na rz. Świsłocz) — drw., 75 m dłg.;
- 3) m. Sinielo (na rz. Świsłocz) 2 drw., 47 i 70 m dłg., 9 m szer.;

- 4) m. Korzuny (na rz. Wołma) — drw., 40 m dłg., 4 m szer.;
- 5) m. Smitłowicze (na rz. Wołma) — drw., 21 m dłg., 8 m szer.;
- 6) m. Chwojniki (na rz. Owsiszczce) — drw., 10 m dłg., 6 m szer.;
- 7) m. Czerwień (na rz. Ihumienka) — drw., 15 m dłg., 6 m szer.

26) **Mińsk — Samochwałowicze — Kruglica — Grozów — Słuck.**

Odcinek Mińsk — Samochwałowicze **szosa** dla wszelkich zaprzęgów i samochodów (wybudowana w r. 1929).

Odcinek Samochwałowicze — Słuck **gruntowa**, dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej ruch ciężkich wozów uciążliwy, szczególnie na odcinku m. Rabinówka — m. Dołginicze) 10 m szer., ps.-gln., na odcinku Rabinówka — Dołginicze błotnista. W budowie szosa, prace rozpoczęte na przestrzeni 6—8 km od Słucka; trasa biegnie w linii prostej, niezależnie od traktu.

Komunikacja autobusowa Mińsk — Uzda — Słuck (1929).
Obserwacja: na odcinku Ozero — Grozów utrudniona lasami, pozatem dobra; droga wysadzona drzewami.

Mosty:

- 1) m. Samochwałowicze (na rz. Ptycz) — drw., 12 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Moroczki (na rz. Łosza) — drw., około 60 m dłg., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Koniuchy (na rz. Łokneja) — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (budow. w r. 1928).

27) **(Stołpce — granica państw.) — Uzda — Dudzicze — Błoń — Łapicze — Świsłocz.**

Gruntowa. Dla lekkich zaprzęgów. 5—10 m szer., gln. lub gln.-ps., na małych odcinkach ps., źle utrzymana, wyboista; na odcinku Puchowicze — Świsłocz w naprawie.

Obserwacja: na odcinku granica — m. Uzda i m. Rudkowa — m. Błoń dobra, pozatem przesłonięta lasami.

Mosty:

- 1) m. Siemienowicze (na rz. Usa) — brak danych;
- 2) m. Uzda (na rz. Uzdzianka) — brak danych;

- 3) m. Dudzicze (na rz. Ptycz) — 4 drw., z długą groblą;
- 4) m. Puchowicze (na rz. Świsłocz) — drw., 128 m dłg., dla lekk. zaprz.;
- 5) m. Bołoczanka (na rz. Bołoczanka) — brak danych;
- 6) pod m. Celanka — drw., 29 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (zbudowany w r. 1928);
- 7) wiadukt nad linią kol. Wierejce — Łapicze — drw., 48 m dłg., 8 m szer.;
- 8) przed m. Łapicze — drw., 29 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 9) m. Łapicze — drw., 18 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 10) za m. Łapicze — drw., 20 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 11) m. Bor (na mp. Izborsk) — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 12) m. Wiazy — drw., 60 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 13) 25 km przed m. Świsłocz — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928).

28) (Nieśwież — granica państw.) — Cimkowicze — Kopyl — Grozów — Hresk — Szyszczycze — Szczytkowice — Żytin — Talka — Łapicze.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów tylko w okresach suchych. 6—12 m szer. Odcinek granica — m. Grozów gln.-ps. lub gln., na wzniesieniach ps., wyboisty i rozjeżdżony, miejscami brukowany lub dylowany. Odcinek m. Grozów — m. Łapicze ps., w dolinie rz. Świsłocz bagnisty. W naprawie są odcinki: Cerebuty — Żytin i Oreszkowicze — Łapicze.

Obserwacja: do m. Szczytnica naogół dobra, dalej słaba ze względu na lasy. Odcinek granica m. Cimkowicze wysadzany drzewami.

Mosty:

- 1) m. Rajówka (na rz. Wyjenka) — drw., 25 m dłg., 6 m szer.;
- 2) m. Dołgaja (na rz. Moża) — drw., 20 m dłg., 6,8 m szer., dla miejscowych wozów;
- 3) m. Szestaki — drw., 13 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Kobyl (na rz. Moża) — 2 drw., po 30 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;

- 5) m. Jengerowszczyzna — drw., 17 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) m. Grozów — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Koniuchy (na rz. Łokneja) — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 8) m. Szyszczycze — drw., 14 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 9) m. Rudnowa (na rz. Stucz) — drw., 26 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 10) między m. Dubowoje i m. Rudzica — „Gorielyj Most” — drw., 60 m dłg., 8 m szer., objazd niemożliwy (bagno), dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 11) 2 km za m. Szczytkowicze — drw., 10 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 12) 3,5 km za m. Szczytkowicze — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 13) flw. Cerebuty — drw., 12 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 14) za m. Cerebuty — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 15) między m. Cerebuty i m. Żytin — dwa drw., 12 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.; 4 mosty w budowie;
- 16) m. Żytin (na rz. Ptycz) — 2 drw.:
 - a) 100 m dłg., 8 m szer.;
 - b) 48 m dłg., 8 m szer. (bud. w r. 1928), oba dla ciężk. zaprz.;
- 17) między m. Krymok i m. Sutin — 6 drw., 13—13—10—29—26—29 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (wszystkie za wyjątkiem pierwszego zbudowane w roku 1928);
- 18) m. Sutin (na rz. Sutin) — drw., 68 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 19) m. Sutin (na rz. Talka) — drw., 180 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 20) m. Cerebuty (na rz. Świsłocz) — drw., 70 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 21) za m. Oreszkowicze (na rz. Kamienka) — drw., 14 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 22) za m. Oreszkowicze (na rz. Młynok) — drw., 10 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 23) pod m. Celanka (na rz. Celanka) — drw., 29 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);

- 24) wiadukt nad linią kol. Werejce — Łapicze — drw., 48 m dłg., 8 m szer.;
- 25) przed m. Łapicze — drw., 29 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 26) m. Łapicze — drw., 18 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928).

29) Granica państw. — Słuck — Nowe Drogi — Bobrujsk.

Szosa. Dla wszelkich zaprzęgów i samochodów. 15—19 m szer., nawierzchnia szutrowana, 6—7 m szer. Naprawiona w r. 1927/28. Nawierzchnia w bardzo dobrym stanie. Na odcinku Słuck — Bobrujsk linia stałej komunikacji autobusowej (1929).

Obserwacja: od granicy do m. Sieliszcze dobra; od m. Sieliszcze do rz. Ptycz utrudniona lasami; od rz. Ptycz do m. Bobrujsk naogół dobra (lasy przeważnie wycięte, szczególnie w rejonach osiedli). Droga wysadzana drzewami.

Mosty: wszystkie w dobrym stanie.

- 1) m. Kijewicze (na rz. Morocz) — drw., 68 m dłg., 8 m szer.;
- 2) m. Kijewicze (na rz. Wdowa) — drw., 68 m dłg., 8 m szer.;
- 3) na rz. Łokneja — drw., 53 m dłg., 8 m szer.;
- 4) na rz. Słucz Ptn. — drw., 54 m dłg., 7 m szer.;
- 5) flw. Swoboda (na rz. Wesiejka) — drw., 64 m dłg., 8 m szer.;
- 6) na rz. Sliwka — drw., 60 m dłg., 7 m szer.;
- 7) m. Gorki (na rz. Oressa) — drw., 56 m dłg., 6 m szer.;
- 8) za m. Sołon (na rz. Sołon) — drw., 50 m dłg., 7 m szer.;
- 9) m. Słobódka (na rz. Dożdżanka) — dwa drw.;
- 10) m. Stare Drogi (na rz. Kasztanka) — drw., 40 m dłg., 6 m szer.;
- 11) między m. Nowe Drogi i m. Szlachtycza — 4 drw., 10—12 m dłg., 6 m szer.;
- 12) m. Jewsiejewicze (na rz. Ptycz) — drw., 40 m dłg., 8 m szer., (bud. w r. 1928);
- 13) m. Sieliszcze (na rz. Krasna) — drw., 73 m dłg., 8 m szer.;
- 14) flw. Zasino (na rz. Starynka) — drw.;
- 15) flw. Kisielewicze (na rz. Bobrujka) — drw.;
- 16) m. Bobrujsk (na rz. Berezyna) — drw., 192 m dłg., 10,5 m szer.; drugi most w budowie.

30) Słuck — Urzeczce — Hłusk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (na odcinkach podmokłych ruch ciężkich wozów utrudniony). 6—12 m szer., ps., na małych odcinkach gln. lub bagnista.

Obserwacja: od m. Słuck do m. Urzeczce naogół dobra, od m. Urzeczce do m. Hłusk lasy.

Mosty:

- 1) m. Słuck (na rz. Słucz Płn.) — drw., 50 m dłg., dobra,
- 2) na rz. Sliwka — dobry;
- 3) m. Urzeczce (na rz. Berstowka) — drw., 35 m dłg., 3,5 m szer.;
- 4) m. Otoczki (na rz. Otoczka) — brak danych;
- 5) na pld. od m. Wierchutino (na rz. Oressa) drw., 30 m dłg., 3,5 m szer.;
- 6) m. Budenicze (na rz. Piotrówka) — drw., słaby;
- 7) m. Olnice (na rz. Olnica) — drw., 12 m dłg., 3,5 m szer.

31) Behomla — Ziembin — Borysów — Berezyna Płd. — Świsłocz — Bobrujsk.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (na odcinku m. Behomla — m. Ziembin i m. Pryterpa — m. Świsłocz oraz pod m. Bobrujsk ruch ciężkich zaprzęgów uciążliwy). Odcinek Behomla — Ziembin 4—9 m szer., ps., miejscami ps.-gln.; Ziembin — Kostiuki szosowany; Kostiuki — Borysów 9 m szer., ps., w r. 1927 częściowo naprawiony; Borysów — Berezyna Płd. 3—4 m szer., gln.-ps.; m. Berezyna — m. Świsłocz 10—12 m szer., ps.; m. Świsłocz — m. Bobrujsk 6 m szer., ps. Miejscami rowy boczne. Na odcinku m. Berezyna — m. Bobrujsk w r. 1928 wykonano prowizoryczną naprawę nawierzchni. Na odcinku Behomla — Ziembin linja stałej komunikacji autobusowej (1929).

Obserwacja: na odcinku od m. Behomla do m. Ziembin naogół dobra (miejscami utrudniona parcelami krzaków lub lasów); od m. Ziembin do m. Bobrujsk droga biegnie przez tereny zalesione.

Mosty:

- 1) m. Behomla (na rz. Możanka) — małe mosty drw. w dobrym stanie;
- 2) m. Wołcza (na rz. Ljantka) — małe mosty drw., w dobrym stanie;

- 3) m. Klinniki (na rz. Dereżynka) — małe mosty drw., w dobrym stanie;
- 4) m. Gorełoje (na rz. Gorodenka) — małe mosty drw., w dobrym stanie;
- 5) m. Żeretwianka (na odnodze rz. Hajna) — drw., 60 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) na rz. Hajna — drw., około 100 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 7) m. Wlk. Stachów (na rz. Brodnia) — drw., 32 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 8) m. Borysów (na rz. Berezyna) — obok drogi — p. drg, 19;
- 9) m. Góry (na rz. Plissa) — brak danych;
- 10) m. Zabasówka (na rz. Powa) — brak danych;
- 11) m. Usza (na rz. Usza) — 3 drw.;
- 12) m. Żarnówka (na rz. Żarnówka) — drw., 15 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 13) flw. Połosa (na rz. Połosa) — drw., 14 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 14) m. Niegonicze — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 15) flw. Niegonicze — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 16) m. Huta — drw., 10 m dłg., 8 m szer.;
- 17) m. Michałowo (na rz. Piątница) — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 18) m. Osmołówka — (na rz. Usa) — drw., 30 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1927);
- 19) flw. Rajspol — drw., 13 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 20) chut. Pryterpa (na rz. Kamienka) — drw., 30 m dłg., 10 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 21) m. Jamnoj — 2 drw., 12 i 10 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (pierwszy bud. w r. 1928);
- 2) pod m. Świsłocz — drw., 16 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 23) m. Świsłocz (na rz. Świsłocz) — drw., prowizoryczny około 100 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 24) m. Duryńnicze (na rz. Wołczanka) — drw., 20 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

32) Borysów — Tołoczyn — Orsza.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów. Odcinek m. Borysów — m. Nacza 15—18 m szer., dalej 8—10 m szer., ps. lub ps.-gln. Obecnie naprawa ukończona na odcinku m. Krupki — m. Orsza. W r. 1929 prace ziemne prowadzone były bardzo intensywnie — prawdopodobnie budowana jest szosa Borysów — Orsza.

Obserwacja: do m. Kochanowo droga będzie przeważnie przez lasy (w rej. większych osiedli lasy wycięte), dalej obs. naogół dobra.

Mosty:

- 1) m. oBrysów (na rz. Cna) — drw., 135 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz., nowy (obok, bród 0,3 m głęb., dno ps.);
- 2) m. Niemanice (na rz. Niemanicyńska) — drw., 55 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 3) m. Łosznica (na rz. Żurawiec) — drw., dla ciężk. zaprz.;
- 4) m. Możanka (na rz. Możanka) — drw., 15 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 5) m. Nacza (na rz. Nacza) — drw., 18 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz. (obok przy mł. grobla z mostem drw., 18 m dłg., 11 m szer.);
- 6) m. Krupki (na rz. Bóbr) — drw., około 100 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz. (nowo wybudowany);
- 7) między m. Krupki a m. Bóbr (na rz. Bóbr) — drw., około 100 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 8) m. Bóbr (na rz. Bóbr) — drw., 80 m dłg., (?) 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 9) m. Malawka (na rz. Plissa) — drw., 15 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz. (bud. w r. 1928);
- 10) m. Tołoczyn (na rz. Druć) — drw., 20 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 11) m. Kochanowo — drw.;
- 12) m. Szczetinka — (pod m. Orsza, na rz. Adrow) — drw., 24 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 13) m. Orsza (na rz. Dniepr) — 2 drw.:
 - a) 415 m dłg., 6,5 m szer.;
 - b) około 700 m dłg., 9 m szer.;oba dla ciężk. zaprz. (naprawione w r. 1928).

Pozatem liczne mostki naogół w dobrym stanie.

33) Berezyna Półd. — Bielyniczne — Mohylew.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów. W budowie szosa, ukończona na odcinku m. Kniażyce — m. Mohylew; na pozostałym odcinku wzniesiono nasyp pod szosę; trasa nowej szosy biegnie przeważnie poza traktem. **Linja stałej komunikacji samochodowej (1929).**

Obserwacja: na odcinku od m. Berezyna do m. Bielyniczne lasy, dalej do m. Mohylew lasy przeważnie wycięte.

Mosty: Prowadzone są prace nad naprawą starych, wzgl. budową nowych mostów:

- 1) m. Berezyna Półd. (na rz. Berezyna) — drw., 400 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz. (projektowana budowa żel.-bet.);
- 2) m. Bielyniczne (na rz. Druć) — 3 drw.:
 - a) na odnodze 60 m dłg., 6 m szer.;
 - b) 60 m dłg., 6 m szer.;
 - c) 90 m dłg., 6 m szer.; wszystkie dla ciężk. zaprz.

34) Świsłocz — Ochotycze — stary Bychów.

Gruntowa. Dla lekkich zaprzęgów 5—9 m szer., od m. Świsłocz do m. Czigirynka ps., dalej do m. St. Bychów gln. lub gln.-ps.

Obserwacja: przeważnie utrudniona lasami; w rej. m. Stary Bychów warunki obserwacji dobre.

Mosty:

- 1) m. Świsłocz (na rz. Berezyna) — drw., (środkowe przeszło kratowe-żel.), około 500 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 2) m. Czigirynka (na rz. Druć) — drw., 122 m dłg., 6 m szer., dla ciężk. zaprz.

O innych mostach brak danych.

35) Bobrujsk — Mohylew.

Szosa. Dla wszelkich zaprzęgów i samochodów. Nawierzchnia szutrowana, 8,5 m szer.; w dobrym stanie. **Linja stałej komunikacji autobusowej (1929).**

Obserwacja: przeważnie utrudniona lasami.

Mosty: w dobrym stanie.

- 1) m. Bobrujsk (na rz. Berezyna) — drw., 192 m dłg., 10 m szer., dla ciężk. zaprz.; drugi most w budowie,

- 2) pod m. Bobrujsk (na odnodze rz. Berezyny) — drw., 128 m dłg., 6 m szer.;
- 3) m. Koczerycze (na rz. Ola) — drw., 26 m dłg., 12 m szer.;
- 4) m. Zbyszyn (na rz. Wiepranka) — drw., dla ciężk. zaprz. (nowo wybudowany);
- 5) m. Czczewicze (na rz. Druć) — drw., 96 m dłg., 8 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 6) m. Dośów (na rz. Łachwa) — brak danych.

36) Bobrujsk — Rohaczew.

Szosa. Dla wszelkich zaprzęgów i samochodów. Szerokość 8—12 m, nawierzchnia szutrowana 6 m szer., w dobrym stanie. Linja stałej komunikacji autobusowej (1929).

Obserwacja: słaba (łasy).

Mosty: wszystkie w dobrym stanie.

- 1) m. Bobrujsk (na rz. Berezyna) — drw., 192 m dłg., 10 m szer., drugi most w budowie;
- 2) pod m. Bobrujsk (na odnodze rz. Berezyny) — drw., 128 m dłg., 6 m szer.;
- 3) m. Bortniki (na rz. Ola) — drw., 5 m szer.;
- 4) m. Liskowskaja (na rz. Dobryna) — drw.;
- 5) m. Rohaczew (na rz. Druć) — drw., 120 m dłg., 8 m szer.

37) Czaszniki — Bóbr — Pohost — Lubonicze — Bobrujsk.

Gruntowa. Odcinek Czaszniki — Łukomla i Michajewicze — Bobrujsk dla lekkich zaprzęgów; reszta — dla ciężk. zaprzęgów. Odcinki: m. Czaszniki — m. Łukomla 2,5—4,5 m, gln.-ps. lub gln., m. Łukomla — m. Denisewicze 5—8,5 m, ps.-gln. lub ps.; m. Denisewicze — m. Kutin 2,5—8,5 m, ps., na małych odcinkach gln.; m. Kutin — m. Bobrujsk 5,5—10 m szer., ps.-gln., miejscami błotnisty i wyboisty.

Obserwacja: na odcinku m. Czaszniki — m. Czereja dobra, dalej teren przeważnie zalesiony.

Mosty:

- 1) m. Czaszniki (na rz. Ulla) — drw., 113 m dłg., 6 m szer.;
- 2) m. Łukomla (na rz. Łukomla) — drw., 38 m dłg.;
- 3) m. Czereja (na rz. Cuchodob) — drw., 13 m dłg.;
- 4) m. Bóbr (na rz. Bóbr) — drw., 80 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;
- 5) m. Wiazok (na rz. Moża) — drw., 91 m dłg.;

- 6) m. Michajewicze (na rz. Rusianka) — drw., 32 m dłg.;
- 7) m. Kaplańce (na rz. Klewa) — drw., 25 m dłg., dla ciężk. zaprz.;
- 8) m. Nieseta (na rz. Nieseta) — brak danych;
- 9) m. Wlk. Olsa (na rz. Olsa) — drw., 64 m dłg., 6 m szer., dla lekk. zaprz.;
- 10) pod m. Bobrujsk (na odnodze rz. Berezyna) — drw., 128 m dłg., 6 m szer.;
- 11) m. Bobrujsk (na rz. Berezyna) — drw., 192 m dłg., 10 m szer., dla ciężk. zaprz.; drugi most w budowie.

38) Sienno — Kochanowo — Nowy Szkłów.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów, 8 m szer., gln.

Obserwacja: naogół dobra (na odcinku Kochanowo — Starosiele warunki obserwacji słabe).

Mosty: brak danych.

39) Orsza — Mohylew — Rohaczew.

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów (na odcinku Stary Bychów — Nowy Bychów dla ruchu ciężkich wozów trudny). 4—8 m szer., gln.-ps. (odcinek Stary Bychów — Nowy Bychów bagnisty).

Obserwacja: przeważnie dobra, za wyjątkiem odcinka Toszczyca — Rohaczew (las).

Mosty:

- 1) m. Orsza (na rz. Dniepr) — 2 drw.:
 - a) 415 m dłg., 6,5 m szer.;
 - b) około 700 m dłg., 9 m szer., oba dla ciężk. zaprz. (naprawione w 1928 r.);
- 2) m. Szczetinka (pod m. Orsza, na rz. Adrow) — drw., 24 m dłg., 7,5 m szer., dla ciężk. zaprz.

O innych mostach brak danych.

40) Granica państw. (Lenin) — Żytkowicze — Kopcewicze — Konkowicze — Kalinkowicze — Rzeczyca.

Gruntowa. Dla lekkich zaprzęgów (w czasie roztopów i po deszczach tylko dla wozów krajowych). Odcinek granica — m. Kopcewicze 7—9 m szer., ps. (lotne piaski); m. Kopcewicze — m. Kalinkowicze 2,5—7 m szer., ps. lub ps.-gln.; m. Kalinkowicze — m. Rzeczyca gln. Liczne odcinki bagniste.

Obserwacja: słaba (las).

Mosty:

- 1) m. Lenin (na rz. Stucz Płn.) — drw., 70 m dłg., jezdnia zdjęta na przestrzeni 10 m, po naprawie jezdni — dla lekk. zaprz. (w suche pory obok mostu bród do 1 m głęb., o dnie ps., dla lekk. wozów);
- 2) m. Ogolicka Rudnia na rz. Bobryk wzgl. Wiedrycz) — drw., 20 m dłg., dobry;
- 3) m. Słobódka (na rz. Bobryk wzgl. Wiedrycz) — drw., 20 m dłg.;
- 4) m. Odasów na rz. Bobryk wzgl. Wiedrycz) — grobla przy młynie, dla lekk. zaprz.;
- 5) m. Bobrycze (na rz. Młynek) — drw., 12 m dłg.;
- 6) m. Horodyszcze (na rozwidleniach rz. Ptycz) — 2 drw.: 35 i 40 m dłg., połączone groblą;
- 7) m. Kocury (na rz. Tremła) — brak danych;
- 8) m. Julinek (na rz. Ipa) — drw., 120 m dłg., 4 m szer.;
- 9) m. Rudnia (na rz. Nienacz) — brak danych;
- 10) między m. Łoski a m. Rzeczyca (na kanałach i rzecz-
kach skanalizowanych) — 10 mostów drw., 5—30 m
dłg., 3—8 m szer., naogół konieczna naprawa.

41) (Dawidgródek) — granica państw. — Maleszewo —
Turów — Ozierany — Mozyrz — Brahlin — Łojów.

Grunтова. Dla lekkich zaprzęgów, odcinek m. Mozyrz
m. Łojów w suche lata dla ciężkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów). 4—12 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami grząska, na krótkich odcinkach dylowana.

Obserwacja: na odcinku gran. państw. — m. Ozierany,
w rej. m. Mozyrz oraz m. Jurewicze — m. Łojów naogół
dobra (szczególnie na wsch. od m. Jurewicze), pozbawiona
utrudnienia lasami i krzakami.

Mosty:

- 1) m. Marjampol — drw., 25 m dłg., 6 m szer., dla ciężk.
zaprz. (?);
 - 2) m. Ozierany (na rz. Stwiga) — 5 drw.: 20, 15, 8—8,5
m dłg., 6—8 m szer.; bród 0,8 m głęb.;
 - 3) m. Mojsiejewicze (na rz. Uborć)—drw., brak danych;
 - 4) m. Mozyrz (na rz. Prypeć) — dwa:
a) drw., 306 m dłg., 6,5 m szer.;
 - b) żel.-bet., 220 m dłg., 6,5 m szer., 6 filarów muro-
wanych, dla ciężk. zaprz.
- O innych mostach brak danych.

42) Chrapuń (gran. państw.) — Toneż — Żłodin — Mozyrz.

Grunтова. Odcinek gran. państw. — m. Młynek dla miejscowych wozów, m. Młynek — m. Mieleszkowicze dla lekkich zaprzęgów; m. Mieleszkowicze — m. Mozyrz dla ciężkich zaprzęgów (po dłuższych deszczach uciążliwa). Do m. Młynek 2—6 m szer., od m. Młynek do m. Mozyrz 5—12 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami gln. lub grząska, na krótkich odcinkach dyłowana, na bagniskach grobla, podczas roztopów i po długotrwałych deszczach na odcinku m. Młynek — m. Mieleszkowicze w miejscach niskich zalewana.

Obserwacja: zła (lasy), tylko na końcowym odcinku w rej. m. Mozyrz naogół dobra.

Mosty: m. Mozyrz (na rz. Prypeć) — dwa:

a) drw., 306 m dłg., 6,5 m szer.;

b) żel.-bet., 220 m dłg., 6,5 m szer., 6 filarów murowanych, dla ciężk. zaprz.

O innych mostach brak danych.

43) Hłuszkiewicze — Lelczyce — Żłodin.

Grunтова. Odcinek m. Hłuszkiewicze — m. Lelczyce dla ciężkich zaprzęgów (w porze mokrej uciążliwa); m. Lelczyce — m. Żłodin dla lekkich zaprzęgów (trak, zbudowany w r. 1925).

Obserwacja: zła (lasy).

Mosty: brak danych.

44) Słuck — Pohost — Wilczyna — Babunicze —
Korżówka — Petryków.

Grunтова. Odcinek Słuck — Pohost dla ciężkich zaprzęgów (w porze suchej), odcinek Pohost — Petryków dla lekkich zaprzęgów. 4—12 m szer. (na odcinkach ps. rozszerza się miejscami do 20 m), gln., gln.-ps., lub ps., miejscami grząska, na krótkich odcinkach dyłowana.

Obserwacja: na odcinku Słuck — Pohost dobra, Pohost — Petryków teren lesisty.

Mosty:

1) m. Słuck (na rz. Słucz Płn.) — drw., 50 m dłg., dla ciężk. zaprz.;

2) m. Wielka Sliwa (na rz. Sliwka) — brak danych;

3) m. Pohost (na rz. Słucz Płn.) — drw.;

a) 35 m dłg., 4 m szer., dla ciężk. zaprz.;
b) drw.; (objazd rzeki możliwy wsch. skrajem m. Pohost drogą dla lekk. zaprz.);

4) między chutorem Siedliszcze a m. Michedowicze (na kanale i bagnie)—drw., z groblą dylowaną, 2 km dłg.;

5) przed m. Korzówka (na kanale Łukicz)—brak danych;

6) m. Średnia Rudnia (na rz. Bobryk wzgl. Wiedrycz)—brak danych.

45) Żytkowicze — Ozierany — Toneż — Bukcza — Hłuszkiewiczze.

Gruntowa. Dla lekkich zaprzęgów. 4—7 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami grząska, na małych odcinkach dylowana lub nasypiana. Mosty słabe.

Obserwacja: przeważnie zła, tylko w dolinie rz. Prypeć (od m. Kolno do m. Ozierany) nieco lepsza.

Mosty:

1) m. Młynek — 2 drw., 15 i 30 m dłg., 6 m szer.;

2) m. Borek (na rz. Prypeć)? — drw., około 3 km dłg., 8 m szer., 4—5 m wys., z przesłem przepustowym dla statków, dla ciężk. zaprz.;

3) m. Ozierany (na rz. Stwiga)—5 drw.: 20, 15, 8—8,5 m dłg., 6—8 m szer.; bród 0,8 m głęb.

O innych mostach brak danych.

46) Hłusza — Hłusk — Kopatkowicze — st. kol. Ptycz.

Odcinek Hłusza — Hłusk szosa (nawierzchnia brukowana w dobrym stanie). Odcinek Hłusk — Ptycz gruntowa, 3—7 m szer., ps., dla lekkich zaprzęgów. Na odcinku Gorodok — Hłusk linia komunikacji autobusowej (1929).

Obserwacja: dobra w rejonach: m. m. Gorodok, Hłusk, Chołopenicze, Łuczyce, Koptkowicze; pozatem lasy.

Mosty:

1) m. Gorodok (na rz. Ptycz) — drw., 85 m dłg., 3,5 m szer., dla ciężk. zaprz.;

2) m. Kropiwnice (na rz. Kropiwnica) — drw., 20 m dłg., 4 m szer.(?);

3) m. Bajanów (na rz. Dokolka) — drw., 12 m dłg., 3,5 m szer.;

- 4) m. Mł. Chołopenicze (na kanale) — drw., 12 m dłg.;
- 5) m. Bubnowka (na rz. Oressa) — 3 drw.: 25—60 i 20 m dłg., 3,5 m szer.;
- 6) m. Bobrycze (na rz. Młynok) drw., 12 m dłg.

47) Bobrujsk — Parycze — Ozarycze — Mozyrz.

Gruntowa. Odcinek Bobrujsk — Kalinkowicze dla ciężkich zaprzęgów uciążliwy, odcinek Kalinkowicze — Mozyrz dla wszelkich zaprzęgów i samochodów. 5—10 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami grząska, na krótkich odcinkach dylowana, pomiędzy m. Ozarycze i m. Kalinkowicze, wiosną zalwana. Na odcinku Kalinkowicze — Mozyrz 8 m szer., nasypa, miejscami szutrowana lub brukowana (na odcinku tym kursują autobusy).

Obserwacja: naogół słaba (lasy). W rejonie większych osiedli lasy wycięte.

Mosty:

- 1) m. Hlebowia Rudnia (na rz. Borowa) — 2 drw., 12 i 10 m dłg., 3,5 m szer.;
- 2) m. Rudnia (na rz. Pieszczańska wzgl. Rudzianka (?), drw., 10 m dłg., 3 m szer.;
- 3) m. Cydów (na rz. Ipa) — drw., 18 m dłg., 3,5 m szer.;
- 4) m. Dudzicze — drw., 25 m dłg., 4 m szer.;
- 5) m. Mozyrz (na rz. Prypeć) — dwa:
 - a) drw., 306 m dłg., 6,5 m szer.;
 - b) żel.-bet. 220 m dłg., 6,5 m szer., 6 filarów mur., dla ciężk. zaprz.

48) Mozyrz — Michałki — Jelsk — Józefowo — (Owruć).

Gruntowa. Dla ciężkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów), w porze roztopów i po dłuższych deszczach dla lekkich zaprzęgów. 10—20 m szer., ps. lub ps.-gln., rozjeżdżona, na krótkich odcinkach dylowana.

Obserwacja: na odcinku m. Mozyrz — m. Michałki naogół dobra, pozatem zła.

Mosty: m. Skorodne (na rz. Sławeczna)—grobla z dwoma mostami drw., 10 i 20 m dłg. (?).

49) Rohaczew — Żłobin — Słoboda Jakimowska — Domanowicze.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów). Odcinek m. Słoboda Jakimowska — m. Domanowicze dla ciężkich wozów w porze mokrej trudny. 4—8 m szer., ps., miejscami ps.-gln. (odcinek m. Żłobin — m. Żerdź miejscami błotnisty), na małych odcinkach dylowana.

Obserwacja: do m. Żłobin naogół dobra, dalej teren przeważnie zalesiony.

Mosty:

- 1) m. Rohaczew (na rz. Druć) — drw., 128 m dłg., 8,5 m szer.;
- 2) m. Słoboda Jakimowska (na rz. Berezyna) — drw., 120 m dłg., 8 m szer.;
- 3) m. Żerdź (na rz. Żerdzianka) — drw., 12 m dłg., 4 m szer.

O innych mostach brak danych.

50) Parycze — Horwał — Rzeczyca — Łojów.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów), na odcinku m. Parycze — m. Słoboda Jakimowska w porze mokrej uciążliwa. 4—12 m szer., ps. lub ps.-gln., na małych odcinkach nasypała lub dylowana.

Obserwacja: na odcinku m. Parycze — m. Słoboda Jakimowska dogodna, m. Słoboda Jakimowska — m. Horwał przesłonięta lasami, m. Horwał — m. Łojów naogół dobra (szczególnie w dolinę rz. Dniepr).

Mosty:

- 1) m. Skałki (na rz. Pieszczanka wzgl. Rudzianka) — drw., 12 m dłg., 3 m szer.;
- 2) m. Czerkowicze — drw., 10 m dłg.;
- 3) m. Rudnia (na rz. Żerdzianka) — drw., 10 m dłg., 3 m szer.;
- 4) m. Świedź (na rz. Świedź) — drw.;
- 5) pod m. Rzeczyca (na rz. Wiedrycz) — drw.

51) Michałki — Narowl — Białosoroki — (Czarnobyl).

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (po naprawie mostów), w mokre pory uciążliwa. 6—15 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami podmokła.

Obserwacja: na odcinku m. Narowl — m. Diernowicze utrudniona lasami, pozatem, naogól dobra.

Mosty: 1) m. Konotop (na rz. Mytwa)—drw., 15 m dłg.;

2) na rz. Sławeczna — drw., 35 m dłg.

52) Brahin — Ładyżki — (Czarnobyl).

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów w porze mokrej, dla lekkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów). 6 — 18 m szer., ps. lub ps.-gln., miejscami dylowana.

Obserwacja: na odcinku m. Brahin—m. Speryż b. dobra, m. Speryż — m. Czekałowicze przerywana, m. Czekałowicze—m. Ładyżki utrudniona lasami.

Mosty: brak danych.

50) Parpacz — Horwal — Rzezcza — Łojów.

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (po rozpoznaniu mostów) na odcinku m. Parpacz — m. Stoboda Jakimowska w porze mokrej uciążliwa. 4 — 12 m szer. ps. lub ps.-gln., na innych odcinkach nasypała lub dylowana.

Obserwacja: na odcinku m. Parpacz — m. Stoboda Jakimowska dobra, m. Stoboda Jakimowska — m. Horwal przelonięta lasami, m. Horwal — m. Łojów naogól dobra (szczególnie w dolinie rz. Dniepr.). 6 m szer. ps. lub ps.-gln.

Mosty:

1) m. Skalki (na rz. Pieszczanka wzgl. Rudzianka) —

(drw., 12 m dłg., 8 m szer.; — kłach — sztywno 16)

2) m. Czerekowice — drw., 10 m dłg.;

3) m. Rudnia (na rz. Żerdzianka) — drw., 10 m dłg.

4) m. Świdół (na rz. Świdół) — drw., 10 m dłg.;

5) m. Rzezcza (na rz. Wiedrycz) — drw., 10 m dłg.

51) Michalki — Narowl — Białosoroki — (Czarnobyl).

Grunтова. Dla ciężkich zaprzęgów (po nasypie mo-

stów) w mokre porę uciążliwa. 6 — 12 m szer. ps. lub ps.-gln., miejscami podmoka.

ROZDZIAŁ III.

Drogi wodne.

Opis opracowany wyłącznie na podstawie materiałów bibliograficznych i prasowych.

I. Ogólna charakterystyka

W granicach białoruskiego obszaru operac. tylko rzeki Zach. Dźwina, Berezyna, Dniepr i Prypeć mają charakter rzek żeglownych i stanowią wodne szlaki komunikacyjne. Inne rzeki białoruskie dla żeglugi wykorzystane być nie mogą (niektóre z nich mają znaczenie rzek spławnych).

Zarząd: żegluga i spław na rzekach Białorusi Sow. obsługiwana jest przez dwa ogólno-związkowe zarządy żeglugi rzecznej (gosparochodstwa), podzielone na agencje techniczne (agienstwa).

1) Płn.-zach. (Siewiero-Zapadnoje):

a) agentura Witebska (siedziba m. Witebsk): rz. Zach. Dźwina i dopływy.

2) Górno - Dnieprowski (Wierchnie - Dnieprowskoje):

a) agentura Mohylewska (Mohylew): rz. Dniepr od źródeł do ujścia rz. Berezyny,

b) agentura Łojewska (Łojów): rz. Dniepr (od ujścia rz. Berezyny do m. Kamaryn) i rz. Berezyna,

c) agentura Mozyrska (Mozyrz): rz. Prypeć i dopływy (od gr. państw. do ujścia).

CHARAKTERYSTYKA TECHNICZNA.

1) Stan techniczny dróg wodnych w okresie w 1916—1925 uległ ogromnemu zniszczeniu i zapuszczeniu. Począwszy od r. 1925 władze sowieckie przystąpiły do odbudowy i uprządkowania głównych arterij wodnych. Prace w tym kie-

runku postępują i sumy preliminowane na ten cel z każdym rokiem wzrastają.

Do końca 1928 roku stwierdzono prace przy pogłębianiu i oczyszczaniu koryta na rzekach Zach. Dźwina, Prypeć, Berezyna i górny Dniepr.

Uporządkowano częściowo systemat berezynski i otwarto go dla spławu.

Ustawiono świetlne sygnały ostrzegawcze na rzekach: Zach. Dźwina (od Połocka do Wieliza), Berezyna (od Borysowa do ujścia), Dniepr (od Orszy wdół), Prypeć (od Turowa do ujścia).

Rozpoczęto prace regulacyjne na rz. Berezyna i rz. Oressa.

2) **Głębokość.** Średnie głębokości na białoruskich drogach wodnych wahają się od 65 do 75 cm. Znaczne wahania średnich głębokości i zależność wodostanów od pór roku i warunków atmosferycznych, wytwarzają na rzekach białoruskich bardzo trudne warunki nawigacyjne. Tabor rzeczny obliczony jest na średnie głębokości i każde obniżenie wodostanu niżej średniej normy w znacznym stopniu utrudnia żeglugę, a nawet przerywa nawigację na szereg dni lub tygodni.

3) **Tabor rzeczny.** W roku 1927 stwierdzono na Zach. Dźwinie 18 statków parowych i 45 nieparowych, a na linjach zarządu Górno-Dnieprowskiego 21 statków parowych i 124 nieparowych.

Stopień zużycia taboru rzecznego wynosi od 60% do 25% (średnio 40%).

Statki parowe są przeważnie bardzo stare (budowane w r. 1880—1900) i wymagają kapitalnego remontu. Pojemność statków osobowych wynosi 150—500 ludzi i do 150 ton; towarowych do 250 ton. Zanurzenie waha się od 0,6 do 1,5 m. Do jednostek nieparowych zaliczają się:

- a) łodzie,
- b) berlinki (do 60 m długi i do 12 m szer., pojemności do 80 ton).

PROJEKT ROZBUDOWY.

W ostatnich latach prowadzone były badania na rzekach białoruskich i wypracowano szereg projektów, dotyczących rozbudowy dróg wodnych na terytorjum B. S. R. R.

1) Projektowana jest rozbudowa systematu berezyńskiego, dla ruchu statków o zanurzeniu 130 cm i pojemności 250—300 ton. Jednocześnie projektuje się skrócenie trasy połączenia Bereżyny z Zach. Dźwiną przez wybudowanie szeregu nowych połączeń kanałowych.

Koszta budowy obliczone są na 20 milionów rb.

Do r. 1929 w systemacie berezyńskim wykonano naprawę urządzeń śluzowych i oczyszczono niektóre kanały oraz otwarto systemat dla spławu. Dalsze prace i badania w toku.

2) Zaprojektowana jest budowa nowego połączenia wodnego: zagłębie Donieckie—Leningrad przez wybudowanie kanału Orsza—Witebsk. W tym celu prowadzone są badania na rz. Werchita i Łuczesa. Koszta budowy obliczono na 85—90 milionów rb.

3) Projektowane jest uregulowanie i pogłębienie rzek Bereżyny, Zach. Dźwiny i Dniepru. Prace wstępne częściowo zapoczątkowano.

4) Projektowana jest na szeroką skalę regulacja i melioracja rzek spławnych. Prace te częściowo zapoczątkowano.

II. Charakterystyka szczegółowa.

1) Rz. ZACH. DŻWINA.

W granicach białoruskiego obszaru operacyjnego żeglowna dla statków o zanurzeniu 0,7—0,9 cm.

Przeszkody: na całej długości rzeki bardzo liczne w postaci mielizn piaszczystych i progów kamienistych.

Najpoważniejsze przeszkody stwierdzono: a) 9 km wyżej m. Bieszenkowicze (progi kamieniste), b) pod m. Stare Sioło (mielizny), c) 10 km niżej m. Witebsk (mielizny).

Na odcinku Połock—Wieliz urządzone są świetlne sygnały ostrzegawcze.

Linje stałej żeglugi: Ulla—Witebsk—Wieliz (w r. 1929).

Okres żeglugi: od końca kwietnia do pierwszych dni listopada.

Przystanie: 1) Połock, 2) Goriany, 3) Ulla, 4) Bieszenkowicze, 5) Szerypino, 6) St. Sioło, 7) Bołtka, 8) Witebsk.

Postój zimowy w Witebsku; projektuje się przeniesienie przystani zimowej do Mazurina (w górę od Witebska).

Tabor rzeczny: w czasie nawigacji w roku 1927 czynnych było 37 statków o ogólnym tonażu 879,6 ton. W m. Witebsk rozpoznano statki parowe: 1) „Dźwińsk” (boczno-

kołowiec, 25 m dłg., 7,5 m szer., silnik rz K.M.); 2) „Siłacz” (tylnokołowiec, 35—40 m dłg., 12 m szer., silnik rz K.M.); 3) „Dźwina” (tylnokołowiec, 30 m dłg., 6 m szer.); 4) „Lenin” (bocznokołowiec, 40 m dłg.).

Warsztaty reperacyjne i budowa nowych statków: w m. Połock, m. Uła i m. Witebsk.

Dopływy żeglowne: rz. Uła na odcinku Czaszniki—ujście do rz. Dźwina. Żegluga wskutek licznych mielizn i progów bardzo utrudniona. Stwierdzono prowizoryczną przystań i warsztaty reperacyjne dla taboru rzecznego w m. Czaszniki.

2) Rz. BEREZYNA.

Żeglowna na odcinku m. Borysów—ujście do rz. Dniepr dla statków o zanurzeniu 0,7 m. W górę od m. Borysów spławna.

Przeszkody: podczas niskiego stanu wód na całym odcinku żeglownym występują bardzo liczne mielizny. Znaki ostrzegawcze na odcinku Borysów—ujście do rz. Dniepr.

Linja stałej żeglugi: Borysów—ujście do rz. Dniepr (w r. 1929).

Okres żeglugi: od połowy kwietnia do połowy listopada.

Przystanie: 1) Borysów, 2) Czerniawka, 3) Berezyna Płd., 4) Jakszyce, 5) Świsłocz, 6) Kosie, 7) Bobrujsk, 8) Królewska Słoboda, 9) Krasnówka, 10) Parycze, 11) Zdudzicze, 12) Szacilki, 13) Słoboda Jakimowska, 14) Otruba, 15) Horwał.

Składy opału: Borysów, Berezyna Płd., Świsłocz i Bobrujsk.

Tabor rzeczny: w m. Borysów rozpoznano statki:

1) „Krasnaja Zwiezda” (bocznokołowiec, 20 m dłg., 6 m szer., 2) „Biesiad”; 3) „Śława”; 4) „Żelannyj”; 5) Wpierod; 6) „Karl Marks”; 7) „Jastreb”.

W m. Bobrujsk: 1) „Lew”; 2) „Wiktorja”; 3) „Pobieditiel” (60 m dłg.) 4) „Rekord”.

Warsztaty reperacyjne i budowa nowych statków: w m. Borysów, m. Berezyna i m. Świsłocz.

Dopływy żeglowne: brak.

3) Rz. PRYPEĆ.

W granicach biał. obszaru operac. żeglowna dla statków o zanurzeniu 0,6 m.

Przeszkody: podczas niskiego stanu wód występują liczne mielizny i głębokość miejscami spada do 0,4 — 0,5 m. Sygnały ostrzegawcze wdół od m. Turów.

W r. 1928 stwierdzono pracę pogłębiarek na odcinku od m. Turów do ujścia do rz. Dniepr.

Linje stałej żeglugi: m. Turów — ujście rz. Dniepr (1929 r.).

Okres żeglugi: od początku kwietnia do końca listopada.

Przystanie: 1) Turów, 2) Pererów, 3) Leskowicze, 4) Gołubica, 5) Petryków, 6) Skrygałów—Bałazewicze, 7) Bagrynowicze, 8) Mozyrz, 9) Jurewicze, 10) Barbarów, 11) Narowla, 12) Tulgowicze, 13) ujście rz. Sławeczna, 14) Dornowicze, 15) Białosoroki, 16) Szepielicze, 17) Czarnobyl, 18) ujście rz. Prypć

Tabor rzeczny: w r. 1928 rozpoznano 5 statków pasażerskich: 1) „Junyj“, 2) „Cziczierin“, 3) „Leniniec“, 4) „Liwier“, 5) „Rieszytielnyj“ oraz 2 statki holownicze: „Burlak“, wybudowany w r. 1916, i „Łuna“, wybud. w 1914 r.

Warsztaty reperac. i budowa statków: w m. Turów i m. Petryków.

Dopływy żeglowne: brak.

4) Rz. DNIEPR (górny).

Żeglowna wdół od m. Orsza:

a) na odcinku m. Orsza—m. Mohylew dla statków o zanurzeniu 0,6—0,7 m,

b) na odcinku m. Mohylew—ujście rz. Berezyna—podczas niskiego stanu wód żegluga bardzo utrudniona, głębokość spada do 0,5 m,

c) na odcinku ujście rz. Berezyna—ujście rz. Prypć dla statków o zanurzeniu 0,8—0,9 m.

Przeszkody: bardzo liczne mielizny w okresie niskiego stanu wód. Sygnały ostrzegawcze (światłne) wdół od m. Orsza.

Linja stałej żeglugi: wdół od m. Dubrowna (pod m. Orsza). (r. 1929).

Okres żeglugi: od połowy kwietnia do listopada.

Przystanie: 1) Dubrowna, 2) Orsza, 3) Kopyś, 4) Szkłów, 5) Mohylew, 6) Daszkowka, 7) St. Bychów, 8) Nowy Bychów, 9) Szapczyce, 10) Kistienie, 11) Swerżeń, 12) Ro-

haczew, 13) Żłobin, 14) Strzeszyn, 15) ujście rz. Berezyna, 16) Rzeczyca, 17) Chołmycz, 18) Sudkowo, 19) Łojów, 20) Radul, 21) Lubecz, 22) Jotcza, 23) Komarzyn, 24) Nawóz, 25) w. Żary, 26) m. Żary, 27) ujście rz. Prypeć.

Tabor rzeczny: 21 statków parowych i 124 nieparowych na wszystkich liniach zarządu Górno-Dnieprowskiego (górny Dniepr i dopływy). W roku 1928 na linii Dubrowno—Łojów rozpoznano statki: 1) „Pobieditelj” (pasażerski, kursował na odcinku Dubrowna—Mohylew), 2) „Progres”, 3) „Jewgienij Bosz” (pasażerski, kursował na odcinku Mohylew—Łojów).

Warsztaty reperac. i budowa statków: w m. Dubrowna.

Dopływy żeglowne: 1) Berezyna, 2) Prypeć, 3) Soż (na odcinku m. Propojsk—m. Łojów).

5) SYSTEMAT BEREZYŃSKI.

Łączy rz. Berezynę z Zach. Dźwiną. Skład systematu berezyńskiego: 1) kanał śluzowy „Serguczewski” (9 km dłg., 10,7 m szer., 3 śluzy), 2) rz. Sergucz (uregulowana), 3) jeziora Moniec i Pławino, 4) kanał śluzowy łączący (7,5 km dłg., 17 m szer., 4 śluzy), 5) jez. Beresza (skanalizowana), 7) śluzowy kanał Werebski (2,6 km dłg., 10,7 m szer., 2 śluzy), 8) rz. Issa, 9) pierwszy kanał Lepelski (6,5 km dłg., 17 m szer., 1 śluza), 10) jez. Prosza, 11) drugi kanał Lepelski śluzowany (1,23 km dłg., 12,8 m szer.), 12) jez. Lepelskie, 13) rz. Uła ze śluzowym kanałem Czasznickim (1,21 km dłg., 12,8 m szer.). Długość ogólna systematu berezyńskiego wynosi 170 km. Wszystkie śluzy drewniane, $38,4 \times 9,2$ m.

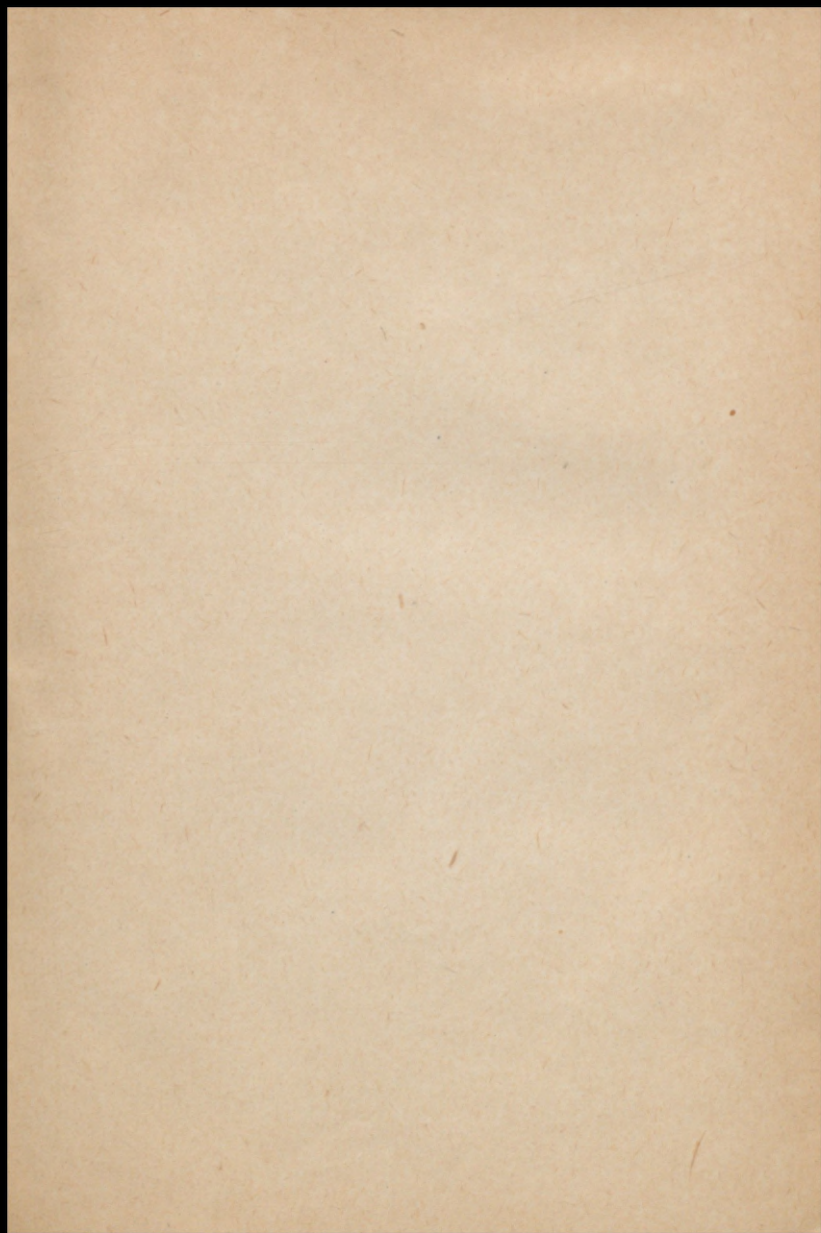
Ogólna liczba urządzeń: 13 śluz, 6 grobli, 1 przepust, 6 mostów przepustowych, 11 innych.

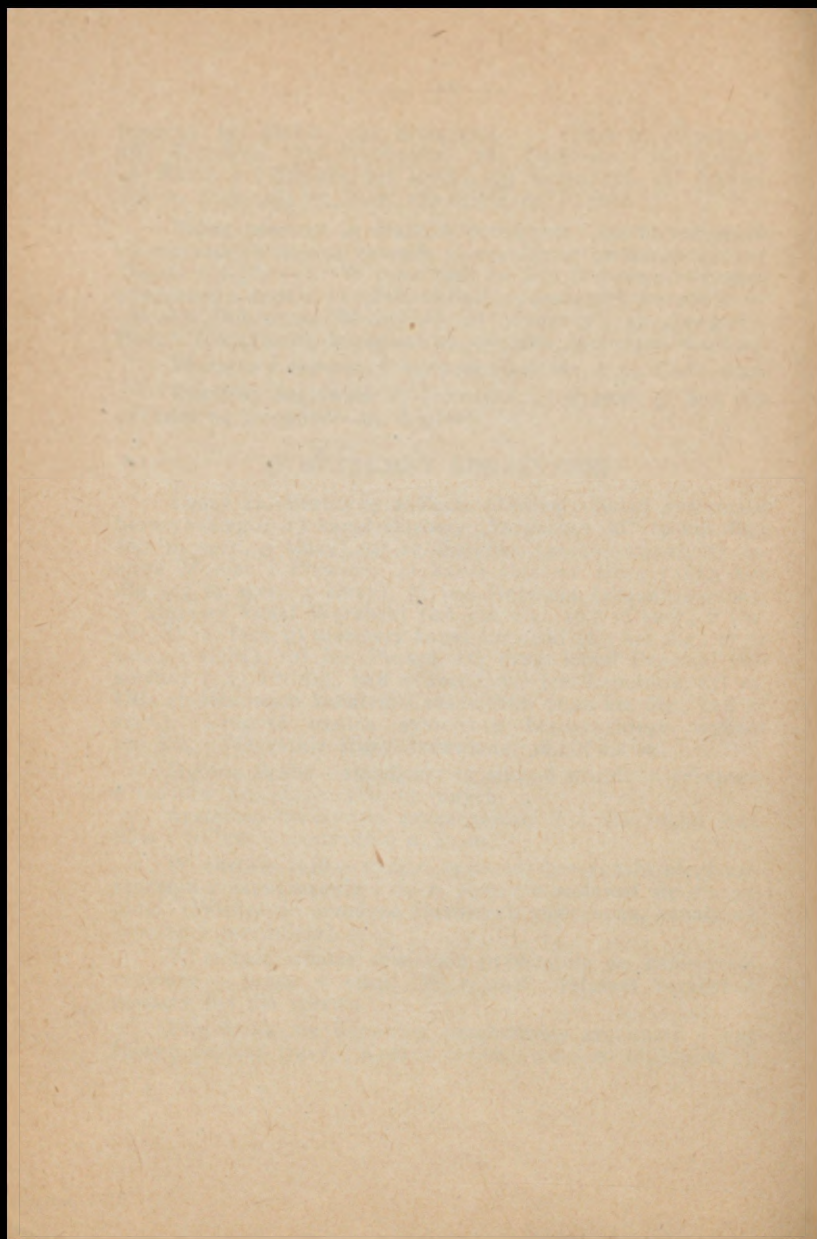
Systemat berezyński przeznaczony był dla ruchu statków i tratw o zanurzeniu o 89 m.

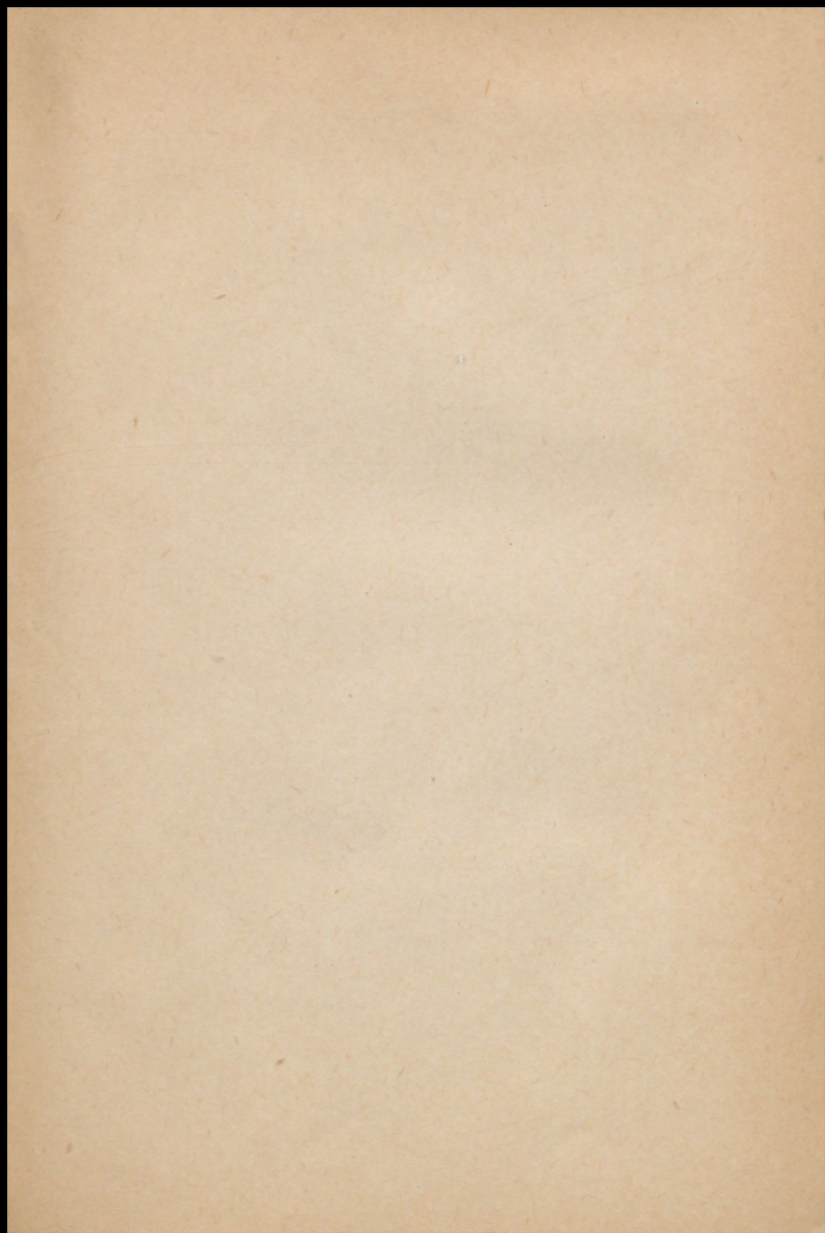
W okresie 1916—1924 r. systemat berezyński uległ zniszczeniu i zapuszczeniu i do r. 1929 nie nadawał się dla żeglugi. (Większość urządzeń śluzowych zniszczona, kanały zamulone i zarośnięte).

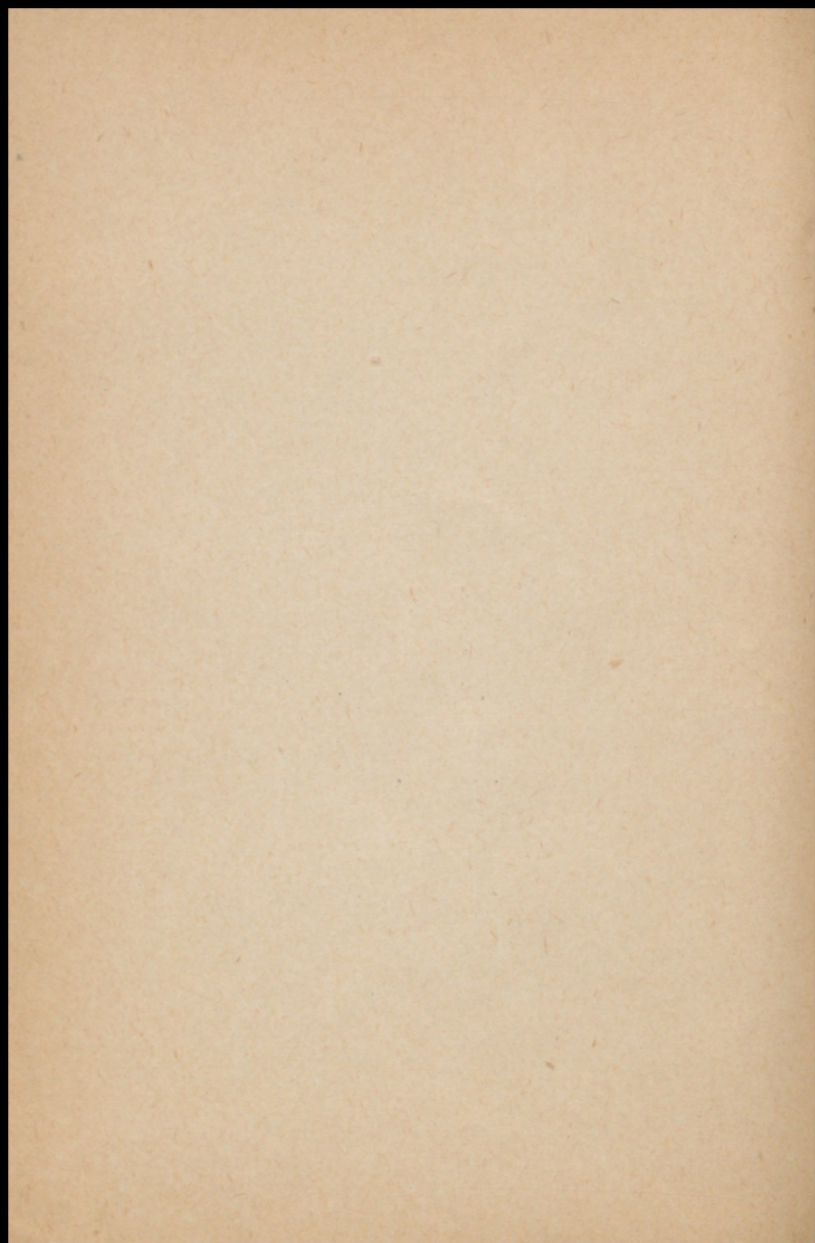
W r. 1926 władze sowieckie przystąpiły do kapitalnego remontu — prace w toku. W r. 1928 systemat berezyński otwarty był dla spławu.

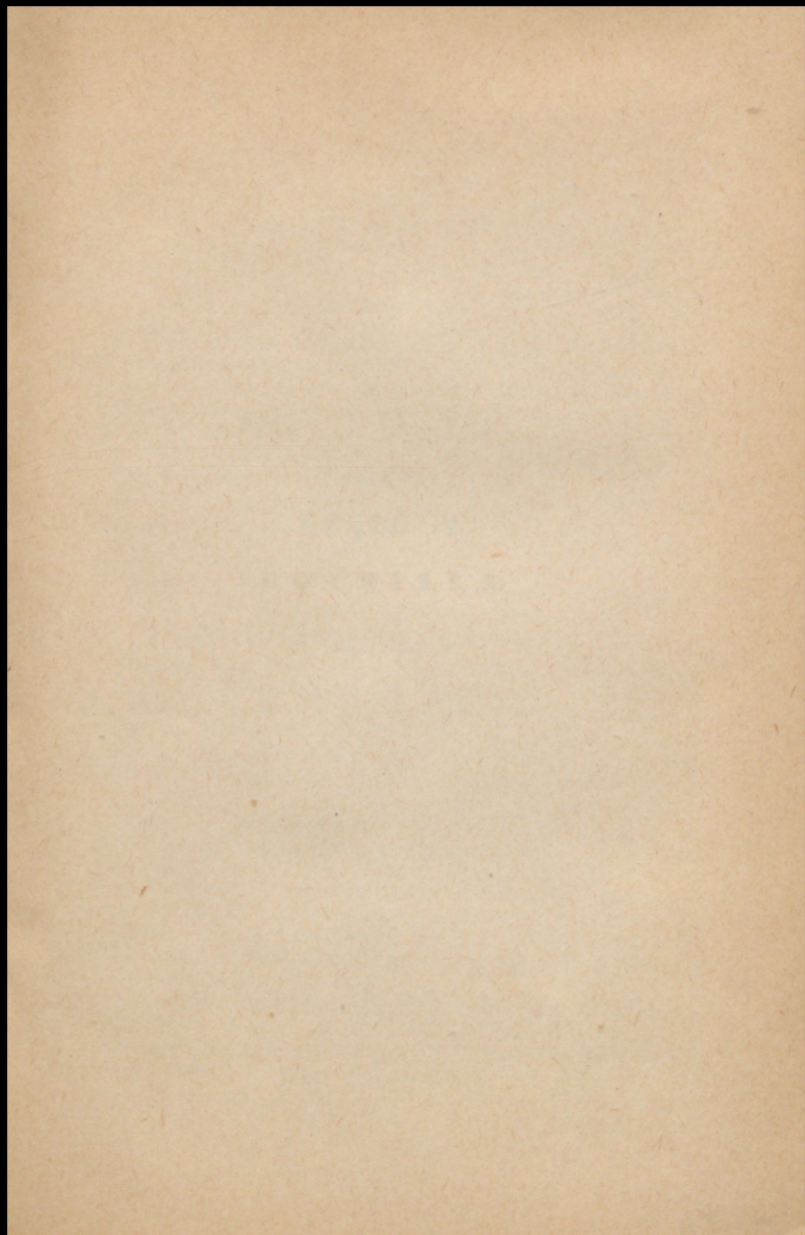
Projektuje się kapitalną przebudowę systematu i częściową zmianę trasy. Koszta obliczono na 20 milionów rb.

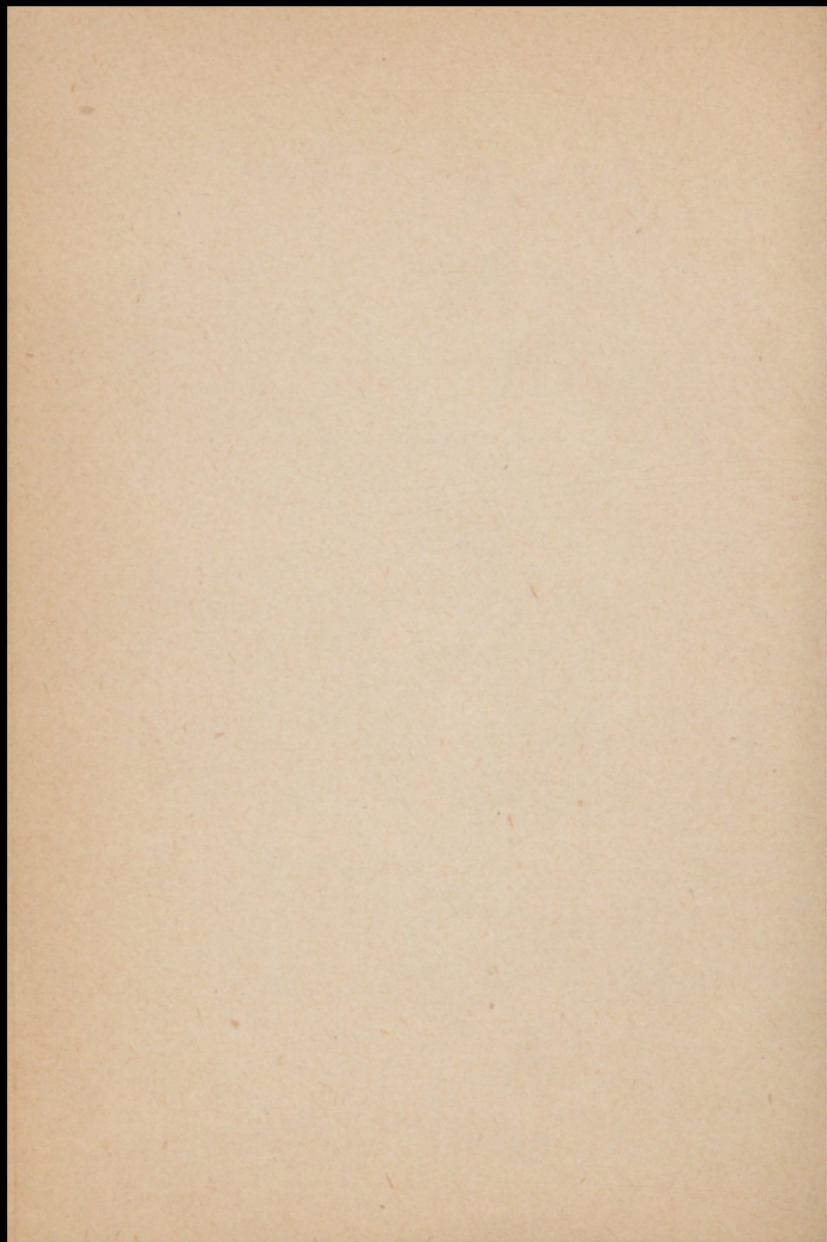

LOTNISKA.

Wojakowa władza sowiecka, mając na względzie zwiększenie zdolności manewrowej lotnictwa wojskowego, systematycznie dąży do rozbudowy sieci lotniskowej na obszarach granicznych. W latach 1946-49 zabezpieczano intensywną i planową budowę szeregu nowych lotnisk wojskowych na całej granicy polsko-sowieckiej, a w szczególności na terenie Białoruskiego Okręgu Wojskowego.

Według klasyfikacji lotnisk na obszarze BOW, budowane są lotniska:

CZĘŚĆ IV.

LOTNISKA.

II kategorii (lotniska podstawowe).

Lotniska (z wyjątkiem lotnisk podstawowych).

Lotniska centralne (z wyjątkiem małego portu lotniczego). W ZSSR istnieje około 10 lotnisk centralnych, w tej liczbie jedno centralne w Moskwie (na Chodynku) pod kierownictwem urzędów technicznych dorównywa wielkim portom lotniczym zachodniej Europy. Do kategorii lotnisk centralnych na obszarze BOW zalicza się lotnisko w Smoleńsku.

Lotniska I i II kategorii to wojskowe lotniska podstawowe. Według posiadanych danych w wiadomości podział na lotniska wojskowe zależy prawdopodobnie od ilości samolotów i rodzaju urządzeń technicznych, nie zaś od wielkości. Zebrane wiadomości o rozmiarach lotnisk pozwalają na lotnisk II kat. niejednokrotnie wymiary większe niż lotnisk I. Pod tym względem nie jest możliwe ustalenie stałych wymiarów w hektarach dla poszczególnych lotnisk sow.

Lotniska, czyli lotniska wysunięte, są to wybrane i wyznaczone miejsca dogodne dla lądowań i odpalające się lotniska lotnisk podstawowych. Lądowiska przeważnie służą tylko urządzeniom technicznym.

CZĘŚĆ IV.
LOTNISKA.

LOTNISKA.

Wojskowe władze sowieckie, mając na względzie zwiększenie zdolności manewrowej lotnictwa wojskowego, systematycznie dążą do rozbudowy sieci lotniskowej na obszarach przygranicznych. W latach 1926—29 zaobserwowano intensywną i planową budowę szeregu nowych lotnisk wojskowych wzdłuż całej granicy polsko-sowieckiej, a w szczególności na obszarze Białoruskiego Okręgu Wojennego.

Według klasyfikacji sowieckiej na obszarze BOW. budowane są lotniska czterech kategorii:

lotniska centralne,

„ I kategorii,

„ II kategorii,

ładowiska (posadocznije płoszczadki).

Lotniska centralne odpowiadają naogół „portom lotniczym”. W ZSSR. istnieje około 16 lotnisk centralnych, w tej liczbie lotnisko centralne w Moskwie (na Chodynce) pod względem urządzeń technicznych dorównywa wielkim portom lotniczym zachodniej Europy. Do kategorii lotnisk centralnych na obszarze BOW. zalicza się lotnisko w Smoleńsku.

Lotniska I i II kat. są to wojskowe lotniska podstawowe. Według posiadanych dotychczas wiadomości podział na kategorie lotnisk wojskowych zależy prawdopodobnie od ilości hangarów i rodzaju urządzeń technicznych, nie zaś od wymiarów. Zebrane wiadomości o rozmiarach lotnisk podają dla lotnisk II kat., niejednokrotnie wymiary większe niż dla kat. I. Pod tym względem nie jest możliwe ustalenie przypuszczalnych wymiarów w hektarach dla poszczególnych kategorii lotnisk sow.

Ładowiska, czyli lotniska wysunięte, są to wybrane i przygotowane miejsca dogodne dla lądowań i nadające się dla urządzeń lotnisk podstawowych. Ładowiska przeważnie posiadają tylko urządzenia techniczne.

OPIS LOTNISK.

(na obszarze Białoruskiego Okr. Wojennego).

Dane przyjmowane muszą być z dużą rezerwą, gdyż pochodzą one ze źródeł budzącego zastrzeżenia. Wymiary lotnisk są prawdopodobnie większe od podanych w opisie. Natomiast urządzenia techniczne przypuszczalnie są bardziej prymitywne.

1) Centralne lotnisko UWWS. BOW. Smoleńsk:

Wymiar: 600×500 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów.

Hangarów wojsk. i cyw.: 11. Latarnia lotnicza (w budowie r. 1929). Punkt meteorologiczny. Radjostacja. Telegraf. Telefon.

2) Lotniska I. kategorii:

a) Witebskie wojskowe lotnisko — Witebsk.

Wymiar: 410×400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów.

Hangarów stałych: 5.

b) Homelskie wojskowe i cyw. lotnisko — Homel (Prudki).

Wymiar: 450×380 m.

Hangarów stałych (cyw.): 2. Posterunek aeronawigacyjny.

c) Briańskie wojskowe lotnisko — Briańsk.

Brak wiadomości.

3) Lotniska II. kategorii:

a) Mińskie wojskowe - cyw. lotnisko — Mińsk.

Wymiar 500×400 . Zdolność manewrowa: 8 samolotów.

Hangarów stałych: 2. Posterunek aeronawigacyjny.

Posterunek meteorologiczny. Radjostacja. Telegraf. Telefon.

b) Połockie wojskowe - cyw. lotnisko — Połock.

Wymiar: 400×350 m.

c) Lepelskie wojskowe lotnisko — Lepel.

Brak wiadomości.

- d) Borysowskie wojsk.-cyw. lotnisko — Borysów (w budowie).
Brak wiadomości.
 - e) Bobrujskie wojsk.-cyw. lotnisko — Bobrujsk.
Brak wiadomości.
 - f) Mohylewskie wojsk.-cyw. lotnisko — Mohylew.
Wymiar: 550×500 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów.
Hangarów stałych: 2, przenośnych 2. Posterunek polowy aeronawigacyjny (drugorzędny). Posterunek meteorologiczny. Radjostacja. Telegraf. Telefon.
 - g) Kalinkowickie wojsk. lotnisko — Kalinkowicze.
Wymiar: 400×400 m.
Hangar: 1. Posterunek polowy aeronawigacyjny. Telegraf. Telefon.
- 4) Lądowiska (posadocznia płaszcza).
- (patrz szkic).

Legenda:
 □ Lądowiska
 ▲ Lądowiska (posadocznia płaszcza)
 — Granice S.S.R.

d) Boryowskie wojsk. cyw. lotnisko — Boryów (w pu-

bliczności 12000 ogólniejsze sąsiedztwo an)

e) Bobrujskie wojsk. cyw. lotnisko — Bobrujsk

f) Mobyłewskie wojsk. cyw. lotnisko — Mobyłew

Wymiary: 550 X 500 m. Zdolność manewrowa: 30 samolotów

g) Kłimkowskie wojsk. lotnisko — Kłimkowskie

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

h) Kłimkowskie wojsk. lotnisko — Kłimkowskie

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

i) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

j) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

k) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

l) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

m) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

n) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

o) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

p) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

q) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

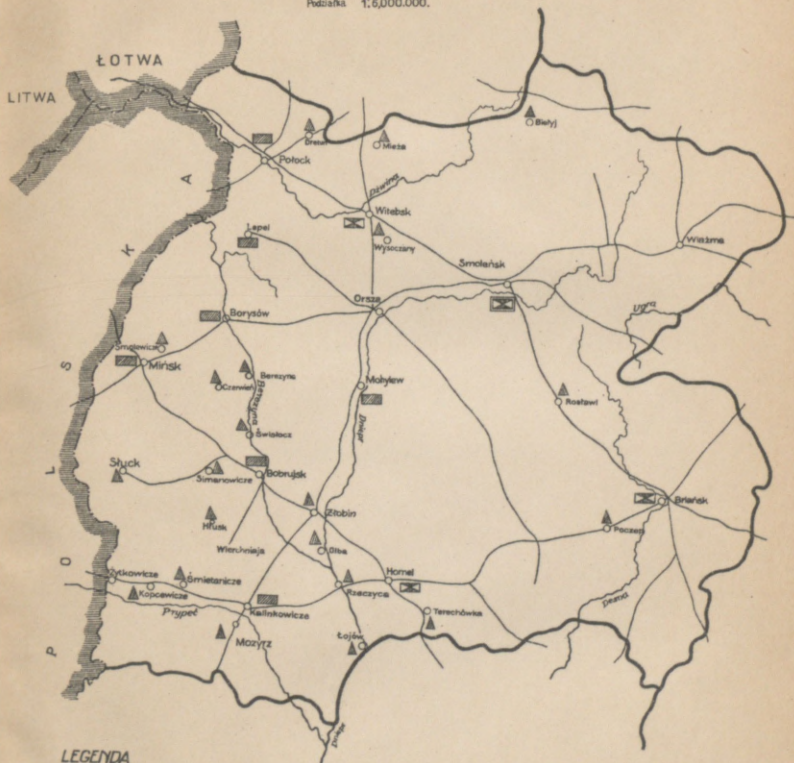
r) Lądowska (południowa) — Lądowska

Wymiary: 400 X 400 m. Zdolność manewrowa: 12 samolotów

SZKIC SZEMATYCZNY LOTNISK I LĄDOWISK NA OBSZARZE

BIAŁORUS. OKRĘGU WOJENNEGO.

Podziałka 1:6,000,000.

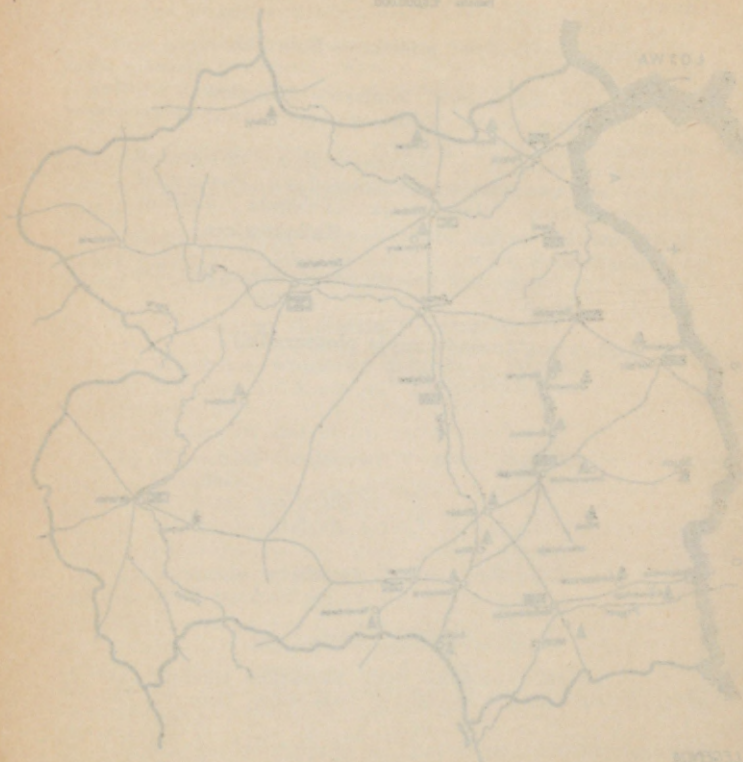

LEGENDA

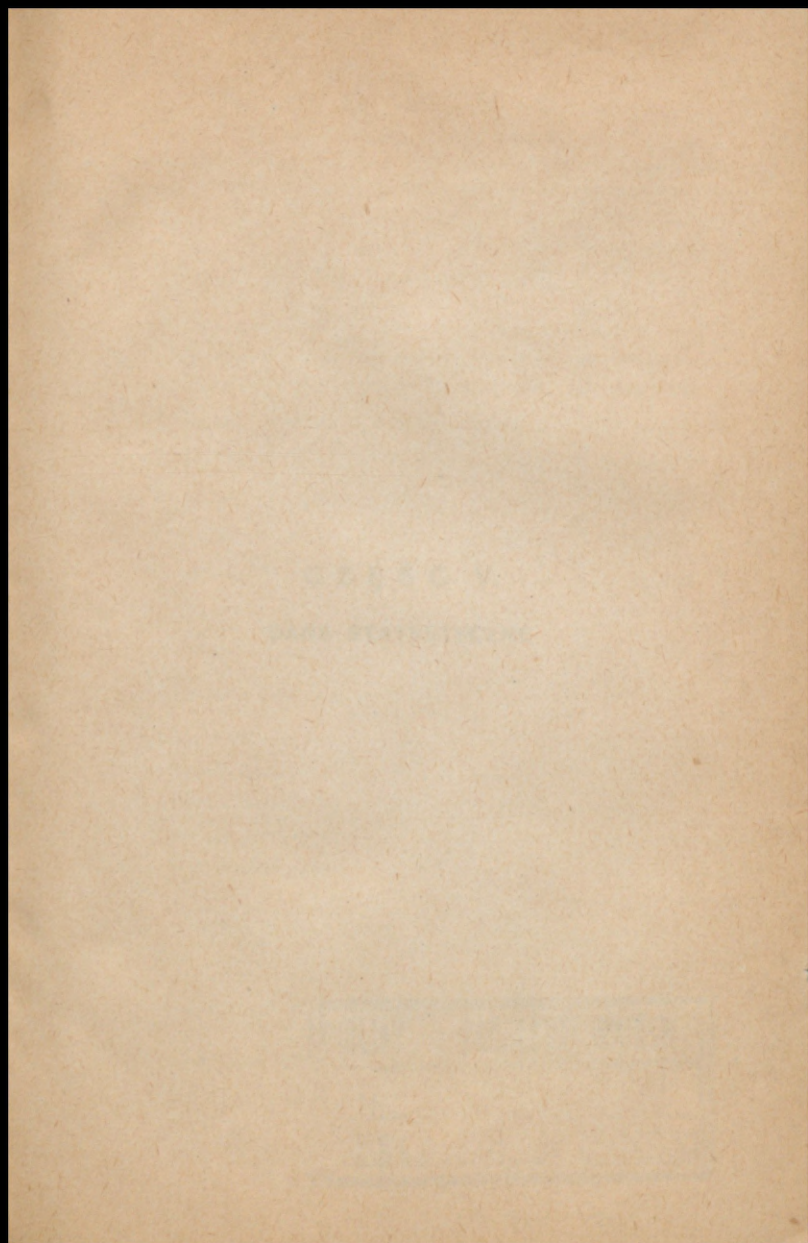
	Lotniska centralne i specjalnego przeznaczenia.		Lotniska w budowie.
	" I kategorii.		Lądowiska (posudocznyja płaszcadzki).
	" II kategorii.		Granica B.O.W.

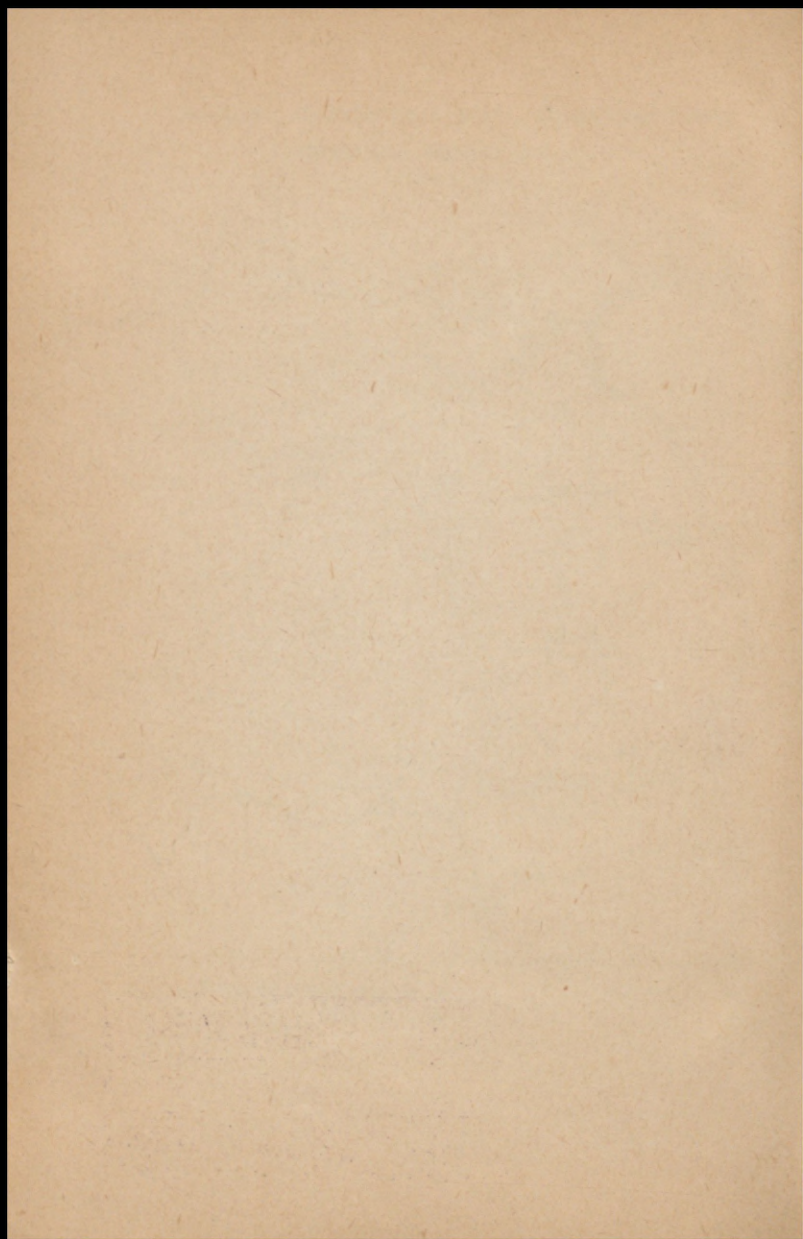
SKŁAD SZKICOWY LOTNISK I LĄDOWISK NA OBLASIE BIALORSKI, OKRĘG WOJENNY

Skala 1:500,000

1. Lotnisko (z lotniskiem)
 2. Lotnisko (bez lotnisk)
 3. Lądowisko (z lądowiskiem)
 4. Lądowisko (bez lądowisk)
 5. Linia kolejowa
 6. Droga
 7. Rzeka
 8. Las
 9. Wzgórze
 10. Wodotok

C Z Ę Ś Ć V.

DANE STATYSTYCZNE

Tablica 1.

L U D N O Ś Ć.

według spisu z dnia 17.XII.1926.

(Źródło: „Statystyczny Dawiednik za r. 1928” i „Biuletyn” z r. 1929, wydane przez Centr. Urząd Stat. w Mińsku).

L. porz.	O K R Ę G	Powierzchnia w km ²	I L O Ś Ć			Ogólna ilość osiedli	L U D N O Ś Ć			Gęstość za- liczenia na 1 km ²	Ilość mężczyzn w wieku od 16- 49 lat w gru- dniu 1926 r.)	N A R O D O W O Ś Ć					% analfabetów
			rejonów	siel.-sowie- tów	miast (mia- steczek)		Mężczyzn	Kobiet	R a z e m			Białorusini	Żydzi	Rosjanie	Polacy	Inni	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I	Bobrujski	20.033	13	207	11	4.473	357.050	360.810	717.860	35,8	167.594	596.094 (83,0 ^o /o)	67.864 (9,5 ^o /o)	34.868 (4,9 ^o /o)	12.521 (1,7 ^o /o)	6.513 (0,9 ^o /o)	61,2
II	Homelski	16.009	11	476	10	2.637	328.364	346.795	675.159	42,2	146.844	367.026 (54,4 ^o /o)	62.435 (9,2 ^o /o)	213.780 (31,7 ^o /o)	11.399 (1,7 ^o /o)	20.519 (3,0 ^o /o)	57,3
III	Miński	21.421	18	219	17	7.252	432.227	447.429	879.656	41,1	209.267	723.262 (82,2 ^o /o)	91.614 (10,4 ^o /o)	26.228 (3,0 ^o /o)	28.469 (3,2 ^o /o)	10.083 (1,2 ^o /o)	55,2
IV	Mohylewski	18.599	16	265	13	4.828	399.145	428.756	827.901	44,5	171.278	751.436 (90,8 ^o /o)	48.900 (5,9 ^o /o)	15.747 (1,9 ^o /o)	6.018 (0,7 ^o /o)	5.800 (0,7 ^o /o)	62,5
V	Mozyrski	16.031	10	137	7	2.590	173.384	179.427	352.811	22,0	76.211	293.965 (83,3 ^o /o)	28.843 (8,2 ^o /o)	6.859 (1,9 ^o /o)	9.574 (2,7 ^o /o)	13.840 (3,9 ^o /o)	69,2
VI	Orszański	11.687	14	150	12	3.604	277.534	294.752	572.286	49,0	122.050	509.452 (89,0 ^o /o)	33.993 (5,9 ^o /o)	16.170 (2,8 ^o /o)	8.355 (1,5 ^o /o)	4.316 (0,8 ^o /o)	58,8
VII	Połocki	10.807	9	111	6	6.231	186.030	188.146	374.176	34,6	88.579	321.664 (86,0 ^o /o)	19.982 (5,3 ^o /o)	16.726 (4,5 ^o /o)	10.988 (2,9 ^o /o)	4.816 (1,3 ^o /o)	59,8
VIII	Witebski	11.363	11	129	8	6.796	286.067	297.324	583.391	51,3	132.168	454.402 (77,9 ^o /o)	53.428 (9,2 ^o /o)	53.698 (9,2 ^o /o)	10.174 (1,7 ^o /o)	11.689 (2,0 ^o /o)	54,8
	Razem .	125.950	101	1.694	84	38.411	2.439.801	2.543.439	4.983.240	39,5	1.113.991	4.017.301 (80,6 ^o /o)	407.059 (8,2 ^o /o)	383.806 (7,7 ^o /o)	97.498 (2,0 ^o /o)	77.576 (1,5 ^o /o)	59,3

Nazwy rejonów: I. Okr. bobrujski: bobrujski, czerwono-słobodski, hluski, kliczewski, lubański, osipowicki, parycki, rohaczewski, słucki, starobiński, staro-drożski, świstocki, żłobiński.
 II. Okr. homelski: brahiński, buda-koszelewski, ceryhowski, chojnicki, czeczerski, homelski, komaryński, łojowski, rzeczycy, uwarowicki, wietkowski.
 III. Okr. miński: berezyński, behomelski, borysowski, cholopenicki, czerwieński, grozowski (hreski), kojdanowski, kopylski, łohojski, miński (podmiejski), ostroszycko-gorodecki, pleszczenicki, puchowicki, samochwało-
 wicki, śmiłowicki, smolewicki, uzdeński, zasławski.
 IV. Okr. mohylewski: bialnicki, bychowski, chocimski, czauski, czeczewicki, czerykowski, klimowicki, kormiański, kościukowicki, krasnopolski, kryczowski, łupulowski, mohylewski, propojski, szklowski, żurawicki.
 V. Okr. mozyrski: jurjewicki, kalinkowicki, karoliński, kopatkowicki, łelczycki, narowlański, ozarycki, petrykowski, turowski, żytkowicki.
 VI. Okr. orszański: bohuszowski, czerewski, drybiński, dubrowieński, horecki, kochanowski, kopyski, kruhlański, krupski, ładniański, mścislawski, orszański, rasniański, tołoczyński.
 VII. Okr. połocki: drysieński, lepelski, oswejski, połocki, rasoński, ulski, uszacki, wałyniecki, wietryński.
 VIII. Okr. witebski: bieszankowicki, czasnicki, gorodecki, jezioryszczański, liozneński, mieżański, siennieński, sirociński, surański, witebski, wysoczański.

Nazwy miast i miasteczek (zatwierdzonych przez Sow. Nar. Kom.) oraz ilość mieszkańców:
 I. Okr. bobrujski: mta Bobrujsk—51.385, Sluck—15.690, Rohaczew—11.225, Żłobin—11.009; mka Hlusk—4.427, Osipowicze—4.015, Parycze—3.549, Strzeszyn—2.679, Starobin—2.632, Lubań—2.161, Stare Drogi—1.769.
 II. Okr. homelski: mta Homel—85.393, Rzeczycza—16.559, mko Dobrusz—6.149, mto Wietka—5.894, mka Chojniki—4.889, Brahlin—4.885, Łojów—4.215, Czeczersk—3.684, Ohorodnia—2.925, Poddobrianka—1.218.
 III. Okr. miński: mta Mińsk—131.528, Borysów—25.840, mko Kojdanów—5.474, mto Czerwień—4.933, mka Kopyl—8.929, Śmiłowicze—3.196, Smolewicze—3.120, Berezyňa—2.968, Cimkowicze—2.699, Uzda—2.504, Łohojsk—2.172, Puchowicze—2.161, Cholopenicze—2.030, Szack—1.772, Pleszczenicze—1.740, Zasław—1.645, Ziemblin—1.555.
 IV. Okr. mohylewski: mta Mohylew—50.104, Szklów—8.294, Stary Bychów—7.910, Klimowicze—7.640, mko Kryczów—6.365, mta Czausy—5.409, Czaryków—4.663, mka Propojsk—4.418, Kościukowicze—3.241, Chocimsk—2.901, Krasnopol—2.548, Bialynicze—2.430, Korma—1.747.
 V. Okr. mozyrski: mta Mozyrz—9.623, Kalinkowicze—6.152, Petryków—5.689, mka Turów—5.393, Żytkowicze—2.975, Kopatkowicze—2.617, Narowla—2.513.
 VI. Okr. orszański: mta Orsza—22.009, Hórki—8.430, Mścislaw—8.039, Dubrowna—7.920, mka Lady—3.625, Tołoczyn—3.614, Kopyś—3.584, Czereja—2.962, Bóbr—2.477, Krupki—2.079, Smoljany—1.799, Kochanowo—1.249.
 VII. Okr. połocki: mta Połock—25.825, Lepel—6.685, mka Dryssa—2.550, Ulla—2.186, Osweja—1.770, Uszac—1.250.
 VIII. Okr. witebski: mta Witebsk—98.808, Horodek—5.509, Sienno—3.493, mka Czaszniki—2.971, Bieszankowicze—2.690, Liozno—2.601, Janowicze—2.155, Suraż—2.100.

Tablica 2.

R O L N I C T W O.

L. porządkowa	O K R Ę G	Ogólna powierzchnia w km ²	Ludność	Ogólny obszar zasiewów w r. 1927 w km ²	POWIERZCHNIA ZASIEWÓW W KM ² (w r. 1927).					OGÓLNY ZBIÓR W T przeciętny zbiór za 2 lata: rok 1925 — urodzaj słaby i r. 1926 — urodzaj dobry, uwzględniając zasiewy z r. 1927).					POTRZEBY NA ZASIEW W T					POZOSTAJE W T					NA 1 GŁOWĘ PRZYPADA W KG (po odliczeniu potrzeb na zasiewy)				
					zbiór chlebo- wych (żyto, pszenica)	jęcz- mienla	owsa	ziem- niaków	gryki	zbiór chle- bowych	jęcz- mienla	owsa	ziemni- ków	gryki	zboża chlebo- wego	jęcz- mienla	owsa	ziem- niaków	gryki	zboża chlebo- wego	jęcz- mienla	owsa	ziem- niaków	gryki	zboża chlebo- wego	jęcz- mienla	owsa	ziem- niaków	gryki
					6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
I	Bobrujski	20.033	717.860	4.960	2.200	301	703	771	390	153.830	22.270	48.250	799.990	15.250	33.340	4.270	13.500	121.630	4.218	120.490	18.000	34.750	678.360	11.032	168	25,0	206	945	15,4
II	Homelski	16.009	675.159	3.980	1.750	148	405	686	416	105.000	8.440	28.770	576.270	15.890	24.940	2.140	7.410	92.840	4.581	80.060	6.300	21.360	483.430	11.309	119	9,3	132	716	16,8
III	Miński	21.421	879.656	6.360	2.640	499	1.372	804	134	172.210	40.600	90.130	743.770	4.964	41.660	7.640	27.170	127.930	1.467	130.550	32.960	62.960	615.840	3.497	148	37,4	372	700	4,0
IV	Mohylewski	18.599	827.901	6.070	2.520	450	896	744	670	156.680	32.500	63.230	701.690	32.020	40.360	7.090	19.630	114.020	8.242	116.320	25.410	43.600	587.670	23.778	140	30,7	205	710	28,7
V	Mozyrski	16.031	352.811	2.140	1.030	74	153	294	345	60.570	4.050	10.370	209.620	12.645	14.180	960	2.480	37.080	3.363	46.390	3.090	7.890	172.540	9.282	131	8,8	129	489	26,3
VI	Orszański	11.687	572.286	4.160	1.850	268	922	475	107	129.270	18.520	64.960	430.440	5.580	30.510	4.340	20.480	77.750	1.231	98.760	14.180	44.480	352.690	4.349	173	24,8	329	616	7,6
VII	Połocki	10.807	374.176	2.750	1.070	375	403	290	1	60.460	24.950	23.760	223.770	5	15.410	5.440	7.740	40.170	1	45,050	19.510	16.020	183.600	4	120	52,1	194	491	—
VIII	Witebski	11.363	583.391	3.610	1.330	435	732	402	1	97.480	31.150	51.070	326.090	6	20.830	6.660	15.710	60.470	1	76.650	24 490	35.360	265.620	5	131	42,0	330	455	—
Razem B. S. R. R. . . .		125.950	4.983.240	34.030	14.410	2.550	5.586	4.466	2.064	935.500	182.490	380.540	4.011.640	86.360	221.230	38.540	114.120	671.890	23.104	714.270	143.940	266.420	3.339.750	63.256	143	28,9	243	670	12,7

H O D O W L A.

Tablica 3.

DANE ZA ROK 1927.

Liczba porządk.	O K R Ę G	K O N I E					Ilość bydła rogatego	Ilość świń	Ilość owiec	Na 100 mieszkańców przypada				Na 1 km ² przypada				U W A G A
		Ogólna ilość	Ilość koni w/g wieku			Ilość koni roboczych				koni	bydła roga- tego	świń	owiec	koni	bydła roga- tego	świń	owiec	
			do 1 roku	od 1—4 lat	powyżej 4 lat													
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
I	Bobrujski	168.530	15.990	38.420	114.120	125.810	364.100	407.900	483.600	23,4	50,7	56,8	67,4	8,4	18,2	20,4	24,1	
II	Homelski	161.980	11.940	30.080	119.960	131.200	313.300	293.800	431.700	24,0	46,4	43,5	63,9	10,1	19,6	18,3	27,0	
III	Miński	167.640	15.190	35.820	116.630	132.030	339.700	398.600	451.000	19,1	38,6	45,3	51,2	7,8	15,6	18,6	21,0	
IV	Mohylewski	212.880	12.980	45.890	154.010	171.160	329.500	485.400	644.800	25,7	39,8	58,6	77,8	11,4	17,7	26,1	34,7	
V	Mozyrski	61.180	7.040	10.870	43.270	46.880	325.400	195.700	289.900	17,3	92,2	55,5	82,2	3,8	20,2	12,2	18,1	
VI	Orszański	134.240	11.320	28.800	94.120	105.190	202.800	259.300	358.100	23,5	35,4	45,3	62,6	11,5	17,4	22,2	30,6	
VII	Połocki	82.230	7.010	16.560	58.660	64.300	162.400	138.400	247.000	22,0	43,4	49,1	66,0	7,6	15,0	12,8	22,9	
VIII	Witebski	106.920	7.650	20.390	78.880	86.480	220.100	158.300	333.000	18,3	37,7	27,1	57,1	9,4	19,4	13,9	29,3	
	Razem B. S. R. R. . . .	1,095.600	89.120	226.830	779.650	863.050	2,257.300	2,337.400	3,239.100	22,0	45,3	46,9	65,0	8,7	17,9	18,6	25,7	

Tablica 4.

W O Z Y

(DANE ZA ROK 1926 — 27)

Liczba porz.	O K R Ę G	I L O Ś Ć W O Z Ó W				Ilość sań (w r. 1926)	Na 100 mieszkań- ców przypada		Na 1 km ² przypada		U W A G A
		z drewnia- nymi osiłami	z żelaznymi osiłami		RAZEM		wozów	sań	wozów	sań	
			jednokonne	dwukonne							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Bobrujski	71.720	43.790	560	116.070	115.300	16,2	16,1	5,8	5,8	
II	Homelski	85.810	24.560	870	111.240	97.060	16,5	14,4	6,9	6,1	
III	Miński	104.590	20.410	1.250	126.250	112.450	14,3	12,8	5,9	5,2	
IV	Mohylewski	143.790	12.690	260	156.740	147.020	18,9	17,8	8,4	7,9	
V	Mozyrski	27.740	24.610	6.210	58.560	54.500	16,6	15,5	3,6	3,4	
VI	Orszański	86.860	12.150	350	99.360	90.850	17,3	15,9	8,5	7,8	
VII	Połocki	51.310	8.730	240	60.280	53.380	16,1	14,3	5,6	4,9	
VIII	Witebski	76.020	14.400	100	90.520	80.400	15,5	13,8	8,0	7,1	
Razem B. S. R. R. .		647.840	161.340	9.840	819.020	750.960	16,4	15,1	6,5	6,0	

Tablica 5.

P R Z E M Y S Ł.

Spis zakładów przemysłowych*)

na białoruskim obszarze operacyjnym.

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość silników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X. 1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	U W A G A
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Przemysł metalowy i maszynowy.									
1	Fabryka litego żelaza i maszyn „Energja”	Miński	—	m. Mińsk	6	55	191	2572 szt. różnych ciężarków, naprawa maszyn	
2	„ „ „ „Metal”	„	—	„	7	10	123		
3	„ blachy cynkowej „Wschód”	„	—	„	1	5	49		
4	Warsztat ślusarski „Metalist”	„	—	„	2	12	120		
5	„ narzędzi gospod. im. „Bubrysa”	„	—	„	7	56	111		
6	Fabryka litego żelaza „Proletarskij Molot”	„	Borysowski	m. Borysów	2	26	26		
7	„ wyrobów metalowych „Słoń”	„	Kojdanowski	m. Kojdanów	2	16	83		
8	„ litego żelaza i warsztaty	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	1	25	61		
9	„ „ „ „Krasnyj Wozroźdeniec”	Mohylewski	—	m. Mohylew	5	30	79		
10	„ gwoździ i maszyn „Krasnyj Oktjabr”	Orszański	Orszański	m. Barań	4	400	269	114 t różnych gwoździ, 164 szt. sieczkarni	
11	„ maszyn wiejsko-gosp. „Krasn. Metalist”	Witebski	—	m. Witebsk	3	146	958	4843 szt. młockarni, 10.588 szt. wialni, 81.534 szt. pługów żel., 4521 szt. pługów drw., 2342 szt. łańcuchów	
12	„ litego żelaza i maszyn „KomIntern”	„	—	„	2	42	123	łańcuchy, naprawa maszyn	
13	„ igieł	„	—	„	1	40	53		
14	„ gwoździ i drutu „Internacional”	Homelski	Rzeczycki	m. Rzeczycza	?		251	2721 t drutu, 2657 t gwoździ, śruby	
II. Przemysł włókienniczy.									
1	Fabryka sznurów „Wojłocznik”	Miński	—	m. Mińsk	1	6	49		
2	Przędzalnia lnu „Dźwina”	Witebski	—	m. Witebsk	3	1590	1876	2215 t przędzy	
3	„ welny	„	Kuźniewcowski	m. Mozołowo	3	107	19		
4	Fabryka sukna	Orszański	Kopyski	m. Jakowlewicze	2	48	87	48.000 m sukna	
III. Przemysł skórzaný.									
1	Garbarnia mińska Nr. 1	Miński	—	m. Mińsk	1	30	135	32.766 szt. skór	
2	„ „ „ Nr. 2	„	—	„	1	212	121	334.067 szt. skór (małych)	
3	„ „ „ Nr. 2	„	—	„	1	60	46	27.598 szt. skór	

*) Uwzględniono tylko zakłady przemysłowe, mające powyżej 1 silnika i 16 robotników lub powyżej 30 robotników bez silnika.

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość ślisków	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X. 1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Garbarnia „Bolszewik”	Miński	—	m. Mińsk	?	—	?		
5	„ „ „Krasnyj Korzewniki”	„	Borysowski	m. Borysów	—	—	31		
6	„ „ „Witebska”	Witebski	—	m. Witebsk	1	200	87	44.000 szt. skór	
7	„ „ „miejska”	„	Horodecki	m. Horodek	—	—	11		
8	„ „ „Im. „Lekerta”	Mohylewski	—	m. Mohylew	2	70	116	36.400 szt. skór	
9	Fabryka obuwia (mechan.)	Miński	—	m. Mińsk	2	30	101	76.762 par obuwia	
10	Warsztat obuwia	„	—	„	—	—	124		
11	„ „ „butów”	„	—	„	—	—	117		
12	„ „ „obuwia”	„	Borysowski	m. Borysów	—	—	55		
13	Fabryka obuwia „Trud”	Witebski	—	m. Witebsk	—	—	190	49.171 par obuwia	
14	„ „ „(mechan.)”	„	—	„	4	34	112	82.084 par obuwia	
15	Warsztat obuwia	Mohylewski	—	m. Mohylew	—	—	54		
16	„ „ „”	Mozyrski	—	m. Mozyrz	—	—	46		
IV. Przemysł mineralny.									
1	Cegielnia mińska Nr. 1	Miński	—	m. Mińsk	1	25	51	4,6 milj. szt. cegły palonej	
2	„ „ „Nr. 2”	„	—	„	—	—	33		
3	„ „ „Nr. 3”	„	—	„	—	—	44	3,3 milj. szt. „ „ „	
4	„ „ „Witebska Nr. 2”	Witebski	—	m. Witebsk	—	—	48	3,4 milj. „ „ „	
5	„ „ „„Swobodny Trud”	„	—	„	—	—	40		
6	„ „ „„Witkomtresta”	„	—	„	1	44	49		
7	„ „ „”	„	—	„	—	—	—		
8	„ „ „”	Miński	Borysowski	m. Borysów	?	—	?		w budowie
9	„ „ „”	Mohylewski	—	m. Mohylew	2	45	32		
10	„ „ „”	Orszański	—	m. Orsza	—	—	34		
11	„ „ „”	Połocki	—	m. Połock	1	15	86		
12	„ „ „”	„	Lepelski	m. Lepel	—	—	26		
13	„ „ „”	Mozyrski	—	m. Mozyrz	1	40	14		
14	Pieczęć wapienne	Witebski	—	m. Witebsk	—	—	22	1875 t wapna	
15	Fabryka kafi	Miński	—	m. Mińsk	1	35	40		
16	„ „ „„Proletarij”	Orszański	Kopyski	m. Kopyś	1	155	337	1,9 milj. szt. kafi, 1,3 milj. sztuk płyt	
17	Huta szklana „Proletarij”	Miński	—	m. Mińsk	—	—	257	2123 t flaszek, 296 t innych wyrobów szklanych	
18	„ „ „„Dombal”	„	Borysowski	m. Borysów	2	53	638	1342 t różnych wyrobów szklanych	

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość silników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X. 1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19	Huta szklana „Oktjabr”	Bobrujski	Swisłocki	m. Swisłocz	1	12	172	1101 t flaszek, 323 t szkła lampowego	
20	„ „ „Komintern”	„	Bobrujski	m. Hłusza	1	12	432	2245 t flaszek, 248 t innych wyrobów szklanych	
21	„ „ „Nowka”	Witebski	Witebski	m. Nowka	2	89	566	1631 t szkła lampowego	
22	„ „ „Trudy”	Połocki	Dretuński	m. Dretuń	3	128	548	1165 t flaszek, 1220 skrzyń szkła okiennego	
23	Fabryka przetworów torfowych „Trudy” . .	„	„	„	3	36	147		
24	„ „ „ „Cna”	Miński	Ostrosz. Gorodecki	m. Cna	5	62	73		
V. Przemysł papierniczy.									
1	Fabryka papieru „ProfIntern”	Miński	Borysowski	m. Borysów	2	340	168	1752 t papieru pakunkowego	
2	„ „ „Krasnaja Zvezda”	Witebski	Czasznicki	m. Czaszniki	5	860	512	3784 t różnego rodzaju papieru	
3	„ „ „Spartak”	Mohylewski	Szkłowski	m. Szkłów	8	2045	689	3706 t „ „ „	
4	„ kartonu im. „Lenina”	Miński	Puchowicki	m. N. Uwołoki	1	50	55	577 t kartonu	
5	„ „ im. „Stalina”	Bobrujski	Rohaczewski	m. Rohaczew	4	650	210	1341 t „	
6	„ „ „Illcz”	Połocki	Połocki	m. Różańszczyń	2	205	—		nieczynna
7	„ tapet im. „Worowskiego”	Miński	—	m. Mińsk	1	45	133	7077 rolek tapet	
8	„ pudełek	„	—	„	2	2	30		
VI. Przemysł chemiczny.									
1	Fabryka zapalek „Krasnaja Berezyna” . .	Miński	Borysowski	m. Borysów	3	242	969	225.307 skrzyń zapalek, 6135 tuz. libel (poziomic)	
2	„ „ I fornieru „Dniepr”	Homelski	Rzeczycki	m. Rzeczyca	?	—	1319	284.435 „ „ „ 9397 m ³ fornieru	
3	„ „ „X Oktjabr”	„	„	m. Rzeczyca	?	?	?		
4	„ chemiczno farmaceutyczna	Miński	—	m. Mińsk	1	8'5	31		
5	„ sztucznego jedwabiu	Mohylewski	—	m. Mohylew					w budowie
VII. Przemysł odzieżowy i konfekcyjny.									
1	Wytwórnia krawiecka „Witszwej”	Witebski	—	m. Witebsk	1	36	402	ubrania	
2	Fabryka pończoch i trykotaży	„	—	„	2	38	411	136.079 tuz. pończoch i skarpetek	
3	Warsztat krawiecki	„	—	„	—	—	12		
4	Wytwórnia krawiecka	Witebski	—	Witebsk	?	—	?		w budowie
5	„ „ „ „Minszwej”	Miński	—	m. Mińsk	—	—	244	ubrania	
6	Kolektyw „Tekstylszczyk”	„	—	„	2	7'5	146		
7	Wytwórnia krawiecka	„	—	„					w budowie
8	„ galanteryjna	„	—	„					„

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość silników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X.1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	Pralnia „Nowyj Byt”	Miński	—	m. Mińsk	2	3'5	25		
10	Wytwórnia krawiecka „Bobrzej”	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	—	—	77		
11	„Trudkollektiw Krasnyj Szwejniki”	Mohylewski	—	m. Mohylew	—	—	73		
VIII. Przemysł drzewny.									
1	Tartak „Derewoobdelocznik”	Miński	—	m. Mińsk	1	125	196	13.633 m ³ tartego drzewa	
2	„ „Komintern”	„	Borysowski	m. Borysów	5	425	208	44.140 m ³ „ „ 4.697 m ³ forniru, 235.318 kompl. klepek	
3	„ Im. „Luksenburg”	„	„	„	2	185	93		
4	„ „Borgokombinata”	„	„	„	—	—	40		
5	„ Im. „Worowskiego”	„	„	m. Prijamino	3	93	86		
6	„ Nr. 2 „Proletarij”	„	Kojdanowski	m. Kojdanów	1	105	11		
7	„ Im. „Kalinina”	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	2	150	191	15.714 m ³ tartego drzewa, 174 t woliny	
8	„ Im. Worowskiego”	„	—	„	1	120	212	31.147 m ³ „ „	
9	„ Im. „Frunze”	„	—	„	2	130	204	29.198 m ³ „ „	
10	„ „Krasnyj Derewoobdelocznik”	„	—	„	1	40	19		
11	„ gorodecki	„	Żłobiński	m. Gorodziec	1	45	24	2.693 m ³ materiału do skrzyń	
12	„ „Spartak”	„	Swisłocki	m. Gorodzianka	1	80	76	12.218 m ³ tartego drzewa, 209.629 kompl. klepek	
13	„ Im. „Chalturina”	„	Rohaczewski	m. Rohaczew	1	120	76	11.224 m ³ „ „ 1.914 „ „	
14	„ rohaczewski	„	„	„	1	24	45		
15	„ starodorożski „Proletarij”	„	Starodorożski	m. Stare Dorogi	1	45	39		
16	„ daraganowski	„	„	m. Daraganowo	1	50	23		
17	„ Proletarij	Mozyrski	—	m. Mozyrz	3	127	135	31.597 m ³ tartego drzewa, 139.456 kompl. klepek	
18	„ „Trud”	„	Żytkowicki	m. Postoly	2	375	102	9.009 m ³ „ „ 228.380 „ „	
19	„ „Zwleżda”	„	Petrykowski	m. Kopcewicz	3	170	319	9.406 m ³ tartego drzewa, 102.091 kompl. klepek, 9.950 m ³ fornieru	
20	„ „Smyczka”	„	Kopatkowicki	m. Fillipowicz	?	—	28	100.027 kompletów klepek	
21	„ goroczycki	„	Kalinkowicki	m. Goroczycze	1	22	26		
22	„ Im. „Tomskiego”	Homelski	Rzeczycki	m. Rzeczyca	?	—	289	37.992 m ³ tartego drzewa, 188.789 kompl. klepek, 284 t woliny	
23	Tartak „Wozrożdenie”	„	„	„	„	„	„		
24	„ „Oktjabr”	Homelski	Chojnicki	m. Chojniki	2	?	89	17.342 m ³ tartego drzewa	
25	„ racewski	Orszański	Gorecki	m. Gorki	1	30	59	4.982 m ³ tartego drzewa, 707 m ³ materj. do skrzyń	
26	„ Im. „Lenina”	„	Kopyski	m. Starosiele	1	45	6		
27	„ aleksandrowski	„	Toloczyński	m. Toloczyn	1	65	58		
		„	Kopyski	m. Aleksandrja	1	30	20		

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość silników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X.1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
28	Tartak „Witkomtresta”	Witebski	—	m. Witebsk	2	97	37		
29	„ Nr. 1 „Dwinolesa”	„	—	„	3	172	233		
30	„ Nr. 2 „	„	—	„	3	116	105		
31	„ Im. „Worowskiego”	„	Gorodecki	m. Gorodok	2	70	86		
32	„ „Derewoobdiełocznik”	Mohylewski	—	m. Mohylew	1	25	16		
33	„ „Borba”	„	Szkłowski	m. Szklów	3	198	61		
34	„ bychowski	„	Bychowski	m. Rychów	1	40	24		
35	„ połocki Nr. 14.	Połocki	—	m. Połock	2	22	46		
36	„ „Czerwonyj dazor”	Orszański	Orszański	m. Barań	?		25	104.145 kompl. klepek	
37	Fabryka fornieru im. „Tomskiego”	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	2	58	124	4.629 m ³ fornieru	
38	„ mebli im. „Chalturina”	„	—	„	1	40	49		
39	„ kopyt i gwoździ szewckich „Raboczyj”	Miński	Borysowski	m. Borysów	2	60	124	206.973 par kopyt i 133 t gwoździ szewckich	
40	„ „ szewckich „Swoboda”	„	„	„	1	20	27		
41	„ „ „ i gwoździ „Trud”	„	Czerwieński	m. Iwanowski	1	75	73	57.388 par kopyt i 162 t gwoździ szewckich	
42	„ fornieru im. „Krasnyj Oktjabr”	Mozyrski	—	m. Mozyrz	3	71	237	9.460 m ³ fornieru	
43	„ fornieru	Orszański	Krupski	m. Krupki	1	45	82		
44	„ giętych mebli.	Witebski	—	m. Witebsk	1	8	62		
IX. Przemysł spożywczy.									
1	Fabryka drożdży „Warszawianka”	Miński	—	m. Mińsk	1	120	134	994 t drożdży	
2	„ „ „Proletarij”	„	—	„	1	80	115	1.049 t „	
3	„ „ „Krasnaja Zarja”	„	—	„	2	200	191	1.508 t „ 765 t patoki	
4	„ „ im. „Lenina”	„	Borysowski	m. Borysów	2	115	90	584 t „	
5	„ „ „Krasnyj Piszczewik”	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	1	100	107	740 t „	
6	„ „ „Oswoboźdienyj Trud”	Witebski	—	m. Witebsk	3	105	88	680 t „	
7	Browar „Białaruś”	Miński	—	m. Mińsk	2	41	107	40.639 hl piwa	
8	„ borysowski	„	Borysowski	m. Borysów	—	—	4		
9	„ im. „Bebelja”	Witebski	—	m. Witebsk	1	64	111	30.395 hl piwa	
10	„ „Spartak”	Orszański	—	m. Orsza	1	13	36	8.346 hl piwa	
1	Browar „Proletarij”	Mohylewski	Borysowski	m. Mohylew	1	25	55	17.547 hl piwa	
12	„ mozyrski	Mozyrski	—	m. Mozyrz	1	6	10		
13	Olejarnia „Zarja”	Mohylewski	—	m. Mohylew	2	200	34	2.392 t oleju, 169 t pokostu	
14	„ im. „Kalinina”	Witebski	—	m. Witebsk	3	65	19	822 t „	
15	„ „Aderycho”	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	1	105	34	811 t „ , 68 t pokostu	

[illegible]

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość sliników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X. 1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
51	Fabryka konfitur	Miński	—	m. Mińsk	1	1,5	54		
52	Rzeźnia	"	—	"	—	—	70		
53	"	Mohylewski	—	m. Mohylew	1	18	21		
54	"	Witebski	—	m. Witebsk	—	—	57		
55	Fabryka kielbas	Miński	—	m. Mińsk	1	12	23		
56	Młyn im. „Dzierżyńskiego”	"	—	"	1	100	?		
57	" „Wozroźdenie”	"	—	"	2	72	24		
58	" „Trud”	"	Czerwieński	m. Czerwień	1	30	47		
59	" „Krasnaja Zwiezda”	Mohylewski	—	m. Mohylew	2	160	102		
60	" „Krasnyj Piszczewik”	"	—	"	2	28	8		
61	" „Uryckiego”	"	—	"	1	45	8		
62	" „Proletarij”	"	Szklowski	m. Szklów	2	40	6		
63	"	Połocki	—	m. Połock	1	130	56		
64	Młyn wodny	"	Lepelski	m. Lepel	3	40	7		
65	" parowy	"	"	m. Kamień	1	45	7		
66	" „Ekonomja”	Bobrujski	Stucki	m. Stuck	1	45	20		
67	" „Wostok”	"	"	"	1	86	21		
68	" „Progress”	"	"	"	1	75	25		
69	" parowy	Witebski	Bieszenkowicki	m. Bieszenkowicze	1	30	5		
70	" wodny	"	"	m. Nowe Krywino	1	30	4		
71	"	Orszański	—	m. Orsza	1	35	8 ¹		
72	" „Sierp i Mołot”	"	—	"	1	75	12		
73	"	"	Krupski	m. Krupki	2	35	6		
74	" wodny	"	"	m. Bóbr	1	33	6		
75	"	"	Bohuszewski	m. Stajki	1	55	8		
76	Fabryka tytoniu	Miński	—	m. Mińsk	1	5	11		
77	"	"	—	"	1	10	13		
78	" „Zarja”	"	—	"	2	5	44		
79	" „Turuk”	"	—	"	1	3	3		
80	" „Smyczka”	Witebski	—	m. Witebsk	2	80	170	78 t tytoniu	
81	"	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	1	20	66		
82	" „Merkurij”	Mohylewski	—	m. Mohylew	2	16	18		
83	" „Zwiezda”	"	—	"	1	8	3		
84	" papierosów „Rekord”	Miński	—	m. Mińsk	2	2	12		
85	" „Hawanna”	"	—	"	1	3	11		

Liczba porz.	RODZAJ PRZEMYSŁU I NAZWA ZAKŁADU PRZEMYSŁOWEGO	M I E J S C E			Ilość silników	Siła w K. M.	Ilość zatrudnionych robotników (1/X. 1927)	PRODUKCJA ROCZNA (w r. 1926 — 27)	UWAGA
		Okręg	Rejon	Miejscowość					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	X. Różne.								
1	Fabryka okularów	Witebski	—	m. Witebsk	2	42	180		
2	„ protez	Hiński	—	m. Mińsk	2	2,5	28		
3	Szczeciarnia	„	—	„	2	6,5	92	96 t szczeciny	
4	„	„	—	„	—	—	89		
5	„	Bobrujski	—	m. Bobrujsk	—	—	57	53 t szczeciny	
6	„	Witebski	—	m. Witebsk	1	9	175	151 t „	
7	Przędzalnia wlosienia	„	—	„	1	5	33	80 t wlosienia	
	XI. Elektrownie.								
1		Miński	—	m. Mińsk	2	1176	180		
2		„	Borysowski	m. Borysów	1	250	27		
3		„	Czerwieński	m. Czerwień	1	35	9		
4		„	Gorodecki	Ostr. Gorodok	1	46	7		
5		Witebski	—	m. Witebsk	3	450	24		
6		„	—	„	3	99	5		
7		Bobrujski	—	m. Bobrujsk	2	1250	51		
8		„	Rohaczewski	m. Rohaczew	1	43	6		
9		„	Ślucki	m. Ślucsk	2	60	8		
10		Połocki	—	m. Połock	1	150	17		
11		„	Lepelski	m. Lepel	1	25	2		
12		Mohylewski	—	m. Mohylew	5	630	48		
13		„	Szkłowski	m. Szklów	1	60	4		
14		Orszański	—	m. Orsza	2	85	17		
15		„	Horecki	m. Horki	1	16	6		
16		„	Orszański	koło jez. Orzechy	?	?	?		w budowie
17		Mozyrski	—	m. Mozyrz	4	230	47		
		Homelski	Rzeczycki	m. Rzeczyca					
	XII. Wodociągi								
1		Miński	—	m. Mińsk	2	90	34		
2		Witebski	—	m. Witebsk	2	180	24		
3		Mohylewski	—	m. Mohylew	1	80	18		

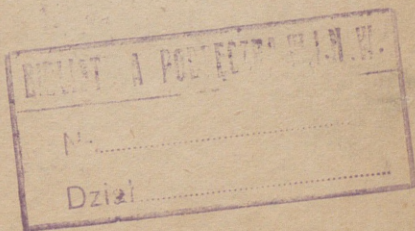
2047

1018.

BIBLIOTEKA PODRĘCZNA W.I.M.W.
Nr.....
Dział.....

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW.

- N° 1. Oleata przeszkód terenowych
" 2. Schematyczna mapa kolejowa
" 3. Mapa gruntów i komunikacji
" 4. Schemat sieci telegraf. i telef.
" 5. Mapa szem. podziału adm. B.S.R.R.
" 6. Mapa przemysłu B. S. R. R.

0025

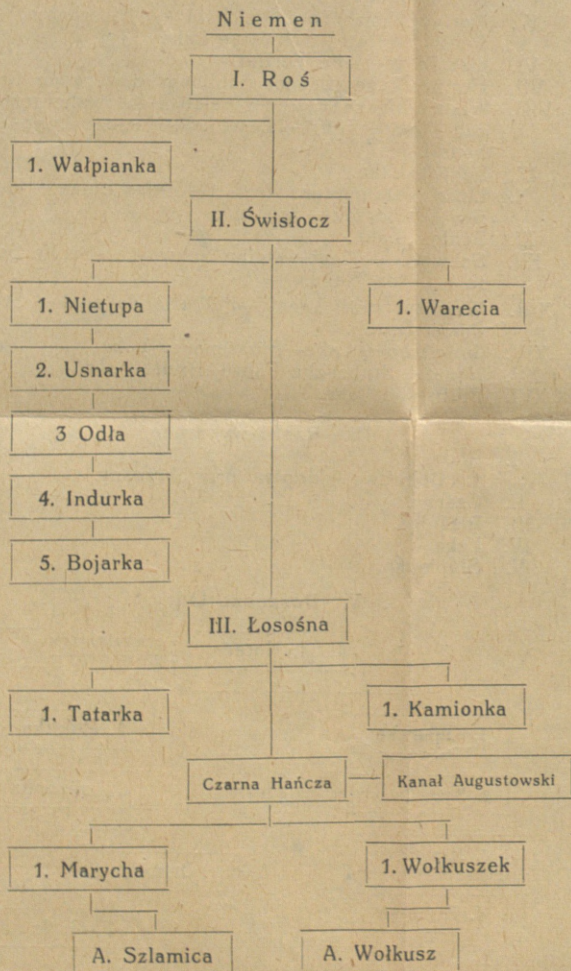
Zał. Nr. 2.

SCHEMATYCZNE ZESTAWIENIE RZEK

(opisanych w Cz. 4-tej Zb. Dr.)

I. Dorzecze Niemna.

Lewobrzeżne dopływy Niemna.

II. Dorzecze Wisły (p. załącznik Nr. 1).

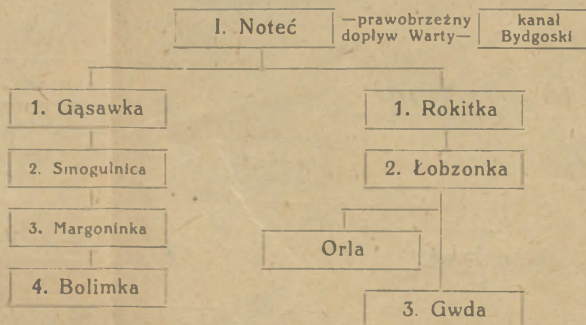
III. Delta Wisły.

- I. Motława (Mottlau).
- II. Kładawa (Kladau).
- III. Radunia (Radaune).
 1. Stupa } dopływy lewobrzeżne rz. Radunia
 2. Szelnik }
- IV. Martwa Wisła (Tote Weichsel) — Kaiserhafen.
- V. Leege Vorflut — Schwarze Lake.
- VI. Else Lake — Hohe Vorflut.
- VII. Herings Lake (Leeger Schlickgeschworenen Graben).
- VIII. Wisła Elbląska (Elbinger Weichsel Königsberger Weichsel — Breite Fahrt — Laschke — Heckers Lake — Blockhaus Lake.
- IX. Schade Lake.
- X. Linau — Damerauer Vorflut — gross Linau — klein Linau — Bricznik — Schlund.
- XI. Schloss Lake.
- XII. Schweute — Tiege — kleine Schweute — Breite Schweute — Unter Tiege.
- XIII. Weichsel Haff kanal — Müllerlandskanal — Stobben-dorfer Bruch.
- XIV. Jungfersche Lake — Fürstenauer Lake.
- XV. Nogat — Stubasche Fahrt — Breite Fahrt.
- XVI. Stubasche Lake.

IV. Rzeki wybrzeża.

- I. Reda.
 1. Bolszewa — dopływ prawobrzeżny.
- II. Czarna.
- III. Piaśnica.
- IV. Łeba.
- V. Słupianka.

V. Dorzecze Odry.

OLEATA PRZESZKÓD TERENOWYCH

Podziałka 1:750.000

tekst str. 121—122 szkicu: linia XI.
między Kalinkowicze i Mozyrz: mijanka Pchowo (9).
między Mozyrz i Kozienki: mijanka Pienka (11).
między Michalki i Jelsk: mijanka 145 (14).
między Berezest i Tolkaczew: mijanka Grośka (20).
Cyfry w nawiasach są odnośnikami do tekstu, w którym podano
na str. 121—122 opis poszczególnych stacji i mijanek.

Opis wojsk. geogr. białorus. obszaru op. ZAŁĄCZNIK №2

SZEMATYCZNA MAPA KOLEJOWA

białorus. obszaru operac.

Podziałka 1:125.000.

10 20 30 40 50 Km.

LEGENDA

191. Przelotność (wg. mol. D. IV. S.G.).
Pierwsza cyfra oznacza przelotność w r. 1916.
Cyfra w nawiasach " " w r. 1921.
Powyższe dane nie przedstawiają obecnego stanu przelotności na liniach rosyjskich,
a podane są wyłącznie w celach informacyjnych i przeglądowych.

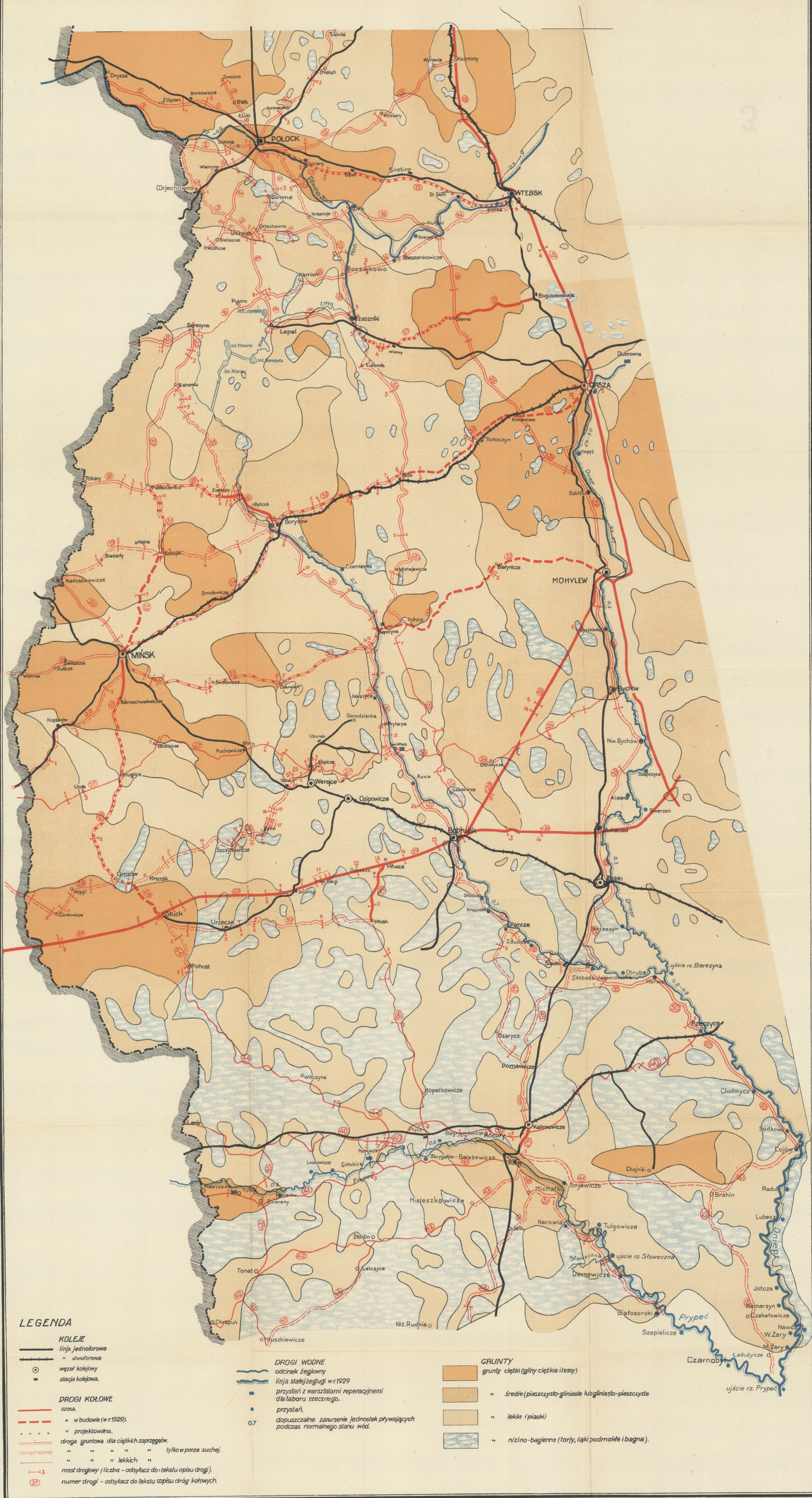
LEGENDA

Linia dwutorowa.	
" jednotorowa.	
" " z półtorzem dla 2-go toru.	
" " 2-1 tor w budowie.	
" wąskotorowa.	
" w budowie.	
" projektowana.	
Stacja węzłowa.	
" niewęzłowa.	
Mijanka.	
Wodociąg.	
Rampa 100m długości i więcej.	
" od 50 do 100m długości.	
" 50m długości i mniej.	
Most kolejowy.	
I	

Cyfra oznacza porządkową liczbę w tekście opisu.
Cyfra oznacza porządkową liczbę w tekście opisu.
Cyfra oznacza porządkową liczbę w tekście opisu.
Cyfra oznacza porządkową liczbę w tekście opisu.

MAPA GRUNTÓW I KOMUNIKACJI białoruskiego obszaru operac.

Podziałka 1: 750.000

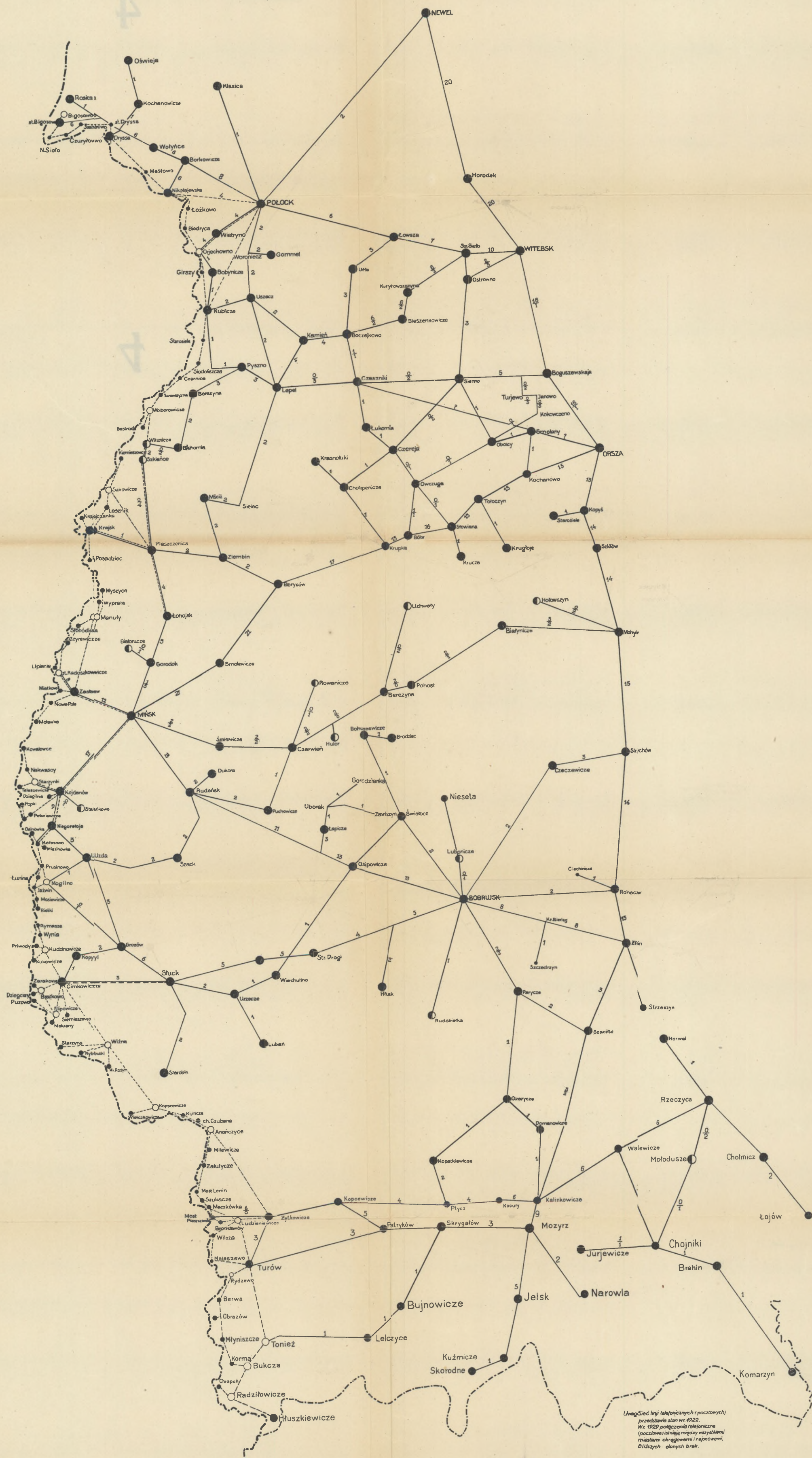

Opis. wojsk. geogr. białorus. obszaru op. ZALĄCZNIK N:4

SZEMAT SIECI TELEGRAFICZNEJ I TELEFONICZNEJ

na białorus. obszarze operacyjnym.

Podziałka 1:1,125.000

LEGENDA

— Linia telegraficzna lub telefoniczna (pocztowa i kolejowa)
 - - - " telefoniczna wojskowa
 • Urząd pocztowo-telegraficzny

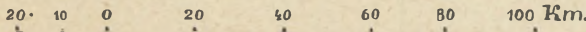
● Centrala telefoniczna pocztowa
 ○ " " wojskowa
 • Aparat telefoniczny wojskowy

$\frac{2}{3}$ Ilość przewodów telegraficznych
 " " " telefonicznych
 15 Ogólna ilość przewodów (rodzaj przewodów niewyjaśniony)

Opis wojsk. geograf. białorus. obszaru op..
Załącznik №5

MAPA SCHEMATYCZNA PODZIAŁU ADMINISTRACYJNEGO B.S.R.R.

Podziatka 1:1.700.000

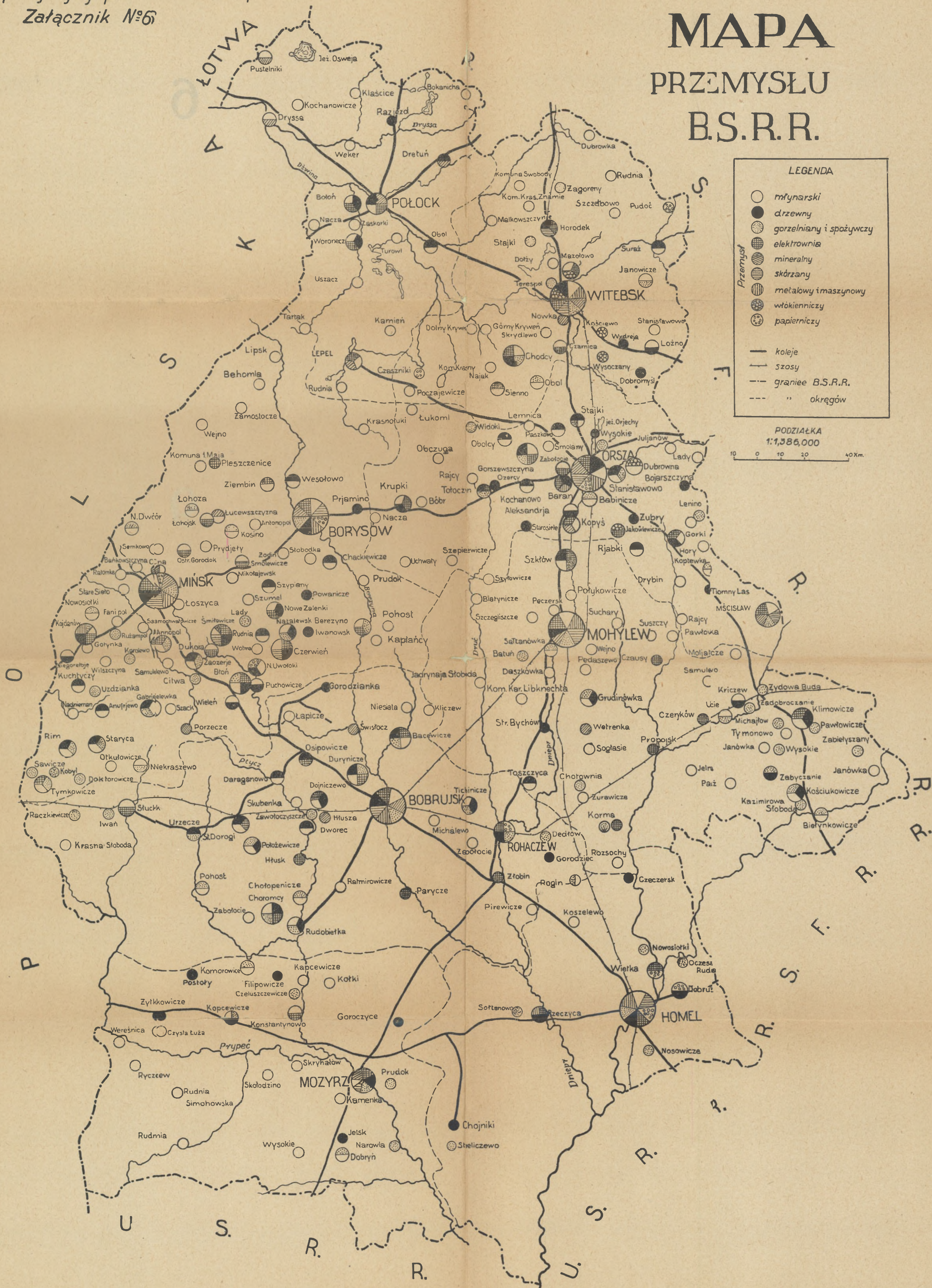

LEGENDA

- Granice B.S.R.
 --- " okręgów
 --- " rejonów
 (Ośrodki okręgowe
 (" rejonowe
 — Koleje
 — Szosy

MAPA PRZEMYSŁU B.S.R.R.

Uwaga! W okręgu homelskim podano tylko przemysł upaństwowiony, gdyż o przemysle prywatnym brak danych.

29506/

1